

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΒΙΛΩΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΩ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Τῇ 17ῃ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διακομιστῇ εἰς
διδασκαλῶν βιβλίον διὰ τὴν τεκμηρίαν 1914--1918

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ Δ. Χ. ΤΡΕΚΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΣΙΑΤΙΣ

ΛΡΧ. 1,20

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. ^{Πρωτ. 29613}
^{Λεξκτ. 25391}

Εν Ἀθήναις τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1914

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. Τερζόπουλον

Γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδασκαλικῶν βιβλίων ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας, ἡ τιμὴ τῆς **Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας**, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν **δκτῶ** ὠρίσθη, εἰς δραχμὴν μίαν καὶ λεπτὰ εἴκοσι (1,20)· τὸ δ' ἐπιθετέον βιβλιόσημον, χρώματος **ῥοδίνου**, ἔσται **ἄξιας** λεπτῶν **ἑβδομήκοντα ἑννέα** (0,79.)

Ἐντελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου, κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ τὸν νόμον ἐπικολλᾶται τὸ βιβλιόσημον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Ι. Δ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

Α. Ζήνων

Δ^{ος} Γυμνασίου

2^{ος} Γυμνάσιον

Αθηναι

Φ.

Αρ. 123

Β. 1

Σ. 3

②

† ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1914—1918.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΔΕΛΦΟΙ

1914

18534

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΟΜΟΣ

ΕΙΣ ἈΓΩΓΗ

Τῆς Παιδείας

§ 1. Ὁρισμός τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Λογοτεχνία ἔθνους τινὸς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἡ δὲ ἱστορία ταύτης, ἡ καὶ ἄλλως γραμματολογία λεγομένη, εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ καλολογικὴ ἐξέτασις αὐτῶν καὶ ἱστορικὴ μὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις αὕτη, διότι ἐν τῇ ἀφηγῆται τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς πορείας ἐκάστου λογοτεχνικοῦ εἶδους γίνεται λόγος περὶ τῆς κατὰ τόπους καὶ χρόνους ἐμφανίσεως αὐτοῦ, περὶ τοῦ βίου τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ οὗτοι ἔζησαν· καλολογικὴ δέ, διότι ἐν τῇ κρίσει τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκάστου εἶδους καταδεικνύεται πόσον οἱ νόμοι τοῦ καλοῦ, οἱ διέποντες τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἐτηρήθησαν ἢ οὐ.

§ 2. Σημασία τῆς λογοτεχνίας.

Ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἔθνους τινὸς κατοπτρίζεται μὲν ἡ διανοητικὴ αὐτοῦ μόρφωσις, ἐξ ἧς σαφέστερον διακρίνεται καὶ αἰτιολογεῖται ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους θέσις αὐτοῦ, καταδεικνύονται δὲ τὰ πολιτικὰ, κοινωνικὰ, ὁμηροκευτικὰ κλπ. αἷμα τὰ παραγαγόντα ἐκάστην φάσιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲ τῆς λογοτεχνίας οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐκπροσωποῦσι λαμπρῶς τὸ ἔθνικόν πνεῦμα κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν ἐπιτελεῖται ἡ ἐκδηλοῦται ἡ ἐξέλιξις αὕτη, καθόσον αὐτοὶ εἶναι οὐ μόνον οἱ στενῶς συνδεόμενοι μετὰ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν παραδόσεων τούτου, ἀλλὰ καὶ οἱ δημιουργοὶ τοῦ νόμου τοῦ διέποντος τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς λογοτεχνίας παρακολουθοῦσι τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ ἔθνικοῦ βίου, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀκμὴ πάσης λογοτεχνίας συμπίπτει αὐτῇ τῇ ὑψίστῃ ἐπιδόσει ἔθνους τινὸς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐπιδρᾷ ἰσχυρῶς ἐπὶ ὅλην τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους. Καὶ ἡ μὲν πάλαισις προάγουσα τὸ καλλισθητικὸν συναίσθημα συντελεῖ εἰς ἰδεώδη ἔθνικὴν, ἡθικὴν καὶ πολιτικὴν μόρφωσιν, ὁ δὲ πε-

ζὸς λόγος ἐξυπηρετεῖ πρακτικώτερον τὴν διανοητικὴν πρόδοον, προάγων μὲν καθόλου τὴν περὶ τοῦ κόσμου γνῶσιν, ὑποδοχθῶν δὲ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

Ὅσοι δὲ λαμπροτέραν καὶ πλουσιωτέραν λογοτεχνίαν ἔσχεν ἔθνος τι, τοσούτω μείζονα πολιτισμὸν ἀνέπτυξε καὶ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπέδρασεν· ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία οὖσα, ὥς καὶ πᾶσα ἄλλη, φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προῖον τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους, συνδέεται στενῶς οὐ μόνον μετὰ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν αὐτοῦ· ἔνεκα τούτου ἐπέδρασεν εἰς τὴν ποικίλην τοῦ ἔθνους μόρφωσιν· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος· διὰ τὴν τελειότητα τῆς συνθέσεως καὶ τὸ ἀπόλυτον κάλλος τῆς μορφῆς, διὰ τὸ πλούσιον καὶ σπουδαῖον περιεχόμενον καὶ διὰ τὴν σαφέστατην ἀντίληψιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἐπέδρασε καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ πρῶτον εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων, διὰ δὲ ταύτης καὶ εἰς τὰς τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, συντελέσασα μεγάλως, καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν λαῶν αὐτῆς, μάλιστα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ἣς ἀπετέλεσεν οὐσιαστικόν στοιχεῖον.

§ 3. Διαίρεσις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς περιόδους.

Ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία διαιρεῖται συνήθως εἰς πέντε περιόδους 1) τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ Ὀμήρου καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς περσικοὺς πολέμους, 2) τὴν Ἀττικὴν, ἣς ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τὸ τέλος μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (320 π. Χ.), 3) τὴν Ἀλεξανδρινήν, ἀπὸ τοῦ 320—30 π. Χ., ὅτε καταλύεται τὸ βασιλεῖον τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ, 4) τὴν Ῥωμαϊκὴν, περιλαμβάνουσαν δύο τμήματα, τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ 30 π. Χ. μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (330 μ. Χ.) καὶ τὸ ἕτερον, ἀποτελοῦν μετὰ τὴν ἐπομένην περίοδον, ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρις Ἰουστινιανοῦ (330—529 μ. Χ.) καὶ 5) τὴν Βυζαντινὴν, ἀρχομένην τῷ 529 καὶ λήγουσαν τῷ 1453 σὺν τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ μετὰ ταῦτα ἔργα τῆς ἐλ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ληνικῆς λογοτεχνίας μέχρις ἡμῶν ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, περὶ ἧς λόγος γίνεται ἐν ἄλλοις βιβλίοις.

§ 4. Διαίρεσις τοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη.

Ὁ λόγος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα γένη : τὴν *Ποίησιν* καὶ τὴν *Πεζὸν λόγον*. Καὶ ἡ μὲν ποίησις ἐκφράζει τὰς ἰδέας αὐτῆς ἐν γλώσσῃ ἐμμέτρῳ καὶ ῥυθμικῇ μετ' ἐξάρσεως τῆς διανοίας καὶ εἰκονικῶν παραστάσεων, ὑπὸ τῆς φαντασίας μᾶλλον ἀγομένη, ὁ δὲ πεζὸς λόγος μεταχειρίζεται γλώσσῃ μὴ δεσμευομένην μὲν ὑπὸ μέτρου, ἀλλ' ὅμως ὑπαγομένην εἰς κανόνας συνθέσεως καὶ ἐκφράσεως καὶ πραγματικώτερον τὰς ἰδέας ἐκφράζουσιν, γνώρισμα δὲ αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον ὁ νοῦς. Δύο τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ ταῖς διαφορὰς ἑλληνικαῖς φυλαῖς ἢ τε ποίησις καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἔλαβεν διαφορὰς διευθύνσεις, ἐξ ὧν προέκυψαν τὰ ἐξῆς εἶδη : ἐν μὲν τῇ ποιήσει τὸ *Ἔπος* (ἡρωικὸν καὶ διδακτικόν), ἡ *Δυρική* ποίησις καὶ τὸ *Δράμα*, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ *Ἱστοριογραφία*, ἡ *Ρητορεία* καὶ ἡ *Φιλοσοφία*.

§ 5. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι κλάδος τοῦ ἀριανοῦ στελέχους τῶν γλωσσῶν, ἐξ οὗ, πλὴν ἄλλων, προήλθεν καὶ ἡ σκανδικτικὴ καὶ ἡ λατινικὴ.

Τὸ κάλλος καὶ ἡ ποιικιλία, ἡ ἁρμονία καὶ τὸ πλαστικόν, ἡ δύναμις καὶ τὸ εὐστρόφον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι αὐτὴ ἡ εἰκὼν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ πλοῦτος αὐτῆς φαίνεται ἐν τῷ πλήθει τῶν τύπων, τῶν συνθέσεων, τῶν τρόπων τῆς συντάξεως, τῶν διαφορῶν ταύτης σχημάτων καὶ ἐν τῇ προσφδίᾳ. Ὅτε οἱ Ἕλληνες διεσπάρησαν καὶ διεκρίθησαν εἰς φυλάς, τότε ἐγεννήθησαν καὶ αἱ διάλεκτοι· ἀλλ' ἢ εἰς διαλέκτους διάσπασις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης οὐδαμῶς ἀφρεί τὴν ἐνότητά τῆς γλώσσης, διότι μεταβολαί τινες, γενόμεναι ἐν αὐτῇ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῆς ἀριανῆς ὁμοφυλίας, παρατηροῦνται ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἀποτελοῦσαι οὕτω τοὺς κυρίους χαρακτηρισμοὺς τῆς ἐνότητος τῆς γλώσσης. Κυριώταται τῶν διαλέκτων ὑπῆρξαν τέσσαρες : ἡ δωρική, ἡ αἰολική, ἡ ἰωνική καὶ ἡ αἰτική. Αἱ γλωσσικαὶ διαφοραὶ τούτων ἀποτελοῦσι μέρος τῆς Γραμματικῆς σπουδαῖον καὶ ἐκτίθενται ἐκτενῶς ἐν αὐτῇ.

Καὶ ἡ μὲν δωρική ἐλαλεῖτο εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ταῖς δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, ἐν Κερκύρα, Κρήτῃ, Ῥόδῳ καὶ ἄλλαχρῶ, ἡ δ' αἰολικὴ ἐν Θεσσαλίᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, ἐν ταῖς αἰολικαῖς ἀποικίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰ ἄλλα μέρη, ἡ δ' ἰωνικὴ εἰς πολλὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰς νήσους παρ' αὐτήν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ἰωνικὰς ἀποικίας. Τέλος ἡ ἀττικὴ, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς καὶ προσλαβοῦσα ἐκ τῆς αἰολικῆς καὶ δωρικῆς τύπους τινάς, διεμορφώθη ἐν Ἀττικῇ, ἔνθα ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων.

Ἐκ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, διαδοθείσης διὰ τῆς ἐπιμειξίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἐξόχου λογοτεχνίας αὐτῶν εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προῆλθεν ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοις ἡ κοινὴ, περιέχουσα πολλοὺς τοπικοὺς καὶ διαλεκτικοὺς τύπους· αὕτη ἐπεκταθεῖσα ἐλαλεῖτο ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ἀσίας καὶ τισὶ τῆς Ἀφρικῆς, κατακτηθείσαις ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, συνετέλεσε δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. "Ὅτε δ' αἱ ἑλληνικαὶ χώραι κατεκτήθησαν ὑπὸ διαφόρων λαῶν κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐφθάρη πολὺ καὶ ποικιλοτρόπως, μόλις δὲ μετὰ τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν ἤρξατο καθαιρομένη καὶ ἀπαύστως διαμορφουμένη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Α' ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

§ I. Ἐκ πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους μυθικοὺς χρόνους ἡ ποίησις συνίστατο εἰς δημῶδη ᾠσματα καὶ εἰς θρησκευτικοὺς ὕμνους.

Τὰ δημῶδη ᾠσματα, ἀνήκοντα κυρίως εἰς τὴν ἀποχρὸν λυρικήν, ὡς ἐκφράζοντα αἰσθήματα, συνεδέοντο ἢ πρὸς τὰς ποικίλας τῶν ἀνθρώπων ἐργασίας ἢ πρὸς τὰς τύχας καὶ τὰ σπουδαῖα συμβεβηκότα τοῦ οἰκιακοῦ βίου καὶ ἦσαν ψαλμοὶ ἢ λυπηρὰ (Ὑμῖνοι, Θρήνοι, Παῖνες), συνωδούντο δὲ πολλάκις ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων καὶ χοροῦ.

Οἱ δὲ θρησκευτικοὶ ὕμνοι προήλθον ἐκ τῶν περὶ θεῶν βαθμηδὸν διαμορφωθέντων μύθων, ἐν αἷς μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐφυΐας ἐξετίθεντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκ τῶν μύθων τούτων, ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλασθέντων, ἐμπνεόμενοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων ποιηταί, αἵτινες ᾠδοὶ ἐκλήθησαν, ἐξύμνουν ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι τοὺς θεοὺς ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐν συνοδίᾳ λύρας (φόρμιγγος), μεταχειριζόμενοι μέτρον ὁμοιότατον πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα τελείως διαμορφωθὲν δακτυλικόν.

Ἡ οὕτω πῶς διαμορφωθείσα θρησκευτικὴ ποίησις, τῆς ὁποίας, ὡς καὶ τῶν δημῶδων ᾠμάτων, οὐδὲν δεῖγμα ἔχομεν, ἀλλὰ μαρτυρίας μόνον παρ' ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀνήκει μὲν εἰς τὸ ἔπος, διότι οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διηγούντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς, ἡ δὲ λέξις ἔπος γενικώτερον σημαίνει διήγησιν, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κυρίως ἔπος, ὅπερ εἶναι τὸ λεγόμενον ἡρωικόν· τοῦτο, εἰ καὶ ἔχει κοινόν πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ὅμως ἔχει διάφορον περιεχόμενον.

Τῶν θρησκευτικῶν ᾠσίδων, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι μυῶδη ἢ ἀλγυ-

γορικά καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἐξήσαν οὐχὶ ἀκριβῶς γνωστοί, διασημώ-
τατος πάντων ἐγένετο ὁ Ὀρφεύς· πλήν δ' αὐτοῦ ἀναφέρονται καὶ ὁ Εὐ-
μόλπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Χρυσόθεμις καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ μεταξὺ αὐτῶν
καταλεγόμενος Θάμυρις, ἐπειδὴ ἐξύμνησεν οὐ μόνον θεοὺς, ἀλλὰ καὶ
ἥρωας, ἀποτελεῖ μετάδασιν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἥρωι-
κὸν ἔπος.

§ 2. Διαμύρφωσις τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους.

Ὡς δὲ περὶ τῶν θεῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κατορθω-
μάτων αὐτῶν ὁ εὐφάνταστος ἑλληνικὸς λαὸς ἔπλασε θαυμασιωτάτους
μύθους, ἐξ ὧν κατ' ἀρχὰς ἐμορφώθη δημώδης τις καὶ ἄτεχνος ἥρωικὴ
ποίησις· αὕτη ἐξύμνει κυρίως τὰ κατορθώματα τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλου-
σίων βασιλέων τῶν ἥρωικῶν χρόνων καὶ ἦτο ἀναμεμιγμένη μετὰ πολ-
λῶν μυθῶδων γεγονότων.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ τὸν Ι' αἰῶνα π. Χ., ἐπελθούσης ἐν Ἑλλάδι
διὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων τῆς μεταναστεύσεως τῶν φύλων, πλήθη
Ἰωνῶν καὶ Αἰολέων μετόκησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,
συναπεκρίναντο δ' ἐκεῖ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς πατρίου ποιήσεως· ἐνταῦθα
ὁ κύκλος αὐτῆς ἐγένετο εὐρύτερος, διότι οἱ μετοικήσαντες, διεξαγαγόν-
τες πολλοὺς πολέμους μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ
νέᾳ πατρίδι, προσέθεσαν ἕνεκα τούτου καὶ ἄλλην ποιητικὴν ὕλην. Ὅτε
δὲ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς βίον ἡρεμώτερον, ἔστρεψαν μετὰ θαυμασμοῦ
τὴν φαντασίαν αὐτῶν πρὸς τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν ἥρωικῶν χρόνων,
τότε δ' οἱ ποιηταὶ ἤρξαντο τεχνικώτερον ἢ δὴ ἐξυμνοῦντες τὰς ἐξόχους
πράξεις τῶν ἡρώων καὶ τῶν βασιλέων· ἐν τῇ ἐξυμνήσει δὲ ταύτῃ διε-
κρίθησαν ὑπὲρ πάντας οἱ Ἴωνες, οὕτω δὲ τὸ ἥρωικὸν ἔπος ἐμορφώθη
τεχνικῶς τὸ πρῶτον ἐν Ἰωνίᾳ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουσιν τὰ κατορθώματα τῶν ἥρωι-
κῶν προγόνων τῶν βασιλέων (κλέα ἀνδρῶν) κατὰ τὰ συμπόσια τούτων
ἢ καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς· μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβον ὡς θέμα εἴτε ἀγῶνας ἐθνι-
κῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους, εἴτε κοινὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς τὴν ἀργο-
ναυτικὴν ἐκστρατείαν, εἴτε πολέμους μεγάλων πόλεων καὶ λαῶν κατ'
ἀλλήλων, ὡς τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸν Τρωικόν· οὕτω
δὲ διὰ βαθμιαίας ἀνεξίσεως ἐμορφώθη ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἐποποιΐα.

§ 3. Ἡρωικὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν.

Ἡδὴ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ὑπῆρξε πληθὺς ἡρωικῶν ποιητῶν καὶ ἡρωικῶν ποιημάτων. Τῶν ποιημάτων τούτων οὐδὲν ἐπὶ ὧν, ἀλλὰ μόνον ἐπιγραφὰς τινων ἐξ αὐτῶν εἶναι γνωστὰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου, ἐξ ὧν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν διαφαίνεται· οὕτω π. χ. ἐν μὲν αὐτῶν εἰσίνεται ὅτι ἐπραγματεύετο τὰ κατὰ τὸν Δούρειον ἵππον, ἕτερον δέ, οἱ Νύκτοι, τὰς τύχας τῶν ἐκ Τροίας ἐπιστρεφάντων Ἑλλήνων καὶ ἄλλο, ἡ Τίσις, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου κατὰ τῆς συζυγοκτόνου μητρὸς αὐτοῦ· καὶ ὀνόματα δὲ ἡρωικῶν αἰδῶν φέρονται παρ' Ὀμήρῳ δύο μόνον, τὸ τοῦ Φημίου ἐν Ἰθάκῃ μένοντος καὶ τὸ τοῦ Δημοδόκου ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων.

Ἀπήγγελλον δ' οἱ ποιηταὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ὡς ἐξῆς· πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπαγγελίας ἔκρουον τὴν φόρμιγγα, ἔνα ἢ φωνὴν λάβη τὴν προσήκουσαν βᾶσιν· εἶτα δέ, γινομένης ἐπιμέτρως καὶ ρυθμικῶς τῆς ἀπαγγελίας, ἡ φόρμιγξ ἐκ διαλειμμάτων μόνον συνώδευε τὴν φωνήν. Τὸ οὕτως ἀπαγγέλλειν ἐν τοῖς μεθ' Ὀμήρου χρόνις ὀνομάσθη *θαυροδῆν*. (ἐκ τοῦ βᾶσιν *αὐτῶν* = ἐν συνεχείᾳ ἀπαγγέλλειν ἔπη) καὶ οἱ τοῦτο ἐκτελοῦντες *θαυροδοῖ*. Οὗτοι λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι καὶ ἐστεφανωμένοι ἀπήγγελλον ἐν ταῖς ἐορταῖς πρὸ τοῦ πλήθους ποιήματα ἢ ἴδια ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν· δι' αὐτῶν διατηρήθησαν καὶ διεδόθησαν τὰ ἡρωικὰ ποιήματα.

§ 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους· ἐσωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων περὶ τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ἐξάγεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἐπιμετρὸς διήγησις ἀξιοσημειωμένων πράξεων ἡρώων παρελθόντων χρόνων. Ἐν τῇ διηγέσει δὲ ταύτῃ δὲν ἀναμειγνύει ἰδίαις κρίσεσι καὶ αἰσθήματι, οὐδὲ συγκλονεῖται βαθύτατα ὁ ποιητής. Ὀφείλει δ' ἡ ὑπόθεσις τοῦ τελείου ἡρωικοῦ ἔπους νὰ ἔχῃ ἐνότητα ἐν τῇ πράξει· ἔγκειται δ' ἡ ἐνότης ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλογῇ μᾶλλον ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων τοῦ ἥρωος, περὶ τὴν ὁποῖαν ἄλλαι ἐνυφαίνονται ὡς ἐπεισόδια· οὕτως ἡ ἐνότης ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι συγκεντρύεται περὶ τὴν μῆτιν τοῦ Ἀχιλλεύου, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περὶ τὴν νόστον τοῦ Ὀδυσσεύος. Πρέπει δὲ τὰ ἔρῳντα ἐν τῷ ἡρωικῷ ἔπει προσωπα νὰ ἴναι οὐ μόνον αὐτὰ

ταῦτα σπουδαῖα καὶ ὑπέροχα, ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν ἔξοχοι, πιθαναὶ καὶ θαυμασταί, ἵνα ἐξεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ καὶ τέρπῳσι καὶ συναρπάζωσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Πλὴν τούτων δεόν νὰ ὑπάρχη ἐν τῷ ἔπῳ δέσις καὶ λύσις· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ κωλύματα τὰ διακόπτοντα τὴν συνέχειαν ἢ ἀπειλοῦντα τὴν ματαίωσιν τῆς ἡρωικῆς πράξεως, λύσις δ' ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ· οὕτω δέσις μὲν ἐν Ἰλιάδι εἶναι ἡ ῥῆξις τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλεῦ, λύσις δὲ τὰ ἀπὸ τῆς καθόδου τοῦ Πατρόκλου εἰς τὸν πόλεμον μέχρι τέλους συμβαίνοντα. Ὁ χρόνος τῆς διαρκείας τῆς πράξεως δὲν εἶναι μὲν ὠρισμένος, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ πολὺ ἐκτεταμένος· αὐτὴ δ' ἡ πρᾶξις συμβαίνει ἢ ἐν ἐνὶ τόπῳ, ὡς ἐν Ἰλιάδι, ἢ ἐν πολλοῖς, ὡς ἐν Ὀδυσσεῒ.

Οἱ κυριώτατοι κύκλοι, ἐξ ὧν οἱ ποιηταὶ τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ἤντλησαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, εἶναι τρεῖς: ὁ τρωικός, ὁ εὐρύτερος, δημοτικώτερος καὶ νεώτερος πάντων, περιλαμβάνων πράξεις ἡρώων διαπρεψάντων κατὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον, ὁ θηβαϊκός, πραγματευόμενος ἰδίᾳ τὰς τραγικὰς τύχας τοῦ οἴκου τῶν Λαβδακιδῶν, καὶ ὁ ἀργοναυτικός, θέμα ἔχων τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Κορυφαῖος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ἐγένετο ὁ Ὅμηρος.

§ 33. Περὶ Ὀμήρου.

Βίος Ὀμήρου.—Οὐδὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν ἐπτὰ πόλεων τῶν ἐριζουσῶν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰωνικὴν φυλὴν ἀνήκοντος, πιθανωτέρα πατρὶς αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ Σμύρνη· ὡς γονεῖς αὐτοῦ ἀναφέρονται μυθώδη πρόσωπα, ὁ ποτάμιος θεὸς Μέλης καὶ ἡ νύμφη Κριθηΐς. Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ Ὀμήρου τίθεται περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' π.Χ. αἰῶνος. Ἡ παράδοσις ὅτι ἦτο τυφλὸς ἐκ γενετῆς δὲν εἶναι ὀρθή, διότι δ' οὕτω τυφλὸς δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ ἀκριβέστατα διάφορα φαινόμενα τῆς φύσεως καὶ ἀντικείμενα τῆς τέχνης, οἷα περιγράφονται ἐν τοῖς ὁμηρικῶς ποιήμασι. Λέγεται ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀπέθανεν ἐν τῇ νήσῳ Ἰωταφαίς ἐκεῖ μετὰ μεγάλης πομπῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων· ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐτιμύθη τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγένετο ὁ κατ' ἔξοχὴν ἔθνικὸς ποιητὴς αὐτῶν.

Ποιήματα αὐτοῦ.—Ὁ Ὅμηρος ἐποίησε δύο μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα, ὀνομασθεῖσαν οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Ἰλίου,

περὶ ἣν συμβαίνουσι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα, καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, κληθεῖσαν οὕτως ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ δρωόντος κυρίου προσώπου, τοῦ Ὀδυσσεως.

Περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἰλιάδος.—Κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς πολιτορ-
κίας τῆς Ἰλίου ἐπέσκηψε λοιμὸς εἰς τὸ πρὸ αὐτῆς ἑλληνικὸν στράτευμα.
Αἰτία τοῦτου ἀπεικαλύφθη ὅτι ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνεκα τῆς
ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑδριστικῆς ἀποπομπῆς τοῦ πρὸς ἀπολύτρωσιν
τῆς αἰχμαλώτου αὐτοῦ θυγατρὸς ἐλθόντος ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύ-
σου· ὁ Ἀγαμέμνων ἐπιστρέφει μὲν ταύτην τῇ πατρί, ἵνα σώσῃ τὸ στρά-
τευμα ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα λαμβάνει τὴν αἰχμαλώτον
τοῦ Ἀχιλλέως Βρισηΐδα· ὀργισθεὶς οὗτος διὰ τοῦτο, ἀποφασίζει, μετὰ
δαινὴν πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἔριδα, ν' ἀπέχῃ τοῦ πολέμου, ἐπικαλεῖ-
ται δὲ διὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θέτιδος τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Διὸς· ἡ ἐκδίκη-
σις αὕτη δὲν βραδύνει, διότι οἱ Ἀχαιοὶ νικῶνται ἄλλεπαλλήλως ὑπὸ
τῶν Τρώων, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἀποσταλέν-
τες μετὰ πολλῶν δώρων καὶ ὑποσχέσεων πρέσβεις, ὅπως οὗτος μετὰσχῃ
πάλιν τοῦ πολέμου, ἐπανέρχονται ἄπρακτοι. Ἐν ταῖς ἐπομέναις μάχαις
τὸ στράτευμα τῶν Ἀχαιῶν διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τῶν πολε-
μίων μηχανῶδ' ἐφορμῶντων καὶ ἀπειλούντων νὰ ἐμπρήσωσι καὶ αὐτὸ
τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐδηγίαν τοῦ Ἑκτορος. Τὸν κίνδυνον
τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεύς καὶ πεισθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰς ἱκεσίας τοῦ φιλιπταῦ
αὐτοῦ Πατρόκλου ἐνδίδει καὶ παραδοὺς εἰς τοῦτον τὴν ἑαυτοῦ πανοπλίαν
ἀποστέλλει κατὰ τῶν Τρώων· οὗτοι νικῶνται, ἀλλ' ὁ Πάτροκλος, προβάς
πέραν τοῦ θέοντος ἐν τῇ μάχῃ, φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος σκυλεύ-
σαντος καὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ· σφόδρα λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ θανάτῳ τοῦ φίλου
αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεύς περιβάλλεται νέκν πανοπλίαν, ἐπέρχεται μηχανῶδ' ἐκ-
κατὰ τῶν Τρώων, νικᾷ αὐτοὺς μετὰ πολλῆς φθορᾶς καὶ φονεύει ἐν μο-
νομαχίᾳ τὸν Ἑκτορα, οὗ τὸ πτώμα δέσας ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἄρματος σύρει
ἠοισμθευτικῶς περὶ τὴν πόλιν τῶν Τρώων. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδεύει μὲν
τὸν Πάτροκλον μετὰ μεγάλων τιμῶν, παραδίδει δὲ τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτο-
ρος εἰς τὸν γηραιὸν πατέρα αὐτοῦ, τὸν Πρίαμον, καίτοι εἶχεν ἀποφασί-
σει νὰ βρῇ αὐτὸ βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν θυνέων. Ὁ Πρίαμος, παρα-
λαβὼν τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ, ἀπέρχεται εἰς Ἴλιον, ἔλθει κηδεύει αὐτὸ ἐν
μέσῳ γενικοῦ θρήνου.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἰλιάδος, ἦται ὁ χρόνος, καθ' ὃν συμβαίνουσιν αἱ ἐι-
ρημέναι πράξεις, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ μίξ ἡμερῶν, τοῦ ποιητοῦ

παρεμβάλλοντος ἐν αὐταῖς ἄλλας ἐν ἐπεισοδίοις, ἅτινα ποικίλλουσι καὶ περικοσμοῦσιν ἐκείνας.

Περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεΐας.—Ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἰθάκην μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἑλίου ὁ Ὀδυσσεὺς περιεπλανήθη μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ εἰς πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς τόπους, κινδυνεύων καὶ κακοπαθὼν ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος, οὗτινος τὸν υἱὸν Πολύφημον τὸν Κύκλωπα ἐτύφλωσε. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Κικόνων ἐν Θράκῃ, πρὸς οὓς συνῆψεν ἀτυχή μάχην, εἴτα δ' εἰς τὴν τῶν Λωτοφάγων, ἔνθα τινὲς τῶν ἐταίρων αὐτοῦ φαγόντες τὸν λωτὸν, εἶδος φυτοῦ, ἐπελάθοντο τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου· ἐντεῦθεν δ' ἀφίκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων, ἐν ᾗ κινδυνεύσας νὰ καταδρωθῇ ὑπὸ τοῦ Πολυφήμου ἐσώθη τυφλώσας αὐτὸν διὰ δόλου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ὅστις ἀπέπεμψεν αὐτὸν δοῦς ἀσκὸν περιέχοντα πάντας τοὺς ἀνέμους πλην τοῦ Ζεφύρου· ἀλλ' ἀνοιχθέντος τοῦ ἀσκοῦ κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τῶν ἐταίρων καὶ τῶν ἀνέμων ἐξαπολυθέντων ἐξερράγη δεινὴ θύελλα, ἣτις ὤθησε τὸν Ὀδυσσεά πάλιν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦτου. Παραυθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὴν χώραν τῶν γιγαντωδῶν καὶ ἀνθρωποφάγων Λαιστργόνων μόλις ἐσώθη ἐπὶ τῆς νηὸς αὐτοῦ μετ' ὀλίγων ἐταίρων· φυγὼν ἐκείθεν ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν, ἔνθα ἡ μάγισσα Κίρκη μετεμόρφωσε τινὰς τῶν ἐταίρων εἰς σὺς, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν μορφήν τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἑρμοῦ. Ἐλθὼν δ' εἴτα εἰς τὴν μυστηριώδη χώραν τῶν Κιμμερίων συνεβουλεύθη ἐκ τοῦ Ἄδου τὴν ψυχὴν τοῦ μάντεως Τειρεσίου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου, μεθ' ὃ προσήγγισε πάλιν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν· ἐξακολουθήσας δὲ μετὰ τοῦτο τὸν πλοῦν καὶ διαφυγὼν τὸ ὄσμα τῶν Σειρήνων καὶ τὸν κινδυνώδη διάπλουον μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χάρυβδews ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Θρινακίαν· ἐνταῦθα οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ σφάξαντες τὰς ἱερὰς βοῦς τοῦ Ἥλιου ἀπώλοντο πάντες ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο, τοῦ Ὀδυσσεὺς μόνου σωθέντος καὶ ναυαγοῦ βριφθέντος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς Ὠγυγίαν, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἡ ἐν τοῖς τόποις τούτοις περιπλάνησις τοῦ Ὀδυσσεὺς διήρκεσε δέκα ἔτη· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐν Ἰθάκῃ οἱ μνηστήρες τῆς ἐναρέτου συζύγου αὐτοῦ Πηνελόπης, καίπερ ἀποκρουόμενοι ὑπὸ ταύτης, κατέτρωγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εὐωχούμενοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐν ᾧ μάτην ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τηλέμαχος ἀπῆλθεν εἰς Πύλον καὶ Λακεδαιμόνα, ὥπως μάθῃ τι περὶ τοῦ πατρός. Τέλος

ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὸ δεκάκτον ἔτος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς νήσου Ὠκεγίας, βυθθεῖς δὲ μετὰ φιλοφρόνων ναυάρχων εἰς τὴν φιλόξενον νήσον τῶν Φαιάκων, γίνεται δεκτὸς φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλκίνοου· οὗτος, πρὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπηγγέλλει τὰς πλάνας αὐτοῦ, ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς Ἰθάκην, ἔνθα, γενομένης συγκινητικῆς ἀναγνωρίσεως μετὰ τοῦ Τηλεμάχου καὶ τῆς Πηνελόπης, φρονεῖ μετὰ τοῦ υἱοῦ σὺν τῇ βοήθειᾳ τῆς Ἀθηναίης τοὺς μνηστήρας· στασιασάντων δὲ τῶν ὀπαδῶν ταύτων παρεμβαίνει ἡ Ἀθηναῖα καὶ καταπαύει τὴν στάσιν.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι τριάκοντα ἐννέα ἡμερῶν.

Ποιητικὴ ἀξία τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας.—Ἡ Ἰλιάς ἔχει μέγεθος εὐσύνοπτον, ἡ δ' ἐνότης αὐτῆς, καίπερ διακοπτομένη ὑπὸ τινων ἐπεισοδίων, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς ἥρωικῆς πράξεως πλεομένης περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως· ἡ πορεία δηλονότι τῆς ἐν τῷ ποιήματι ἐκτυλισσομένης πολεμικῆς δράσεως, κινδυνεύσασα νὰ ματαιωθῇ ἔνεκα τῆς ἀπροόπτως ἐπελθούσης μῆνιος, ἀναλαμβάνεται· πάλιν μετὰ τὴν κατάπαυσιν ταύτης. Καὶ πολλὰ μὲν εἶναι τὰ ἐν τῷ ποιήματι θρώonta πρόσωπα καὶ γενεαί, ἀλλ' ἡ δεσπόζουσα ἐν αὐτῷ μορφή εἶναι ἡ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις εἶναι τύπος τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ κάλλους.

Αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι διηγήσεις ἔχουσι μὲν πολλὴν ἀπλότητα καὶ ἀκριβειαν μεγίστην, ἀλλὰ καὶ δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἐπιχοῦ δὲ καὶ δραματικὸν μεγαλεῖον. Ἀκμπρότατον παράδειγμα διηγήσεως ὑπόκειται ἡ ἀγωνιώδης πάλη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος, ἣς ἡ ἐνάργεια εἶναι τοσαύτη, ὥστε νομίζει τις ὅτι εἶναι παρὼν ἐν αὐτῇ (X, 131 καὶ ἐξ.).

Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶναι ζωηραί, γραφικαὶ καὶ σαφεῖς, ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς σπουδαίας καὶ ἥρωικας πράξεις, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοῦτο δ' ἐνέχει ἱστορικὴν σημασίαν περὶ τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων (Λ, 91—9, καὶ I, 206—18).

Αἱ δὲ παραβολαὶ εἶναι λίαν ἀκριβεῖς, παραλαμβάνόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμοζόμεναι πολλάκις εἰς τὰς διηγήσεις ἢ καὶ ἀναμειγνύμεναι ἐν ταύταις· ἡ λέα τρικυμίας ἐν θαλάσῃ ἢ καταιγίδος ἐν ξηρᾷ, αἱ συνήθειαι καὶ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀγρίων θηρίων ἐμπνέουσι πολλάκις τὸν ποιητὴν πρὸς τὴν διὰ παραβολῶν ἔξαρσιν ἀνθρωπίνων γεγονότων καὶ χαρακτήρων (I, 4-9, II, 155-67).

Οἱ ἥρωες ἐν Ἰλιάδι εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευτοι τοὺς τρόπους, ἐκδηλοῦντες ἀπεριφρόνητος καὶ εὐλικρινὲς τὰς σκέψεις, τὰ κρίσιμα καὶ

τὰ πάθη αὐτῶν· εἶναι φιλοπάτριδες, ἀλλὰ μάχονται μᾶλλον ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν δόξαν· μετὰ τῶν ἀρετῶν τούτων συνδέονται καὶ αἱ ἀνθρώπιναι ἀδυναμίαι, διότι ἐν αὐτοῖς ἐμιλεῖ αὐτὴ ἡ φύσις. Οἱ λόγοι δ' αὐτῶν, εἴτε ἐν συναλεύσεσιν ἀπαγγελλόμενοι εἴτε πρὸς ἀντιπάλους ἐν ταῖς μάχαις διαμειρόμενοι, εἶναι φυσικοί, σύντομος καὶ εὐστοχοί.

Ἡ δὲ παρέμβασις τῶν θεῶν ἐν ἔργοις ἢ ἐν λόγοις μεταξὺ τῶν διαμυχομένων καθίστασι τὴν ἥρωικὴν πράξιν ἔτι μᾶλλον θαυμαστὴν καὶ περιβάλλει τὰ γεγονότα διὰ μείζονος σπουδαιότητος καὶ ὕψους. Προσλαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες ἰδεώδη τινα ἔκφρασιν διὰ καταλλήλων ἐπιθέτων, δι' ὧν κοσμεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής· οὕτως ἐν τῶν συνήθων ἐπιθέτων τοῦ Διὸς εἶναι *ὕμιβρεμέτης*, τῆς Ἥουδς *ὁδοδοάκτυλος*, τοῦ Ἀχιλλέως *θεοεἰκελος* κλπ.· ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ πράγματα χαρακτηρίζονται πολλάκις προσφυῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· οὕτως αἱ βόες λέγονται *εἰλίποδες*, αἱ νῆες *μιλιοπάρειοι*, *κωνίδες*, ἡ ἄμραξ *καλλίτροχος*, τὸ ἔλαιον *ὕγρον* κλπ.

Ἡ Ὀδύσσεια εἶναι κατὰ τι μικροτέρα τῆς Ἰλιάδος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς εἶναι μὲν ἀπλουστερά καὶ ἥττον σπουδαία τῆς ἐν Ἰλιάδι, ἀλλὰ τεχνικώτερον συντεθειμένη καὶ κεποικιλμένη διὰ τῶν θαυμασίων περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσέως, αἵτινες συγκρατοῦσιν ἀδιάπτωτον μέχρι τέλους τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ ἐνότης ἐν αὐτῇ εἶναι υπερτέρα, διότι ἡ πράξις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι μία, ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὴν πατρίδα, συνυφασμένη μετὰ πολλῶν ἐπεισοδίων καὶ παρεκβάσεων.

Αἱ διηγήσεις ἐν Ὀδυσσεΐᾳ δὲν ἔχουσι μὲν τὴν δύναμιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐν Ἰλιάδι, ἀλλ' εἶναι ἡρεμώτεραι καὶ πραγματικώτεραι ἐνδιατρίβουσαι πολλάκις μετὰ λεπτολόγου ἀκριθείας καὶ εἰς πράγματα τοῦ βίου δευτερευούσης σημασίας (X, 1—43)· αἱ δὲ περιγραφαὶ ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ φυσικῶς τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους· τέλος αἱ παραβολαί, οὔσαι ὀλιγώτεραι ἐν αὐτῇ, χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς διασάφησιν τῆς διηγήσεως καὶ οὐχὶ πρὸς ἑξαρσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῆς.

Ἡ παρέμβασις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶναι λίαν ἀσθενής· ὁ Ποσειδῶν μόνον καταδιώκει τὸν Ὀδυσσεά διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφύμου, ἢ δ' Ἀθηγὰ παρίσταται προστάτις τοῦ ἥρωος ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ.

Καθόλου ἐν ταῖς ὁμηρικαῖς ποιήμασι διαλάμπει ἔκφρασις ἀφελῆς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ ζωηρά, χάρις πολλή καὶ ἐνέργεια, ὕψος καὶ μεγαλοπρέπεια, ἐπὶ δὲ βραδεία γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ παρατηρητικότης τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὀξεία καὶ ἡ ἱκανότης αὐτοῦ περὶ τὴν ἡθογραφίαν τῶν προσώπων δι' ὀλίγων λέξεων μεγάλη.

Ὁ ὕπ' αὐτοῦ περιγραφόμενος κόσμος ἔχει τι τὸ ἰδεώδες, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ ἀνθρώπινος· ἐν τῇ ἀφηγήσει δὲ τῶν γεγονότων ἡ ἐν ταῖς περιγραφαῖς ὁ ποιητὴς οὐδαμοῦ φαίνεται, ἀλλὰ κρύπτεται, οὕτως εἰπεῖν, ὅπισθεν αὐτῶν, διότι οὐδαμοῦ σχεδὸν ἐκφράζει ἰδίως σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐπὶ τῶν ἐκτιθεμένων. Πρὸς τοῦτοις τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι πιστὴ καὶ λαμπρὰ ἀπεικόνισις τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἥρωικῶν χρόνων μετὰ τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν αὐτοῦ· βλέπει δὲ τις ὅτι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐκδηλοῦνται μεγάλα ἀρετὰ μαρτυροῦσαι ὅτι οὗτος ἦτο λίαν ἡθικὸς καὶ ἱκανῶς προηγμένος.

Οὐχὶ ὀρθῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν Ὅμηρον τριάκοντα τέσσαρες Ὕμνοι εἰς θεοὺς, ἡ Βατραχοῦν μαχία, παρωδία τοῦ ἐν Ἰλιάδι περιγραφομένου πολέμου, ὁ Μαρσίτης, ποίημα κωμικὸν περὶ μωροῦ ἀνθρώπου καὶ τινα ἄλλα μικρὰ ποιήματα.

Γλῶσσα καὶ μέτρον. — Γλῶσσα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι ἡ ἀρχαία ἰωνικὴ διάλεκτος μετὰ πολλῶν ἀσολισμῶν καὶ ἄλλων ποικίλων τύπων καὶ ἐκφράσεων τῆς προγενεστέρως ἐπικῆς ποιήσεως, στερεοτύπως πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενων· τούτου ἕνεκα ἡ ὁμηρικὴ γλῶσσα ἀποδίδει τεχνητῇ, κατασκευασθεῖσα τοιαύτῃ ὑπὲρ τῶν πολυακρίθμων ποιητῶν τῶν προηγηθέντων τοῦ Ὀμήρου καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν πλουτισθεῖσα. Ἡ σύνταξις ἐν αὐτῇ βαίνει κατὰ παρὰ ταξιν ἄνευ συνθέτου περιοδολογίας, ὅπερ συντελεῖ πολὺ εἰς σαφήνειαν. Συχναὶ εἶναι αἱ ἐπαναλήψεις στίχων αὐτολεξεῖ· ἐνίοτε δ' ὁ ἥχος τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων εἶναι δηλωτικὸς τῶν ἐκφραζομένων δι' αὐτῶν πράξεων ἢ συναισθημάτων (Ἰλ. Γ, 362—3, Ὀδυσ. Ε, 395).

Μέτρον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, αὐτὸ ὁ στίχος περιέχει ὅς ποδας δακτύλους καλουμένους· τούτων ἕκαστος περιλαμβάνει μίαν μακρὰν συλλαβὴν καὶ δύο βραχεῖας (—υ), ἀλλ' ὁ τελευταῖος εἶναι ἢ σπονδαῖος (— —) ἢ τροχαῖος (—υ). Τὸ μέτρον τούτο, ἀναγνωρισθὲν ὡς τὸ ἄριστον ἐν τῇ ἐπικῇ διηγήσει διὰ τὴν κανονικότητα τοῦ ρυθμοῦ, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ, διετηρήθη ἐπὶ τῇ ῥομάντῳ καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιστομῇ καὶ ἐπὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ Πολιτικῇ

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ. — Οἱ Ἕλληνες ἐτίμων καὶ ἀνεγίνωσκον ἐπιμελῶς τὸν Ὅμηρον, ἐθεώρουν δὲ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ταμιεῖον πάσης γνώσεως καὶ ἀρετῆς· ἐνεκα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημασίας καὶ τῆς παιδευτικῆς αὐτῶν δυνάμεως εἰσήχθησαν εἰς τὰ σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες ἀπεμνημόνευον αὐτά. Ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐνεπνεύσθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον ἐπικοί, ἀλλὰ καὶ λυρικοὶ καὶ τραγικοὶ, Ἕλληνες τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἔτι δὲ καὶ καλλιτέχναι, πρὸς σύνθεσιν ἀρίστων ἔργων ἐν τῇ ποιήσει καὶ ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις· ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἐξ αὐτοῦ πολλάκις ἐλάβανον ῥητὰ καὶ ἐκόσμων ἢ ἐνίσχυνον τοὺς λόγους αὐτῶν,

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα διετηρήθησαν ἀπαγγελλόμενα ἀπὸ μνήμης ὑπὸ τῶν βραψφῶδων κατὰ τεμάχια ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσιν· ἐνεκα τούτου διεσπῶντο, διὰ δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν βραψφῶδων εἰσαγωγῆς προσθηκῶν ἢ ἄλλων μεταβολῶν παρεφθείροντο.

Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Λυκοῦργος μετήνεγκεν ἐκ Σάμου εἰς Σπάρτην τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα καὶ ὅτι ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις εἰσήγαγε τάξιν τινα ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ αὐτῶν κατὰ τὰς ἑορτάς· μετ' αὐτὸν ὁ Πεισίστρατος ἀνέθηκεν εἰς λογίους ἄνδρας τὴν συλλογὴν, ἐκκαθάρισιν καὶ συναρμολόγησιν αὐτῶν. Ἰππαρχος δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὥρισεν, ἵνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἀπαγγέλλωντα ἐν τάξει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Οὕτω δὲ διαδοθέντων ἔτι μᾶλλον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι, πόλεις, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἐκδόσιν αὐτῶν. Τῶν κατ' ἄνδρα ἐκδόσεων ἄξια μνείας εἶναι ἢ πρὸς χρῆσιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑπ' Ἀριστοτέλους γενομένη, ἣτις ἐκκαλεῖτο ἢ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος, ὡς φερομένη ἐν κιθωτίῳ ἐκ ξύλου νάρθηκος. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ διαφοραὶ ἐκδόσεις δὲν συνεφώνουν ἀκριβῶς πρὸς ἀλλήλας, οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸν Γ'. καὶ τὸν Β'. π. Χ. αἰῶνα ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, διακρίσαντες ἅμα ἐκάτερον τῶν ποιημάτων εἰς εἴκοσι τέσσαρας βραψφῆδας κατὰ τὰ γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου. Τὰ σχόλια τῶν φιλολόγων τούτων ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις τῶν νεωτέρων τοῦ Ὁμήρου ἐκδόσεων.

Τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις. — Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἀνεφάνησάν τινες διατεινόμενοι ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ὁμηροί, ὃν ὁ εἰς ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα, ὁ δ' ἕτερος τὴν Ὀδύσσειαν, διότι παρατήρησαν ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἶναι τραχυτέρα, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πλήρης πολεμικῆς ὁρμῆς καὶ ἄνευ αὐστηρῆς ἐνότητος, ἢ δὲ δευτέρᾳ μιλακκωτέᾳ, παγκρατικωτέᾳ καὶ τεχνικώτερον συντεθειμένη. Οἱ παραδεχόμενοι ὅτι Ὁμήρου ἐκλήθησαν χωρίζοντες, ἐπολεμήθησαν δὲ σφοδρῶς ὑπ' ἄλλων.

Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις ὁ Γερμανὸς Αἰγούστος Βόλφιος, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1774 ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Βίκου λεχθέντων περὶ Ὀμήρου ὡς ὀνόματος οὐχὶ κυρίου, ἀλλὰ συνοψίζοντος τὴν παρὰ τῷ λαῷ διχασθεμένην ἡρώικην ποίησιν, ἐξήνεγκεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς "Ὀμηρον τῷ 1795 τὴν ἐξῆς γνώμην: τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἀγνώστου οὔτης τῆς γραφῆς ἢ καὶ οὐχὶ γενικῶς διαδεδομένης καθ' οὗς χρόνους ἐποιήθησαν, δὲν ἠδύναντο ὡς λίαν ἐκτενῆ νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης, τούτου δ' ἕνεκα ἐποιήθησαν οὐχὶ ὑπ' ἐνὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ἦσαν ἄθροισμα μικρῶν ἐπῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ποιηθέντων καὶ περὶ τὸν αὐτὸν μυθικὸν κύκλον στρεφόμενων, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν ἐπικῶν ποιητῶν, ὧν εἷς ὑπῆρξε καὶ ὁ "Ὀμηρος" ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐπεσκεύασε πάντας τοὺς λοιποὺς διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὑπεροχὴν, ἐπακράτησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ δὲ δὲ Γοδεφρείδος Έρμμανος ἐγνωμάτευσε ὅτι ἐποιήθη πρώτη τις Ἰλιάς καὶ πρώτη τις Ὀδύσσεια, αἵτινες, σύντομοι κατ' ἀρχάς οὔσαι, ἐξήθησαν κατόπιν διὰ πηρεμβολῶν καὶ προσθηκῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Ἄλλοι κριτικῆς, ὁ Αἰχμάνος, ἀπεφώνησε ὅτι εἴκοσι καὶ δύο ῥαψωδίαί τῆς Ἰλιάδος (Α—Χ) ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ἑξ αὐτοτελῆ ἔπη. Τὰς γνώμας τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τὰς θεωρίας ἄλλων κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἄλλοι μὲν ἐδέξαντο, ἄλλοι δ' ἀπέκρουσαν, ἕτεροι δ' ἔτεμον νέας ἑδoύς, οὕτω δὲ τὸ ζήτημα ἐγένετο εὐρύτατον καὶ δύσλυτον, ἔχον σήμερον ὡς ἐξῆς περίπου: ἀποδειχθεῖσης κατὰ τὰς νεωτέρας ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς χρόνοις πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ποιηταὶ ἔγραψαν τὰ ποιήματα αὐτῶν τούτου οὕτως ἔχοντας ὁ "Ὀμηρος" ἐποίησε πρώτον ἐκτενὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ποίημα, τὴν Ἰλιάδα ταύτην συνεπληρώσαν μετὰ ταῦτα καταλλήλως ἄλλοι ἐπικὰ ποιηταὶ μέθοι τῶν μέσων τοῦ Η', π. Χ. αἰῶνος διὰ διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ ποιητικῶν προσθηκῶν. Ἀπὸ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ο', π. Χ. αἰῶνος, εἴτε ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ γήρατι εἴτε ὑπ' ἄλλου ποιητοῦ, διάφοροι πνευματικὴν τάσιν ἔχοντας καὶ ἐκείνον μιμηθέντες, ἐποίησαν ἢ ἀρχικὴ Ὀδύσσεια ταύτης πολλὰ τῶν πρώτων ῥαψωδιῶν εἶναι μεταγε-

νέστεραι ποιηθεῖσαι καὶ συμπληρωθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων ἐπικῶν ποιητῶν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Η'. π. Χ. αἰῶνος.

§ 6. Περὶ κυκλικοῦ ἔπους.

Ἀπὸ τοῦ Η'. μέχρι τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος π. Χ. ἤχησε ποιήσας τις ἔχουσα ὑπόδειγμα τὰ δύο μεγάλα ὁμηρικὰ ποιήματα καὶ πραγματευομένη γεγονότα μυθικὰ προγενέστερα ἢ μεταγενέστερα τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσείᾳ ἐξιστορουμένων. Ὡς στρεφομένη δὲ περὶ τὸν ὁμηρικὸν κύκλον ὠνομάσθη κυκλικὸν ἔπος.

Κυκλικοὶ ποιηταὶ ὑπῆρξαν πολλοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος ἔζητε. Τὰ ποιήματα αὐτῶν ἀπώλοντο, σωθέντων μόνον τοῦ τίτλου ἢ τῆς ὑποθέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀλίγων ἀποσπασμάτων, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ τρωικοῦ καὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ κύκλου. Καὶ εἰς μὲν τὸν πρώτον ἀνήκουσι τὰ Κύπρια ἔπη τοῦ Στασίνου, ὧν ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου ἔθεωρεῖτο συνέχεια, ἡ Αἰθιοπὶς τοῦ Ἀρκίνου, οὕσα συνέχεια τῆς Ἰλιάδος, ἡ Ἰλίου πέροις τοῦ αὐτοῦ, ἡ μικρὰ Ἰλιάς τοῦ Δέσχου, περιλαμβάνουσα τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ τρωικοῦ πολέμου, καὶ οἱ Νόστοι τοῦ Ἀρίου, περιέχοντες τὰς τύχας τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρεφάντων Ἀχαιῶν, πλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς· εἰς δὲ τὸν δεύτερον ἡ Θηβαῖς, πραγματευομένη τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, οἱ Ἐπίγονοι, καὶ ἡ Οἰδιπόδεια. Πλὴν τούτων εἰς διαφόρους μύθους ἀναφέρονται ἡ Τιτανομαχία, ἡ Δαναΐς, ἡ Οἰχαλίας ἄλωσις, ἡ Τηλεγόνοια καὶ θεογονικά τινα ποιήματα.

Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κυκλικοῦ ἔπους, ἅτινα εἶναι ὑποδεέστερα τῶν ὁμηρικῶν καὶ δεικνύουσι τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, ὑποχωροῦντος πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἦντλησαν βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ποιηταί, ἰδίᾳ οἱ τραγικοί, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τὰς ὑποθέσεις τῶν δραμάτων αὐτῶν. Πλὴν τούτου τὸ κυκλικὸν ἔπος ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ταμιεῖον πάσης ἱστορικῆς γνώσεως μέχρι τῆς διαμορφώσεως τοῦ παζοῦ λόγου.

§ 7. Περὶ διδακτικοῦ ἔπους.

Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἥρωικοῦ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ, ἔπος θρησκευτικὸν καὶ ἠθικόν, ἔχον διδακτικὴν ἡθικοποιοῦσαν ἀπὸ τῶν ἀποτύπων τῆς ἱστορικῆς Πολιτικῆς.

Τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους πρὸς τῆς ἐν Βοιωτίᾳ τεχνικῆς αὐτοῦ διαμορφώσεως προῦπηρχον πολλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀτελῆ καὶ ἀτεχνά δοκίμια· ἀλλ' ἡ τελεία ἀνάπτυξις αὐτοῦ συνετελέσθη ἐν Βοιωτίᾳ τὸ πρῶτον, διότι ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεταναστεύσεων τῶν φύλων συνεπαράχθη δεινότερον πάσης ἄλλης, ἡ δ' ἐπελθοῦσα καὶ ἐπὶ πολὺ διαρκέσασα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διαφθορὰ εἶχεν ἀνάγκην τοιαύτης ποιήσεως πρὸς θεραπείαν· πλὴν τούτου οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, τραχεῖς ὄντες καὶ γεωργοὶ καὶ εἰς τὰ τοῦ βίου ἔργα ἀφροσιωμένοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, ἔτι δὲ σφόδρα εἰς τοὺς πατριῶς μύθους ἐμμένοντες, δὲν ἤδύναντο νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς ἔκφρασιν ὕψλης καὶ ἰδεώδους ποιήσεως, οἷα εἶναι ἡ ἡρωική. Πρὸς τὴν τεχνικὴν διαμόρφωσιν τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους ἐν Βοιωτίᾳ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ ποιητικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ τελειότατον καταστήσαντος αὐτὸ Ἡσίοδου.

Πραγματούεται δὲ τὸ διδασκτικὸν ἔπος δύο τινὰ κυρίως : ἡ διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ γενέσεως τῶν θεῶν καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν ἣ δίδει συμβουλὰς χρησίμους πρὸς τὸν βίον· καὶ ὅταν μὲν ποιῇ τὸ πρῶτον, δάσιν ἔχει τὴν θρησκευτικὴν ποιήσιν, ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, τὸ θέμα αὐτοῦ ἀντλεῖ ἐκ τῆς πρακτικῆς ἡθικῆς καὶ τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ τέρπῃ καὶ νὰ συγκινή βιβλίως, ὡς τὸ ἡρωϊκόν, ἀλλὰ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους· ὁ σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι πρακτικὸς, οὐχὶ ἰδεώδης, ὡς ὁ τοῦ ἡρωϊκοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους, λαμβάνων πολλάκις τὴν υπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος, δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' ἐκφέρει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἰδία αἰσθήματα καὶ σκέψεις, οὕτω δὲ προσεγγίζει εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν.

Πλῶστα καὶ μέτρον αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἡρώου.

§ 24. Περὶ Ἐπειώτου.

Βίος αὐτοῦ. — Ὁ Ἡσίοδος ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ. ἐν Ἀσκραίᾳ τῆς Βοιωτίας, ἐνθα ὁ πατήρ αὐτοῦ μετόικησεν ἐκ Κόρυμβος τῆς Αἰολίδος. Εἰ καὶ διήλθε τὸν βίον αὐτοῦ ἐν ταῖς μόχθοις τῆς γεωργίας καὶ τῆς ποιμνιοτροφίας, ἀλλ' ὅμως μετὰ ζήλου ἐκαλλιέργησε τὴν ποίησιν καὶ ποτε διέπρεψεν ἐν ποιητικῇ διαγωνισμῷ γενομένῳ ἐν Χαλκίδι. Σοφοφανηθεὶς οὖν ἀπέκρυψεν ἐγγύχημα παρὰ τὸν ἄλλον ἐργασθεὶς καὶ ἐρρίψεν αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐκλάμβανον τὰ

πτῶμα αὐτοῦ ἐξήχθη ὑπὸ δελφίνων εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐτάφη ἐν Ναυπάκτῳ. Τὰ ὀστέα αὐτοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὀρχομενόν, ἔνθα ἤγειραν αὐτῷ μνημεῖον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θεσπιῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος, ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι *Θεογονία*, *Ἔργα* καὶ *Ἡμέραι* καὶ τινὰ ἄλλα.

Ἐν μὲν τῇ *Θεογονίᾳ* ὁ ποιητὴς περιγράφει πρῶτον τὴν ἐκ τοῦ Χάους καὶ τῆς Γῆς γένεσιν τοῦ κόσμου, εἶτα δὲ τὴν τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν. Φθάσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Διὸς ἀφηγεῖται τὴν νίκην τούτου κατὰ τῶν ἀρχαιοτέρων θεῶν, τῶν Τιτάνων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐκθέτει τὴν γέννησιν τῶν τελευταίων Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸ ποίημα περατοῦται διὰ γενεαλογίας ἡρώων.

Τὸ δ' ἕτερον ποίημα, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν· εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου καὶ μείζονος μέρους, τῶν *Ἔργων*, ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐξ ἰδίου παθήματος : ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέροσης, δεκάσας τοὺς δικαστάς, ἔλαβε τὸ μείζον μέρος τῆς πικτικῆς οὐσίας, κατασπαταλήσας δὲ τοῦτο, ἐξήτει καὶ τὸ ὑπόλοιπον παρὰ τοῦ Ἡσιόδου· οὗτος τότε συμβουλεύει αὐτῷ ἐν τῷ εἰρημένῳ ποιήματι νὰ μὴ καταφεύγῃ εἰς ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐντίμως διὰ τῆς ἐργασίας· ταύτης τὴν ἀξίαν ἐξυμνεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, παρεμβάλλων γνώμας ὠφελίμους περὶ γεωργίας, ναυτιλίας, ἀνατροφῆς παίδων, οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἔτι δὲ καὶ μύθους ἠθικοῦ περιεχομένου. Συγκρίνων δ' ὁ ποιητὴς τὸν πρότερον εὐδαίμονα βίον τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν σύγχρονον θεωρεῖ τοῦτον δυστυχῆ καὶ διεφθαρμένον· κατὰ τὰς διαφόρους δὲ περιόδους μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ διακρίνει αὐτὸν εἰς βίον τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος· κατὰ τοῦτον ἡ Αἰδὼς καὶ ἡ Νέμεσις ἀπεπτησαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς θεοὺς. Τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ποιήματος, αἱ *Ἡμέραι*, διαλαμβάνει περὶ αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, κατὰ τίνας δηλαδὴ ἡμέρας πρέπει νὰ τελῇται ἢ μὴ ἕκαστον ἔργον.

Εἰς τὸν Ἡσιόδον ἀποδίδονται καὶ ἄλλα ποιήματα διδακτικὰ καὶ μυθολογικὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς μιμητάς αὐτοῦ· τούτων σφίζεται ἡ Ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους, ποίημα ψυχρὸν, περιέχον τὴν γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὴν μάχην τούτου πρὸς τὸν Κύκλον, υἱὸν τοῦ Ἀρεως. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆς *Θεογονίας*, εἰς τὸν Ἡσιόδον μὲν ἀνήκον, ἀλλ' ἀπολεσθέν, ἀναφέρεται ποίημά τι *Γυναικῶν κατάλογος*, μεθ' οὗ συνεδέοντο αἱ *Ῥοταί* αὗται ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ὁ ποιητὴς ἔργον τοῦ ἐγκωμίου ἐκείνου φηφιολογήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στις ἡρώιδες διὰ τοῦ ἢ οἷον· τὸ ἔργον τοῦτο ὑπῆρξε πλουσιωτάτη πηγή μύθων διὰ τοὺς λυρικοὺς καὶ ἰδίᾳ τοὺς τραγικοὺς ποιητάς, διὰ δὲ τῆς ἀρρηγίσεως τοῦ βίου ἡρώιδων γυναικῶν δεικνύει τὴν εἴσοδον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ῥαίσις περὶ Ἡσιόδου.—Ὁ Ἡσιόδος δὲν ἀΐζεται εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ὀμήρου δι' ἀρρηγίσεως ἡρωικῶν πράξεων, ἀλλ' εἶναι σαρξὲς παρρηρητής τῆς κοινωνίας καὶ συμβούλος συνετός εἰς πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ τὴν θεσκαυτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ μὲν Θεογονία εἶναι σπουδαιότατον ἔργον διὰ τὴν ἑλληνικὴν θεησκείαν, διότι συστηματικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῇ ποιήματι τούτῳ· πλὴν τοῦτου ἐν αὐτῷ διακρίνονται ἀμυδρῶς αἱ πρώται τάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς φιλοσοφικὰς σπουδὰς περὶ τῆς κοσμογονίας. Τὰ δ' Ἔργα καὶ Ἡμέραι παρέχουσιν ἀρίστα διδάγματα πρακτικῆς ἡθικῆς. Ἀλλ' ἡ ἐνότης εἰς ἀμρότερα τὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ δὲν ἐπιδέχεται τοιαύτην καὶ εἰς τινὰ μέρη αὐτῶν ἔχουσι γείνη παρεμβολαὶ μεταγενέστεραι.

Ἡ ἔκφρασις ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ἀκριβὴς καὶ ζωηρά, ἀλλ' ὄνει τῆς ἐναργείας καὶ τῆς εὐστραφείας τῶν ἑπηρικῶν πράξεων· σπανίως γίνεται χρῆσις παραβολῶν ἕνεκα τῆς τάσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς γνωμικὴν μᾶλλον καὶ ἀλληγορικὴν παράστασιν. Μόνον ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἡ περιγραφή τῆς μάχης τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐξοχώτερα δημιουργήματα τῆς ἑπηρικῆς ποιήσεως· ὥραία δὲ εἶναι καὶ ἡ διήγησις τοῦ μύθου τῆς Πανδώρας ἐν τοῖς Ἔργοις.

Ἡ γλῶσσα εἶναι μὲν οἷα καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἔχει τι τὸ βαρὺ καὶ δημῶδες, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως, τὸ δ' ἕνεκα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐν διήγειν ὁ ποιητής· ἐν αὐτῇ παρρηροῦνται καὶ πολλοὶ αἰολισμοί.

§ 9. Οἱ μετὰ ταῦτα ἐπικοί ποιηταί.

Μετὰ τὸν Ὀμηρον, τὸν Ἡσιόδον καὶ τοὺς κυκλικοὺς ποιητάς τὸ ἔπος ἀπόλλυσι βαθμηδὸν τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἔθνην ἐκφρασιν, πρῶτον μὲν, διότι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἕνεκα τῆς μεζονος ἀναπτύξεως τοῦ δημόσιου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, δὲν ἐτίεπετο πλέον ἐκ τῶν μυθωδῶν διη-

γῆσεων τοῦ ἔπους, δεύτερον δέ, διότι ἤρξατο ἀναπτυσσόμενον νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ *λυρική*, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ *δραῦμα* διὰ τοῦτο τὸ ἔπος ἐκαλλιεργεῖτο ὡς τεχνικὸν ποῦτον ὑπὸ μόνων τῶν εἰς αὐτὸ ἀρεσκομένων.

Ἐν τῇ νέᾳ τροπῇ τοῦ ἔπους κυριώτατοι ποιηταὶ ἐγένοντο Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος (645 π. Χ.), ποιήσας Ἡράκλειαν, Πανύσιος ἐξ Ἀλικαρνασσού (480 π. Χ.), γράψας ὡσαύτως Ἡράκλειαν, ἔτι δὲ καὶ Ἰωνικά, ἱστορικὸν ἔπος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, καὶ Χοιρίλος ὁ Σάμιος (467), ποιήσας τὴν *Περσίδα*, ἐν ἣ ὕμνει τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Ξέρξου. Ὁ δ' ἐκ Κολοφῶνος Ἀντίμαχος (410), γράψας τὴν *Θηβαΐδα*, ἐγένετο ὑπόδειγμα τοῦ ἐπιτετηδευμένου ἔπους τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα τὰ ποιήματα ταῦτα, εἰς τὸ ἡρωικὸν ἔπος ἀνήκοντα, ἀπώλοντο, ὀλίγα δὲ μόνον ἀποσπάσματα αὐτῶν σφύζονται.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους ὁ κύκλος ἐγένετο βαθμηδὸν εὐρύτερος περιλαβὼν ποικίλα θέματα πλὴν τοῦ θερησκευτικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φιλοσόφων τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δι' αὐτοῦ ἐξέθεσαν τὰς θεωρίας αὐτῶν.

§ 10 Περὶ μύθου.

Ὁ μῦθος, λεγόμενος καὶ λόγος, εἶνε διήγησίς τις πεπλασμένη· ὡς διήγησις δὲ περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ἀλλ' οἱ μέχρις ἡμῶν περιελθόντες μῦθοι εἶναι περιβεβλημένοι μέτρον τῆς *λυρικῆς*, τὸ *λαμβικόν*.

Ἡ χρῆσις τοῦ μύθου, προελθόντος ἐν γένει κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γένεσιν ἐκ λαϊκῶν στοιχείων, ἦτο ἀρχαιοτάτη παρ' Ἑλλήσιν, ἀλλ' ἡ τελεία τεχνικὴ διαμόρφωσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ Φρυγίας Αἰσώπον ἀκμάσαντα περὶ τὸ 570 π. Χ. Οὗτος ὢν βαθὺς μελετητὴς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας ἐδημιούργησε τὴν διδακτικὴν μυθοποιάν, ἐν ἣ ἔμεινεν ἀνυπερβλήτος.

Οἱ μῦθοι αὐτοῦ, φερόμενοι τὸ πρῶτον ἐν πεζῷ λόγῳ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐστιχοιργήθησαν βραδύτερον· διασημότατος δὲ τῶν στιχοιργησάντων αὐτοὺς ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ζήσας Βαβυρίας, οὗ σφύζονται ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς μῦθοι ἀνευρεθέντες πρό τινων δεκαετηρίδων ἐν τινι μνημ. τοῦ Ἀθῶ καὶ δι' ἄλλων ἔτι συμπληρωθέντες μετὰ ταῦτα· ὑπάρχει δὲ καὶ ἑμμετρος συλλογὴ αἰσωπειῶν μύθων καὶ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ποιηθεῖσα ὑπὸ Ἰγνατίου τοῦ Διακόνου κατὰ τὸν Θ'

αἰῶνα. Οἱ δὲ νῦν σωζόμενοι ἐν πεζῷ λόγῳ εἶναι παραφράσεις ἐκ τῶν ἐμμέτρων μύθων φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ βυζαντινῶν λογίων. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τοὺς μύθους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ παρὰ τούτων οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς ὧν τὴν λογοτεχνίαν σπουδαίως ἐπέδρασαν διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν παιδευτικὴν αὐτῶν δύναμιν· ταύτην ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἀναγνωρίσαντες οἱ Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς πρὸς μόρφωσιν τῶν παιδῶν.

Β) ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

§ 1. Φύσις, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς.

Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ὁ ποιητὴς ἢ ἐκφράζει τὰς ἰδίαις αὐτοῦ σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη μετὰ ψυχῆς συγκεινημένης ἢ διερμηνεύει τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλῆθους ὑποδηλῶν ἑμαὶ καὶ τὰ ἑαυτοῦ. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ὁ λυρικός ποιητὴς ἀντλεῖ τὸ θέμα αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ αἵτε τοῦ ἰδίου ψυχικοῦ κόσμου καὶ ἐκθίεται τοῦτο ζωηρότερον καὶ συντομώτερον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν, ὅστις λαμβάνει αὐτὸ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἀπαθεστερον καὶ ἐκτενέστερον ἀρρηγεῖται. Ὀνομασθῆ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως λυρικὴ ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν συνοδούντων αὐτὴν μουσικῶν ὁργάνων, τῆς λύρας.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς λυρικῆς ὑπῆρχον παρ' Ἕλλησι παλαιότατα ἐν ταῖς ἔσμασι τοῦ λαοῦ ἐν ἀέθρῳ ποιήσαι καὶ ἐκφράσαι ὡς συμβαίνει τοῦτο παρὰ παντὶ λαῷ. Ἡ ἐντεχνος λυρικὴ ἀνερᾶνθη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος· πρῶτον μὲν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς νήσοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἴτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δ' ἐκείνου μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἐπετελεσθῇ ἡ ἀκμὴ αὐτῆς, συνέβησαν μεγάλα καὶ σπουδαῖα γεγονότα: κατάλυσις βασιλείων, ἰδρύσις τυραννίδων ἢ καταπολέμησις αὐτῶν, ἐπιδρομαί, πόλεμοι, στάσεις, μεταναστεύσεις καὶ ἀποικίαι· ἀγῶνες καὶ πανηγύρεις συνέστησαν· πολυλαχοῦ, ἢ ἐμπορικὴ κίνησις, ἢ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία ηὐξήθησαν, ἐκ δὲ τούτου ἐπῆλθεν αὐξήσις πλοῦτος καὶ βιοτικῶν γνώσεων· αἱ μεγάλαι

αὐταὶ πολιτειακαὶ καὶ κοινωνικαὶ μεταβολαὶ διήγειραν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ποιητῶν βαθεῖας σκέψεις καὶ σφοδρὰ συναισθημάτων, ἅτινα οὗτοι ἐξέφρασαν διὰ νέου εἶδους ποιήσεως, τῆς λυρικῆς. Ἡ ποίησις τοῦ παρελθόντος, ἡ ἐπική, παρημελήθη, ἀλλὰ συγχρόνως παρέσχε τῇ λυρικῇ οὐκ ὀλίγον πλοῦτον λέξεων φράσεων καὶ τύπων.

Ἡ λυρική ποίησις, ἕνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, παρ' αἷς ἐκαλλιεργήθη, καὶ ἕνεκα τῶν ποικίλων περιπετειῶν καὶ τοῦ ἐκάστοτε ἐπικρατοῦντος πνεύματος, ἔλαβε πολλὰς διευθύνσεις καὶ μορφάς. Ἐκ τούτου προέκυψαν διάφορα εἶδη αὐτῆς, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ ἐλεγειακὴ μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ἡ λαμβική, ἡ μελικὴ καὶ ἡ χορική. Ἐκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει ἴδια μέτρα, ῥυθμούς καὶ συστήματα μετρικά, ἡ δὲ μουσικὴ εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετ' αὐτῶν· τὸ τέταρτον μάλιστα εἶδος, ἡ χορική, συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως.

§ 2. Περὶ μουσικῆς.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς λυρικῆς συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς παρ' Ἑλλήσι καὶ μάλιστα ἐν μέζονι μοίρᾳ ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι. Ἡ μουσικὴ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν βάσιν αὐτῆς, μάλιστα ἐν τῇ μελικῇ καὶ τῇ χορικῇ, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κυρίως λυρικήν· προήχθη δὲ ἡ μουσικὴ βαθμηδὸν ἄρ' ὅτου οἱ ποιηταὶ μετὰ τὸν Η' αἰῶνα π. Χ. ἀπέστησαν τῆς μονοτόνου ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ μετεχειρίσθησαν νέας μεταλλασσούσας μορφάς τοῦ μέτρου.

Διακρίνονται δὲ καθόλου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ τρεῖς κύριοι τρόποι ἢ ἁρμονίαι: ἡ δωριστί, σοβαρά, μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀνδρώδης, ἡ φρυγιστί, παθητικὴ καὶ ζωηρά, καὶ ἡ λυδιστί, ὅτε μὲν θρηνώδης, ὅτε δ' εὐθυμος καὶ μαλακὴ· ταύταις προσθετέον καὶ τὴν αἰολιστί, ἥδεῖαν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ ἔντονον πολλάκις.

Ἀποτελεῖται δὲ τὸ μουσικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ λυρικῇ, 1) ἐκ τῶν μουσικῶν τόνων, 2) ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ, κανονίζοντος καὶ ἐμψυχούντος αὐτοὺς καὶ 3) ἐκ τῆς μελωδικῆς συγκροτήσεως, ἥτις τοὺς πόδας ἀθροίζει εἰς κῶλα, τὰ κῶλα εἰς περιόδους, τὰς περιόδους εἰς στροφάς καὶ ταύτας ἐνίοτε εἰς συστήματα εὐρύτερα. Εἶναι δὲ ἡ μουσικὴ ἐκτέλεισις ἡ φωνητικὴ ἢ ὀργανικὴ ἢ καὶ ὁμοῦ.

Ἴδιον στοιχεῖον ἐν τῇ μουσικῇ τῆς λυρικῆς εἶναι ὁ νόμος, εἶδος μουσικῆς συνθέσεως, ἐν ᾧ τὸ κύριον ἦτο ἡ μελωδία μετὰ ποιήσεως ἢ

δυνατοῦτες ἐκτελεῖν τὸ ἑνός ἢ δι' ἐμπνευστῶν ἢ διὰ χειρῶν ὀργάνων, διὸ καὶ ἀλληλικῶς ἢ καθ'αἰσθητικῶς ἐκκλείτο· ἐάν δὲ τῇ μουσικῇ δι' ὀργάνων ἐκτελέσει παρηκολούθει καὶ ἡ φωνή, ἕκαστος μὲν ἐκκλείτο ἀλλοφθονικός, οὗτος δὲ καθαυτοφθονικός.

Τρεῖς ὑπῆρξαν αἱ διακοσμητικαὶ τῶν μουσικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, 1) ὁ Ὀλύμπος, ζήτης κατὰ τὸν Η'. π. Χ. αἰῶνα καὶ εἰσαγωγῶν τὴν χρῆσιν τοῦ αὐλοῦ ἐν Ἑλλάδι, μεγάλως δ' ἀναπτύξας τὴν μουσικὴν ἐν αὐτῇ, διὸ καὶ ἀρχηγός τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, 2) Τέρπανδρος ὁ Λέσβιος (675), θείς ἐν γένει τὰς βάρσεις τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπταχόρδου κιθάρας ἀντὶ τῆς πρότερον τετραχόρδου, τῆς μελοποιήσεως ποιημάτων διὰ μουσικῶν σημείων καὶ τῆς διαμορφώσεως ἑναρμονίου συστήματος καὶ 3) ὁ ἐκ Κρήτης Θαλῆτας, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας καὶ εἰσαγωγῶν εἰς Σπάρτην θρησκευτικὴν καὶ πολεμικὴν ὄρχησιν καὶ μουσικὴν· τούτου ποιήματα ἦσαν οἱ *Παιάνες*, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τὰ Ὑποσχήματα, εἰς μυθικὰς πράξεις συνήθως τὴν ὑπόθεσιν ἀναγόντα καὶ γοργὸν βυθμὸν ἔχοντα.

Ἡ ἐλληνικὴ μουσικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς μετεχειρίζετο ὀλίγα καὶ ἀπλὰ ὄργανα ὡς καὶ φωνάς, ἔχουσα μελωδίαν μᾶλλον ἢ ἁρμονίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, παρέγκρασε καὶ ἀπώλεσε τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κάλλος καὶ ἥθος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς πολλῶν καὶ ποικίλων μουσικῶν ὀργάνων καὶ τρόπων.

§ 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως.

Ἡ *ἐλεγεία* κατ' ἀρχάς ἦτο ᾄσμα θρηνηθῆς, συνοδευόμενον ὑπ' αὐλοῦ, εἴτα δὲ περιέλαβε ποικίλον περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν.

Ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι· τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ Η'. π. Χ. αἰῶνος ἀρξαμένης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταβολῆς, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς συμπήξεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου συνδίσμου τῶν ἰωνικῶν πόλεων, ὅστις ἐκλήθη *Πανιώνιον*, καταλυθεῖσων βαβυληδὸν τῶν βασιλείων καὶ τῶν τυραννίδων· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἐν πολιτικαῖς ἰδίᾳ μεταβολαῖς, ἐγένετο χρῆσις τοῦ εἵδους τούτου τῆς λυρικῆς.

Ἐκφράζει δ' ἐν γένει ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἰδίᾳ σκίψεις καὶ αἰσθηματικὰ λαχράνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ ὄχιου καὶ τοῦ

ιδιωτικοῦ βίου· ἐπεὶ δ' ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἀρθροῦσιν αἱ γνώμαι καὶ τὰ ἀπορρέγματα, ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις καλεῖται καὶ γνωμική.

Αἱ ἐλεγεῖαι ἀπηγγέλλοντο ὡς τὰ ἔπη ἢ ἐψάλλοντο ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ κατὰ τὰ συμπόσια ἢ καὶ ἐν δημοσίαις συναθροίσεσι. Γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἡ ἰωνικὴ μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ δωρισμῶν καὶ λέξεων καὶ τύπων νέων, μέτρον δὲ τὸ δακτυλικόν· ἐξάμετρον μετὰ τινος μεταρρυθμίσεως· ἀπὸ τοῦ δευτέρου δηλονότι στίχου λείπουσιν ἐκάστοτε αἱ δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ τῆς ἄρσεως τοῦ τρίτου καὶ τοῦ ἔκτου ποδός· οὕτω δ' ἀποτελεῖται δίστιχον ἐπαναλαμβανόμενον μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος καὶ φέρον τὸν τύπον μικρᾶς στροφῆς⁽¹⁾.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις πρὸς μὲν τὸ ἔπος κοινὰ ἔχει τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον, πρὸς δὲ τὴν λυρικὴν τὴν ἔκφρασιν σκέψων καὶ αἰσθημάτων, διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ καθόλου ὡς μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν.

§ 4. Ἑλεγειακοὶ ποιηταί.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἐπισημύτατοι ἐγένοντο ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταῖος, ὁ Μίμνερμος, ὁ Σόλων, ὁ Θέογνις καὶ ὁ Φωκυλίδης.

Ὁ Καλλίνος, Ἑφέσιος ὢν καὶ περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας, θεωρεῖται πατὴρ τῆς Ἑλεγεῖας· σφῆζονται ἀποσπάσματα ἐλεγείων αὐτοῦ, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ φιλοπατρία, ἡ πολεμικὴ ὁρμή καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ Τυρταῖος ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἔζησε τὸν Ζ' αἰῶνα. Διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐνέβριχε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸν β' μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ἀνδρεία, φιλοπατρία, ἀρσώσις εἰς τὸ καθήκον καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ἐν ταῖς μάχαῖς διελαμπόν ἐν ταῖς ἐλεγεῖαις αὐτοῦ, αἵτινες περιεῖχον ἢ πολεμικὰς παρακινεῖσεις ἢ ἐγκώμιον τῆς τάξεως καὶ τῶν νόμων. Τὰ δ' ἐμβατήρια αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα ἴδιον ποιητικὸν εἶδος πολεμικοῦ περιεχομένου, ἦσαν πεποιημένα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν ἀναπαίστοις. Σφῆζονται λεῖψανά τινα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

Ὁ Μίμνερμος, γεννηθεὶς ἐν Σπάρτῃ τὸν Ζ' αἰῶνα, ἐποίησεν ἐλεγεῖας ἐρωτικοῦ ἰδίου χαρμηλοῦς, ὧν σφῆζονται ἀποσπάσματα.

(1) 'υυ' υυ' υυ' υυ' υυ' υ
 'υυ' υυ' | 'υυ' υυ' .

Ὁ Σόλων (610—559) εἶναι ὁ περίφημος τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης· ἐποίησεν ἐλεγείας ποικίλου περιεχομένου· τῶν πολιτικῶν ἐξεῖχεν ἡ Σαλαμίς· αἱ δὲ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἐλεγεῖαι, γνωμικὸν χαρακτῆρα φέρουσαι, ἦσαν παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἀνωμαλοῖς πολιτικοῖς καιροῖς. Ὑψίστη φιλοπατρία, μῖσος πρὸς τὴν τυραννίδα καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους διακρίνει αὐτάς. Ἄριστον δὲ ποίημα αὐτοῦ διὰ τὰς ἠθικὰς ἰδέας ἦσαν καὶ αἱ ἐποθῆναι εἰς ἐμνατόν. Ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων τοῦ Σόλωνος σφζονται.

Ὁ Θέογνις (540—470 π. Χ.), ἐκ Μεγάρων τῶν παρὰ τῇ Ἀττικῇ καταγόμενος καὶ ὀλιγαρχικὸς ὢν, ἔφυγεν εἰς Σικελίαν ὑπερσχυσάντων τῶν δημοκρατικῶν· καὶ ἐπανῆλθε μὲν ἐκ ταύτης, ὥτε ἐπεκράτησαν οἱ ὀλιγαρχικοί, ἀλλ' ἡ περιουσία αὐτοῦ εἶχε δημευθῇ. Τὸ σφζόμενον ποίημα αὐτοῦ, ἐν τῷ ὑποφω παρενεβλήθησαν πολλοὶ στίχοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώμας καὶ ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἶχεν εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὰ σχολεῖα.

Σύγχρονος τοῦ Θεόγνιδος ὢν ὁ Φωκυλίδης ἐκ Μιλήτου ἔγραψεν ἠθικὰς παρατηρήσεις καὶ παραγγέλματα ἐν ἑξαμέτροις καὶ ἐλεγειακοῖς διστίχοις, ὧν σφζονται ἀποσπάσματα. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν ἐλεγείας, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑπτὰ σοφῶν, ὁ δὲ φιλόσοφος Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος διεκρίθη ἐν αὐταῖς.

§ 25. Περὶ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐκαλλιεργήθη μετ' ἀγάπης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ πεζογράφων. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὀλιγόστιχος ἐπιγραφή, ἰδίᾳ ἐπὶ τάφων καὶ ἀναθημάτων· μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο εὐρυτέρα χρῆσις αὐτοῦ πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς ἢ καὶ σκαοπτικῆς ἰδέας, συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐστόχως ἐκδηλουμένης· τοῦτο δὲ χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὴν ἰστορικότητα καὶ τὴν οἰκότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τὸ μέτρον αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο τὸ ἡρωικὸν ἑξαμέτρον, εἴτα δὲ τὸ ἐλεγειακὸν διστίχον καὶ ἐν μεταγενεστοῖς χρόνοις τὸ ἱαμβικόν.

Διασημώματος τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἐγένετο Σιμωνίδης ὁ Κεῖς (556—468) ἀγαθὸν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα τὸ ἐπίγραμμα. Τὰ λαμπρότατα τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι τὰ εἰς τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς μάχαις τῶν Περσικῶν πολέμων· ἐν αὐταῖς ἐξυμνοῦνται μετὰ με-

γίστης δεξιότητος, ὄξυνόας καὶ ὕψους οἱ πρόμαχοι ἐκείνοι τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

§ 6. Περὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως.

Ἴδιον τῆς ἱαμβικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ σκώπτειν τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, σκοπὸς δ' ἡ ἠθικὴ βελτίωσις τούτων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κορσεμὸς ἰδίου πάθους. Ἐκάλουν δ' ἱάμβους (1) τὸ πρῶτον τὰ ἄτεχνα καὶ αὐτοσχέδια σκώμματα, ἅτινα ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἐλευσίνῃ οἱ πανηγυρίζοντες ἀπέτεινον πρὸς ἀλλήλους.

Τὴν δημώδη καὶ ἀκανόνιστον μορφήν τῶν ἱάμβων παραλαβόντες οἱ ποιηταὶ ἐξεργάσθησαν τεχνικῶς καὶ διεμέρφωσαν τὸ τρίμετρον ἱαμβικὸν μέτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστος στίχος συνίσταται ἐκ τριῶν διποδιῶν· ἕκαστος δὲ ποὺς ἀποτελεῖται ἐκ βραχείας ἄρσεως καὶ μακρᾶς θέσεως. (2) Τὸ μέτρον τοῦτο, ὃν γοργώτερον καὶ ἐλαφρότερον τοῦ ἐξαμέτρου, εἶναι καταλληλότερον εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, ὅπερ ἔχει ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ἱάμβοι κατ' ἀρχὰς ἐψάλλοντο, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἐν συνοδίᾳ ἐγγόρδου μουσικοῦ ὀργάνου, τῆς ἱαμβύκης.

Ἐκαλλιεργήθη δ' ἡ ἱαμβικὴ ποίησις ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ διέμενεν οἰκεία αὐτοῖς διὰ τὸ ζωηρόν, φιλελεύθερον, δημοκρατικὸν καὶ σκωπτικὸν αὐτῶν ἦθος· ἤκμασε δ' ὀλίγον χρόνον καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐχρησίμευσε κατόπιν εἰς ζωογόνησιν καὶ ἐνίσχυσιν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, καὶ μάλιστα τῆς κωμικῆς. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος, οἷα ἐν τῷ ἔπει, ἀλλ' ἐγγυτέρω πρὸς τὸν ὕστερον διαμορφωθέντα ἀττικὸν λόγον.

§ 7. Ἱαμβικοὶ ποιηταί.

Τῶν ἱαμβικῶν ποιητῶν διασημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἀρχίλοχος, Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος καὶ ὁ Ἰππῶναξ.

Ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο Πάριος, ἤκμασε τὸν Ζ'. αἰῶνα π. Χ. καὶ ἐγένετο ὁ ἄριστος τῶν ἱαμβογράφων. Ἐποίησεν ἱάμβους, ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ ὀλίγιστα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐ-

(1) Ἡ λέξις γίνεται ἐκ τοῦ ἱάπτειν=πέμπειν, κινεῖν.

(2) υ' υ' | υ' υ' | υ' υ'

τοῦ σώζονται. Ἔσχε πολλοὺς μιμητάς, ἐν αἷς καὶ τὸν ῥωμαῖον Ὀρφέτιον. Ἰπῆρξεν ἐπινοητικώτατος εἰς μέτρα καὶ μουσικὴν ποικίλιν καὶ ἐγένετο ὁ κυριώτατος πρόδρομος τῶν κομικῶν.

Κατὰ τι νεώτερος ὢν αὐτοῦ ὁ Σιμωνίδης ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, ἀλλ' ἀπέφησε καὶ ἀπέθικεν ἐν Ἀμοργῷ, διό καὶ Ἀμοργίνος ἐπεκλήθη. Σφίζονται ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Ὁ Σιμωνίδης στερεῖται τῆς χάριτος, τῆς ὀξύνοϊας καὶ τῆς εὐχερείας τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἔχει φυσικὴν ἀπλότητα.

Ὁ δ' Ἰππώνοξ, ζῶν κατὰ τὸν ΣΤ'. αἰῶνα ἦτο ἐξ Ἐρίσου, ἐπόθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀθηναγόρα. Ἡ πόησις αὐτοῦ, πικρὰ οὕσα καὶ ὀριμεῖα, ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιαῖον, ὅτι μεταχειρίζεται τὸν σκάζοντα στίχον εἴτε χωλίσμῳ, ὅστις εἶναι τρίμετρος ἰαμβικός ἔχων τὸν τελευταῖον πόδα σπονδαῖον ἢ τροχαῖον. Εἰς τὸν Ἰππώνοκτα ἀποδίδεται καὶ ἡ εὐρεσις τῆς παρῳδίας ἐν τῇ ποιήσει. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα σφίζονται.

§ 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως.

Τὴν μελικὴν ποίησιν χαρακτηρίζει ἐλευθέρα καὶ ζωηρὰ ἐκδήλωσις τῶν ἰδίων τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων, ἀνεπτυξάν δ' αὐτὴν οἱ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Αἰολεῖς, μάλιστα δ' οἱ τῆς Λέσβου, διακρινόμενοι διὰ τὸ φιληδονοῦν καὶ τὸ παθητικόν, ἅτινα ἰδιάζουσι τῇ ποιήσει ταύτῃ. Οὐσιώδες στοιχεῖον αὐτῆς εἶναι ἡ μουσική, μορφή δὲ ποιητικὴ ἡ ᾠδή, συνισταμένη ἐξ ἀπλῶν καὶ βραχυῶν (τετραστίχων) στροφῶν ἀλλήλας διαδεχομένων. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ αἰολικὴ διαλεκτός.

§ 9. Μελικοὶ ποιηταί.

Ἐπιφανέστατοι τῶν μελικῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀνακρέων.

Ὁ Ἀλκαῖος ἐγεννήθη ἐν Μυτιλήνῃ τὸν Ζ'. αἰῶνα π. Χ. Φύσει ἀνδρείος καὶ φιλελευθερός ὢν ἠγωνίσθη κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Τὰ πολιτικὰ περιεχομένου ποιήματα αὐτοῦ ἐκαλεῖντο σισαιωνικά· πλὴν δὲ τούτων ἐποίησε συμποτικά, ἐρωτικά καὶ ἄλλα, ὧν σφίζονται ἀποσπάσματα διακρινόμενα διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὴν ποίησιν καὶ τὰ μέτρα τοῦ Ἀλκαίου ἐμυμήθη ὁ Ὀρφέτιος.

Ἡ Σαπφὸς (600 π. Χ.), ἐξ Ἑρεσσοῦ τῆς Λέσβου καταγομένη, ἠρξαμένη μετὰ πάθους εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, γενομένη μάλιστα διδάσκαλος τούτων εἰς πολλὰς τῆς Λέσβου εὐγενεῖς νεανίδας. Τὰ ποιήματα αὐτῆς ἦσαν ἰδίᾳ ὕμνοι καὶ ἐπιθαλάμια· τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν γαμήλια ἔσματα ὑπὸ χοροῦ παρθένων καὶ νέων ᾄδόμενα. Ἡ Σαπφὸς ἐξύμνησε πρὸ παντός τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κάλλος τῆς νεότητος μετὰ τοιαύτης χάριτος καὶ περιπαιθείας, μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἄλλος τῶν ποιητῶν. Διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῆς εὐφυΐαν, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν στίχων καὶ τῶν ῥυθμῶν ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμῆθη πολυπρόπως ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἐπονομασθεῖσα δεκάτη Μοῦσα, Λεσβία ἀηδὼν καὶ ἀδελφὴ τῶν Χαρίτων. Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ ποιηταὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐμιμήθησαν αὐτήν.

Ὁ δ' Ἀνακρέων (560) γεννηθεὶς ἐν Τέφ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετέβη καὶ διέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν αὐλὴν διαφόρων τυράννων καὶ ἀπέθανεν ἐν βαθεῖ γήρατι. Ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὰς ἡδονάς, τὸν οἶνον, τὸν ἔρωτα καὶ καθόλου τὴν εὐζωίαν εἰς μέτρον, ὅπερ ἐκλήθη ἐξ αὐτοῦ ἀνακρεόντειον καὶ εἶναι δίμετρον λαμβανὸν καταληκτικὸν (υῶν—| υῶν). Ἐξ τῆς σφαιρομένης συλλογῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγιστα μόνον εἶναι γνήσια· ἡ γλῶσσα δ' αὐτῶν εἶναι ἡ ἰωνικὴ, ἀναμειγμένη μετὰ δωρικῶν, ἀττικῶν καὶ ἄλλων τύπων. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος, ὅστις καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις εὗρε πολυαριθμούς μιμητάς, εἶναι μὲν χάριεσσα καὶ παιγνιώδης, ἀλλ' οὐχὶ βαθεῖα καὶ παθητικὴ.

§ 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει ὁ ποιητής, θέμα λαμβάνων τὴν πανηγυρικὴν ἐξύμνησιν θεῶν, ἡρώων, ἀνδρῶν ἐπιστήμων καὶ νικητῶν ἐν ἀγῶσι, γίνεται συγχρόνως διεξηγητὴς τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων τοῦ πλήθους· διὰ τοῦτο ὁ χορὸς τοῦ εἶδους τούτου τῆς λυρικῆς εἶναι γενικώτερος, ἐθνικώτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς. Ἡ μουσικὴ ἐν αὐτῇ συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως, διὸ καὶ χορικὴ ἐκλήθη, ἡ δὲ ποιητικὴ μορφή εἶναι μὲν καὶ ἐνταῦθα ἡ φῶδις, ἀλλ' αἱ στροφαὶ ταύτης εἶναι μεγάλαι, τεχνικαὶ καὶ πολυσύνθετοι, ᾄδόμεναι ὑπὸ χοροῦ περὶ βωμῶν συνήθως ὀρχουμένου μετὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ποικιλωτάτων.

Καλλιέργησις τοῦ χοροῦ ἐκτελέσθη ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς Ἀρχῆς

ἔχει διαθέκτον δωρικὴν μετὰ πολλῶν ἐπικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων. Αἱ φῶδι αὐτῆς λαμβάνουσι ποικίλα ὀνόματα ἐνεκα τοῦ πολυειδοῦς περιεχομένου, οἷον ὕμνοι, παιᾶνες, προσόδια, παρθένεια, ἐγκώμια, ἐπινίκια, ἐπιθαλάμια, σκόλια καὶ διθύραμβοι τῶν δύο τελευταίων τὸ μὲν πρῶτον ἦτο κατ' ἀρχὰς αἰολικὸν συμπυκνὸν ἔργον, αὐτοσχέδιον πολλὰκις, μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβε διαφόρους μεταρρυθμίσεις καὶ ποικίλον περιεχόμενον, τὸ δὲ δεύτερον συνεδίστο μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ἐν ταῖς διονυσιακαῖς δηλονότι ἐορταῖς πολλοί, μνησθέντες τοῦ τραγῳποδοῦς ὀπαδοῦς τοῦ θεοῦ τούτου Σατύρους, ὠρχοῦντο περὶ βωμῶν αὐτοῦ, ἐξυμνῶντες καὶ μνησθέντες ἐν ἐκστάσει καὶ τολμηρᾷ ποιήσει τὰ παθήματα ἢ τὰς φαιδρὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ ἐν συνοδίᾳ αἰλοῦ τὰ ἔργα ταῦτα κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἔτακτα κατὰ τὸ μέλος, τὴν ποίησιν καὶ τὴν ῥυθμὸν, διεισορῶμεθα δὲ τεχνικῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ Λέσβου Ἀρίονος (690 π. X.) καὶ εἶτα ὑπ' ἑλλαν, τοῦ τοῦ Διούρχου ἐγενήθη, ὡς διακρίνεται κατωτέρω, τὸ ἔργον.

§ III. Ποιταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει διακρίθησαν ὁ Ἀλκμάν, ὁ Σιγείχορος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὁ Βακχυλίδης καὶ ὁ Πίνδαρος.

Ὁ Ἀλκμάν (630) ἐκ Σάξιδων καταγόμενος καὶ ἐν Σπάρτῃ ζήσας ἐποίησε ποικίλα ποιήματα καὶ συνετίθετο πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς ἐν αὐτῇ. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα μόνον ἀποσπασματα σφίζονται γεγραμμένα ἐν παλαιᾷ λακωνικῇ διαλέκτῳ μετ' ἰωνικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων καὶ διακρινόμενα διὰ τὴν χάριν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἑξάρσιν.

Ὁ Σιγείχορος ἐκ τῆς Κάτω Ἰταλίας καταγόμενος ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος π. X. Γόνιμον καὶ τολμηρὸν φαντασίαν ἔχων προσέθηκε τὴν ἐπιδόρῳ εἰς τὴν στρόφον καὶ τὴν ἀντιστροφήν ἐν ταῖς φῶδις καὶ παρέλαβε πλείους ὑποθέσεις ἐκ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἀποτελῶν ἐξ αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖς ἥρωικους ὕμνους φαλλομένους ἐν ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσι. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ποικιλωτάτων ὄντων καὶ διακρινομένων διὰ τὸ βῆθος τῶν ἐνοίων καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν καλλιτέτην γλῶσσαν, ὀλίγα μόνον λείψαντα σφίζονται.

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468), μνημονευθεὶς ἤδη ἐν τοῖς ἐλλογισμοῖς, ᾗ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς ἀλλο-

μενος μετέβηκε καὶ διέμενεν εἰς τὰς αὐλὰς πολλῶν φιλομύσων τυράννων, οἷον τοῦ Ἰππάρχου ἐν Ἀθήναις καὶ τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκοπαδῶν ἐν Θεσσαλίᾳ· μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον ἐν ἀγῶνι ἐλεγείας, μετὰ δὲ ταῦτα μετέβη εἰς Σικελίαν παρὰ Θήρωνι τῷ Ἀκραγαντίνῳ καὶ Ἰέρωνι τῷ Συρακοσίῳ· τοὺς τυράννους τούτους μέλλοντας νὰ συγκρουσθῶσι λέγεται ὅτι συνεφιλίωσε. Ἀπέθανεν ἐν Συρακούσαις.

Ὁ Σιμωνίδης εἶδε τοὺς ἐνδοξοτάτους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐξύμνησεν αὐτούς. Ὑπῆρξε πολυμαθὴς καὶ μνημονικός, ἐποίησε δὲ πλεῖστα καὶ ποικιλώτα ποιήματα, διακριθεὶς ἐξόχως εἰς τὰς ἐλεγείας καὶ τὰ ἐπιγράμματα, ὧν ἄριστα δείγματα ἔχομεν εἰς τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς διαφόροις μάχαις τῶν μηδικῶν πολέμων Ἕλληνας. Λεπτότης διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων, ἀποφθίγματα ὥρατα καὶ λεκτικὸν γλαφυρὸν καὶ ἀκριβές, ἔτι δὲ εὐστοχος ἔνωσης τῶν καθ' ἑκάστα πρὸς ἀναδεικνὺν τῆς κυρίας ιδέας καὶ ῥυθμοὶ ἐλαφρότεροι καὶ γοργότεροι τῶν πινδαρικῶν ἐκόσμου τὰ ποιήματα αὐτοῦ· τούτων σφύζονται περὶ τὰ ἑκάτὸν ἀποσπάσματα. Καίπερ δ' ὧν Ἴων ὁ Σιμωνίδης τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς τὴν δωρικὴν ἐκείνην διάλεκτον τὴν ἔχουσιν βάσιν τὴν ὁμηρικὴν καὶ χρησιμεύσασαν μετὰ ταῦτα εἰς τὰ χορικά ἔπη τῆς ἄττικῆς τραγωδίας.

Ἀνεψιὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Σιμωνίδου, Κεῖος ὡσαύτως, ὁ Βακχυλίδης μετέβη ὡς ἐκεῖνος παρὰ τῷ Ἰέρωνι, ἀλλ' εἶναι ἀγνωστον ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐποίησε πολλὰ καὶ ποικίλα ποιήματα εὐδοκίμηςας μάλιστα εἰς τοὺς ὕμνους καὶ τὰ παρθένεια· ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον ἐξύμνησε μετὰ φειδρότητος καὶ ζωηρῶν εἰκόνων· καὶ ἔχει μὲν πολλὴν χάριν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν βαθύτητα τῶν νοημάτων οὐδὲ τὴν ποικιλίαν τῶν μέτρων τοῦ Σιμωνίδου, ὧν ἐκ τέχνης καὶ ἐπιμελείας μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιητής. Εἰς τὰ ὀλίγα σφύζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ προσετέθησαν, ἀνευρεθέντα ἐσχάτως ἐν αἰγυπτιακῇ παπύρῳ, καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τινες ὕμνοι ἐπινίκιοι ὁμοιάζοντες κατὰ τὰ κύρια μέρη πρὸς τοὺς πινδαρικούς.

Τέλος ὁ ὕψιστος τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν, ὁ Πίνδαρος (522—442 π. Χ.), ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς Κεφαλαίᾳ παρὰ τὰς Θήβας ἐξ εὐπόρου καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐν τῇ μουσικῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὑπὸ Δάσους τοῦ Ἑρμιονέως, διθυραμβοποιοῦ ἐν Ἀθήναις, διεκρίθη λίαν πρωίμως ἐν αὐταῖς. Καὶ ὁ Πίνδαρος, ὡς καὶ ὁ Σιμωνίδης

καὶ ὁ Βακχυλίδης, μετέβη εἰς πλείστας χώρας καὶ διέμεινεν εἰς τὰς αὐτὰς τερμάτων καὶ ἄλλων ἡγεμόνων· οὕτω παρεβίβη εἰς Θεσσαλίαν διέτριψε παρὰ ταῖς Ἀλευάδαῖς, εἰς Σικελίαν παρὰ Ἰέρωνι καὶ Θήρῳ καὶ εἰς Κυρήνην τῆς Ἀφρικῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἀρκεσίλῳ, τιμῆθης τὸ μέγιστον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τούτων διὰ τὴν ποιητικὴν εὐφυίαν καὶ τὸν ἐντιμον αὐτοῦ χαρακτηῖται. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι μεγάλως ἐτιμῆθη καὶ μόνος ἐκ πάντων τῶν λυρικῶν ἐκτίσαστο τὴν δοξάν τοῦ ἐθνικοῦ, διότι αἱ ᾠδαὶ αὐτοῦ ψαλλόμεναι κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις ἐν ταῖς πόλεσι, διεκρίνοντο διὰ τὰς γενικὰς, μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὕψηλās ἰδέας, ὥς ἐνεῖχον· οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα, οὓς ἐνεκωμίασε διὰ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ δωρεὰς μυρίων δραχμῶν καὶ προξενίας.

Ὁ Πίνδαρος ἐροῖτα τακτικῶς εἰς τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Δελφοῖς καὶ ἄλλαχού τελευτούμενους ἐπισήμους ἀγῶνας, κατ' ἐντολήν δὲ τοῦ νικητοῦ ἢ τῶν φίλων τούτου συνέθετε τὰς ἐπινικίους ᾠδὰς λαμβάνων ἄμειβον ἐπὶ τούτῳ· εἰς τὴν ἐξύμνησιν δὲ ταύτην νικητῶν ἐν ἀγῶσιν ὁ Πίνδαρος ἔμεινεν ἀνυπέβλητος· ἂν δὲ δὲν ἐπεχείρησεν, ὅπως ἄλλοι ποιηταί, νὰ ἐξυμνήσῃ τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, τούτου ἀποδοτέον ὥσως εἰς τὴν ἀμβλυωπούσαν καὶ μικρόψυχον τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος πολιτικὴν, ἥτις ἐπέδρασε καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπέθανεν ἐν Ἀργεῖ, τὰ δ' ὅσα αὐτοῦ ἐκομίσθησαν εἰς Θήβας· ὁ σεβασμὸς δὲ καὶ ἡ τιμὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν διήρκεσε καὶ μετὰ θάνατον· μαρτυρεῖ δὲ περὶ τούτου καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Θηβῶν διέταξε νὰ μείνῃ σὺν τοῖς ναεῖς ἄθικτος καὶ ἡ ἐν αὐταῖς ἔτι σφζομένη οἰκία τοῦ ποιητοῦ, ἢ ὑποίᾳ ἐπὶ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὡς καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, διατηρήθη.

Ὁ Πίνδαρος ἐποίησε ποιήματα ἀναγκάμενα εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, ἐξ ὧν μόνον αἱ ἐπινικίαι ᾠδαὶ διεσώθησαν τελείως· ἐν ταύταις ὁ ποιητὴς ἐξυμνεῖ νικητὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐθνικῶν ἀγῶνων τῆς Ἑλλάδος, ἐξ οὗ καὶ ἡ διαίρεσις αὐτῶν εἰς Ὀλυμπιονίκας, Πυθιονίκας, Νεμεονίκας καὶ Ἰσθμιονίκας. Αἱ ᾠδαὶ αὗται, ψαλλόμεναι πανηγυρικῶς ὑπὸ χοροῦ ἀνδρῶν ἢ νέων ἐν τῷ τόπῳ τῆς νίκης ἢ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ νικητοῦ ἐν ναφῇ ἢ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετὰ τὸ δεῖπνον, περιέχουσιν ἔπαινον τοῦ νικητοῦ, προτροπὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρετὴν καὶ ἐξύμνησιν τῶν ἡρωικῶν αὐτοῦ προγόνων ἢ τῶν θεῶν καὶ ἰδρυτῶν τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων. Ἐν ταῖς πλείστασι δὲ τῶν ᾠδῶν, πλὴν τῶν ἡθικῶν γνωμῶν, περιέ-

χονται καὶ μῦθοι, ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς ἥρωας τῆς χώρας τοῦ νικητοῦ καὶ ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι ἀνακηρύττουσι τὸν Πίνδαρον ὡς τὸν μέγιστον λυρικὸν ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀνευρίσκοντες ἐν αὐτῷ γενικὸν χαρακτῆρα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ὕψος· ἀλλὰ πλὴν τῶν γενικῶν τούτων προσόντων ἐν ταῖς ποιήμασιν αὐτοῦ διακρίνονται καὶ ἄλλαι ἀρεταί, οἷον πυκνότης ἰδεῶν, μεγίστη ποιητικὴ ἑξαρσις, πλοῦτος καὶ λαμπρότης εἰκόνων καὶ ἐκδήλωσις σεμνῶν, εὐσεβῶν καὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν· διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ εὐσεβῆ αὐτοῦ ποίησιν ὁ Πίνδαρος ἐπεκλήθη *Διοκαῖος Κύνος*, *Πιερίδων* *προφήτης* καὶ *ἱερὸς ἀοιδός*.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, βάσιν ἔχουσα τὴν αἰολικὴν διάλεκτον μετὰ πολλῶν δωρισμῶν, διακρίνεται διὰ τὴν αὐστηράν καὶ ἀρχαιοπρεπῆ ἑκφράσιν· αἱ παραβολαὶ εἶναι ὀλίγαι ἐν αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεταφοραὶ ἄφθογοι. Ἡ σύνταξις παρ' αὐτῷ δὲν δεσμεύεται ὑπὸ κανόνων, αἱ δὲ φράσεις εἶναι πολλάκις τολμηραὶ καὶ αἱ περίοδοι ἐκτενεῖς· ἡ μετάθεσις μιᾶς ἐννοίας εἰς ἄλλην γίνεται οὐχὶ σπανίως ἀποτόμως, τούτου δ' ἕνεκεν ὁ ποιητὴς ἀποβαίνει δυσνόητος· ὁρθῶς δ' ὁ Ὁράτιος παραβάλλει αὐτὸν πρὸς χεῖμαρρον βέοντα μετὰ βαθύων καὶ ταραχωδῶν ὑδάτων. Τὰ μέτρα εἶναι ποικιλώτατα καὶ οἱ ῥυθμοὶ μεγαλοπρεπέστατοι· καὶ ἡ μουσικὴ δὲ σύνθεσις τῶν ᾠδῶν φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς στοφὰς αὐτῶν.

Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου καὶ διασημοτάτη ποιήτρια ἐγένετο καὶ ἡ *Κόριννα* ἐκ Τανάγρας τῆς Βοιωτίας, διαγωνισθεῖσα ἐπιτυχῶς πρὸς αὐτόν· τῶν ᾠδῶν ταύτης ἀνευρέθησαν ἐσχάτως ἀποσπάσματα σπουδαῖα ἐν παπύροις.

Διὰ τοῦ Πινδάρου ἡ λυρικὴ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν, ἀλλ' ἀμέσως μετ' αὐτόν, ὡς ἡ ἐπικὴ μετὰ τὸν Ὅμηρον, ἤρξατο ἀποτόμως παρακμαζούσα διὰ τε τὴν μεταβολὴν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἡθῶν καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δράματος, εἰς ὃ εἰσεχώρησε.

Γ') ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

§ 1. Φύσις, ἀρχαί, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη τοῦ δράματος

Τὸ δράμα (ἐκ τοῦ δραῖν=πράττειν) ἀναπτύχθην τελευταῖον ἐκ τῶν κυρίων εἰδῶν τῆς ποιήσεως εἶναι τὸ τελειότατον πάντων, ἐμορφώθη δὲ καὶ ἠκμασεν ἐν Ἀθήναις, ὅτε αὐταὶ μετὰ τοὺς ἐνδόξους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις. Τὸ δράμα πραγματεύεται τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σπουδαιότερον καὶ βαθέτερον παντὸς ἄλλου εἶδους τῆς ποιήσεως. διότι οὗτος ἐν τῇ ποικίλῃ καὶ ταρχώδει αὐτοῦ δράσει εἶναι δοκιμὸς τοιαύτης ἐπραγματείας.

Εἶναι δὲ καθόλου δράμα μίμησις πράξεως ὡς ἀληθοῦς παραινομένης ἐνώπιον θεατῶν ἐν τόπῳ ὁρισμένῳ μετὰ διαλόγου ἐμμέτρου καὶ ᾠδῆς ὑπὸ προσώπων ἡττημένων πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ ἐκπροσωπεύεται τὸ ἐπικὸν στοιχεῖον ἕνεκα τῶν μύθων τῶν ἀποτελούντων τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος καὶ περαινεται ἡ πράξις, ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ τὸ λυρικὸν ἕνεκα τῶν ἐκφραζομένων ἐπὶ τῆς πράξεως σκέψεων καὶ αἰσθημάτων. Καὶ ἡ μὲν ἐπικὴ ποίησις ἐχορήγησε τὴν ὅλην, ἡ δὲ λυρική, ὡς τοῦτο δειχθήσεται κατωτέρω, τὴν ἀφορμὴν πρὸς γένεσιν τοῦ δράματος. Ἐκ τούτου γίνεται ὀφλόν ὅτι τὸ δράμα ἀπετελέσθη μὲν ἐκ στοιχείων ἐπικῶν καὶ λυρικῶν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν καὶ τρόπον ἐκτελέσεως ὅλως διάφορον. Ὁ δραματικὸς δηλονότι ποιητὴς δὲν διηγείται αὐτὸς μύθους ἢ γεγονότα ἐν ἡραμίᾳ ψυχῆς, ὡς ὁ ἐπικός, οὐδ' ἐκφράζει ἀπ' εὐθείας τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθημάτων αὐτοῦ, ὡς ὁ λυρικός, ἀλλὰ παρεισάγει πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν πρόσωπα νοοῦντα, διαλεγόμενα, αἰσθανόμενα, δρῶντα καὶ αὐτῶ φέροντα εἰς πέρας πράξιν τινα· ταῦτα δ' ἐπιτελῶν δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' εἰσδύει ὅλος εἰς αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἦθη, ἅτινα πραγματεύεται, καὶ συμπάσχει μετὰ τῶν δρῶντων προσώπων, διερμηνεύοντων μᾶλλον τὰς ιδέας καὶ τὰ αἰσθημάτων αὐτοῦ· τὰς πράξεις δὲ αὐτῶν παύσασθαι ὁ ποιητὴς ἀρνηόμενος ἐκ τοῦ βάλους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εὐθύς ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν καὶ περιγράφει τὴν πορείαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδηλώσεως μέχρι τῆς ἐπιτελέσεως τοῦ ἐπιδιωχθέντος σκοποῦ· τόσον δ' ἀκριβῶς, ζωντῶς καὶ φυσικῶς ἐκθέτει τὰ γεγονότα καὶ τὰ ψυχολογικὰ αὐτῶν ἐκδητήρια, ὥστε καὶ εἰ θεαταὶ

φαντάζονται ὅτι ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ψυχῆς, ἔνεκα δὲ τούτου συμπάσχουσι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν δρώντων προσώπων καὶ παρὰ-σύρονται ἐν μέσῳ τῶν δρωμένων καὶ οὕτω γεννᾶται ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἡ δραματικὴ συγκίνησις.

Ἐπειδὴ δ' ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἐκτίθησι πρὸ τῶν θεατῶν χαρακτῆρας καὶ πράξεις ὀφείλει οὐ μόνον νὰ ἔχῃ μεγάλην ἱκανότητα περὶ τὴν ἀκριβῆ διατύπωσιν τῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ νὰ διεξάγῃ τὴν πράξιν ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος· καὶ ἡ μὲν ἀκριβὴς διατύπωσις τῶν χαρακτήρων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς τηρήσεως τῆς πρὸς ἑαυτοὺς συμφωνίας, ἡ δὲ διεξαγωγή τῆς πράξεως ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος διὰ τῆς ἐπιδεξίου αἰτιολογίας τῶν γεγονότων.

Εἶναι δ' ὁ σκοπὸς τοῦ δράματος διδακτικώτατος, διότι ἡ ἐν αὐτῷ ἔκθεσις ὑψηλῶν ἰδεῶν, γενναίων αἰσθημάτων καὶ ὑπερόχων πράξεων συγκρουομένων πρὸς ἄλλας ταπεινάς, αἰσχροὺς καὶ ἀδαιρέτους, ἢ ἡ διακωμῶδησις ἐλαττωμάτων καὶ κακιῶν διὰ ζωηροτάτων εἰκόνων, παρέχουσι ἄριστα ἠθικὰ διδάγματα κατὰ τρόπον ἄμεσον καὶ ἰσχυρόν.

Τὸ δράμα εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, προῆλθε δ' ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ὁ βίος τοῦ θεοῦ τούτου ὑπῆρξε πλήρης παραδόξων περιπετειῶν, τὸ μὲν φαιδρῶν, τὸ δὲ λυπηρῶν, κατὰ τὴν ἀνὰ τὸν κόσμον πορείαν αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ φυτοῦ τῆς ἀμπέλου. Ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἐνυπῆρχον δύο οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ δράματος, τὸ μιμικὸν καὶ τὸ παθητικὸν συντελέσαντα πολὺ εἰς τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ· οἱ ἄνθρωποι δηλονότι, φανταζόμενοι ὅτι ὁ θεὸς ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἔπασχε, διετίθεντο οὕτω ζωηρῶς πρὸς τὰ παθήματα αὐτοῦ ταῦτα, ὥς ἂν αὐτοὶ οὗτοι ἔπασχον, ἐκ φυσικῆς δὲ τάσεως πρὸς μίμησιν καὶ ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος κινουντος αὐτοὺς πρὸς νοερὰν συμμετοχὴν ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ θεοῦ, ὧσθοντο πρὸς μίμησιν αὐτῶν μετὰ πάθους καὶ ἐκστάσεως. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνυπῆρχον ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων, ἀλλ' ἦσαν ἀσθενέστερα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι τὸ δράμα οὕτε κατὰ τύχην προῆλθεν οὕτε κατ' ἄλογον ὄρεξιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ περὶ τὰς διονυσιακὰς ἐορτὰς ἐνθουσιασμοῦ παρορμῶντος τὰς ψυχὰς τῶν ἐορταστῶν εἰς πάθος καὶ μίμησιν. Περιελάμβανε δὲ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου δύο ὄψεις, τὴν μὲν λυπηράν, ἀναφερομένην συμβολικῶς εἰς τὴν ὑπὸ πολεμίων δυνάμεων (= τοῦ χεიმῶνος) ἐξαφάνισιν αὐτοῦ, τὴν δὲ φαιδοάν, σχετιζομένην πρὸς

τὴν κατὰ τὸ ἔαρ ἀναγέννησιν αὐτοῦ· ἕνεκα τούτου παρήχθησαν δύο εἴδη θρόνων, τὸ μὲν σοβαρόν, ἢ τραγωδία, τὸ δὲ φαειρόν, ἢ κωμωδία.

§ 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας.

Ἰκτικὴ τὴν διονυσιακὴν ἑορτήν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποτελοῦντες τὸν διθυραμβικὸν χορὸν⁽¹⁾ ἔβαλλον μετὰ πολλοῦ πάους καὶ μετὰ μινικῶν κινήσεων τὴν γέννησιν, τὰς τύχας καὶ τὰ αἰσθηήματα τοῦ Διονύσου· εἰς δὲ τῶν χορευτῶν, ἀναδεικνύων ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν βωμὸν τραπέζης, ἐφ' ἧς ἐτελεῖτο θυσία τράγου, ὡς καταστραπτικῶς τῆς ἀρπύρας, ἀσύντα ἔβω, εἰς τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ ὁ χορευτὴς οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ ἑξάρχων τὸν διθύραμβον ὡς πρῶτος ἀρχὴν ποιούμενος τοῦ διθυραμβικοῦ ὅσματος· ἐν τῆς θυσίας δὲ τοῦ τράγου καὶ τῆς κατὰ ταύτην ῥέξης ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία· κατ' ἄλλους τὸ ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῆς εἰς τράγους μεταμορφώσεως τῶν χορευτῶν.

Πρῶτος ὁ Θέσπις (536) ἐκ τοῦ δήμου Ἰκαρίας τῆς Ἀττικῆς μετέβαλε τὸν ἐξάρχοντα τὸν διθυραμβὸν εἰς ὑποκριτὴν· οὗτος ἀνεκρίνετο πρὸς τοὺς χορευτὰς, οὐχὶ πλέον ἐν ἄσματι, ἀλλὰ διὰ στίχων ἐμμέτρων· βραχυτέρων τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ καὶ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ὑποκριτοῦ εἰνόντο κανονικωτέραι στρεφόμεναι περὶ τοὺς διονυσιακοὺς μύθους, τὸ πρῶτον, εἰτα δὲ καὶ περὶ τῆς τύχης διαφόρων ἡρώων· οὕτω δ' ἀνεπτύχθησαν δραματικαὶ τιναὶ σκηναί, αἵτινες ἀπέτελεσαν τὰ πρῶτα ἰκτικὰ πρᾶξις φερομένης εἴ-τι τέλει. Ἡ πρῶτη αὕτη μορφή τῆς τραγωδίας ἦ ο ἀπλουστάτη, τὸ μείζον μέρος αὐτῆς κατεχόντων τοῦ μέλους καὶ τῆς ἀρχήσεως· τὸ δ' ἐπικρατοῦν μέτρον ἐν τῇ διαλογικῇ μέρει τοῦ ὑποκριτοῦ ἦσαν οἱ τροχαῖκοι τετράμετροι⁽²⁾, τῶν ἰαμβικῶν τριμέτρων βραχυτέρον εἰσπαχθέντων. Ὁ Θέσπις πρὸς ταῦτοις ἐπενόησε τὰ ἐξ ὁμοῦ πρὸς αὐτὰ διὰ τὸν ὑποκριτὴν, ὁσάκις αὐτὸς ὑπεῤυετο διάφορα κρύβωκα· καὶ ὁ χορὸς δὲ ἤδη συνέκειτο ὅτε μὲν ἐκ Σατύρων, ὅτε δ' ἐξ ἄλλων προσώπων κατὰ τὴν ἀπαιτήσιν τῆς πράξεως.

Ἡ οὕτως ἀτελῶς μορφωθείσα τραγωδία ἤρξατο σὺν τῇ χρόνῳ φυσικῶς καὶ κανονικῶς ἀναπτυσσομένη καὶ ὑπ' ἄλλων τραγικῶν ποιητῶν προαγομένη ἐν ὀρισμένῳ πλέον τόπῳ, τῇ θεάτρῳ, ὑπὸ τὴν ἐπίδλεψιν

(1) Ἴδε τὴν § 10: περὶ χορικῆς ποιήσεως.

(2) —υ—υ—υ—υ|—υ—υ—υ—

τῆς πολιτείας κατὰ τοὺς ἐν ταῖς διονυσιακαῖς ἐορταῖς τελουμένους δραματικούς ἀγῶνας.

Ἐκ τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν τῶν παρὰσκευασάντων τὴν πρόδον τῆς τραγωδίας ἐν Ἀττικῇ, ὧν ὅμως τὰ ἔργα δὲν διεσώθησαν, διακρίθησαν ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Φρύνιχος (510). οὗτος μάλιστα εἰσήγαγε καὶ γυναικεῖα πρόσωπα, ἅτινα ὑπεδύνοντο νέαι, ἀνέπτυξε δὲ μᾶλλον τὴν πρᾶξιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸν διάλογον καὶ ἔλαβεν ὡς θέμα οὐ μόνον μυθικὰς, ἀλλὰ καὶ συγχρόνους ἱστορικὰς πράξεις· οὐδὲν ἔργον αὐτῶν σφίεται, εἰμὴ ἀποσπάσματα τινα.

Φαίνεται δ' ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μορφῇ τῆς τραγωδίας μετὰ τοῦ σπουδαίου ἀνεμινύετο κατὰ τὴν πορείαν τῆς πράξεως καὶ τὸ φαιδρόν, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ ταυτίζεται πρὸς τὴν πρωτόγονον τραγωδίαν καὶ ἐκλήθη οὕτως ἕνεκα τοῦ ἐκ Σατύρων ἀποτελουμένου χοροῦ· ἀλλὰ πολὺ ταχέως τὸ σπουδαῖον διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ φαιδροῦ καὶ τὸ σατυρικὸν ὄρμα ἐγένετο αὐτοτελές, τὰ μάλιστα διακρινόμενων ἐν αὐτῷ τοῦ προμνημονευθέντος Χοιρίλου καὶ *Ηρατίνα* τοῦ Φλιασίου (505). Θέμα δὲ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐγένοντο πράξεις θεῶν ἢ ἡρώων καταδικαζόντων συνήθως τοὺς κακοὺς· ἐν αὐτῷ τὸ παιγνιώδες τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν Σατύρων ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σοβαρὰν δρᾶσιν τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων· ἢ ὀρχησις δὲ τοῦ χοροῦ, θορυβώδης καὶ ἄστεγος οὔσα, ἐκαλεῖτο *αἰκινίς*. Ἐξ ἀπείρου πλήθους σατυρικῶν δραμάτων ἐν μόνον ἐσώθη, ὁ *Κύκλωψ* τοῦ Εὐριπίδου, οὗ ὑπόθεσις εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς τύφλωσις τοῦ Κύκλωπος *Πολυφῆμου* κατὰ τὰ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ φερόμενα.

§ 3. Μῆρον, ὑποθέσεις καὶ ἐδωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας.

Ἡ τραγωδία ἐν τῇ τελείᾳ αὐτῇ διαμορφώσει(1) περιλαμβάνει μέρη κατὰ ποσὸν καὶ μέρη κατὰ ποιόν.

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τελείαν τραγωδίαν ὀρίζει οὕτω: «Τραγωδία ἐστὶ μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος, ἐχούσης ἡδυσμένην λόγον, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν ταῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαινούσα τὴν τῶν ταιούτων παθημάτων κάθαρσιν.» Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὁρίσμου τούτου, καὶ μάλιστα τοῦ τέλους αὐτοῦ, πολλὰ ἐγράφησαν.

Τὰ κατὰ ποσὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι πρόλογος χωρικόν, ἐπεισόδιον καὶ ἐξόδος.

Καὶ ὁ μὲν πρόλογος εἶναι προεισχωγὴ τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς πράξεως· τὸ δὲ χωρικόν εἶναι ᾄσμα, ὑπερ ᾄδει ὁ χορὸς καὶ εἶναι δύο εἰδῶν, πάροδος καὶ στάσιμον· καὶ ἡ μὲν πάροδος ἐβόλλετο, ὅτε κατὰ τὴν ἔναρχον τοῦ δράματος παρήρχετο πρῶτος ὁ χορὸς εἰς τὴν ὀρχήστραν, τὸ δὲ στάσιμον μετ' ἔλκυστον τμήμα τῆς ὅλης τραγικῆς πράξεως, ὑπερ, διαλογικῶς περαινώμενον ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀπετέλει τὸ ἐπεισόδιον. Τέλος ἡ ἐξόδος εἶναι τὸ μετὰ τὸ τελευταῖον χωρικόν ᾄσμα τελικόν μέρος τῆς τραγωδίας. Ἡ ὀρχήστις ἐν τῇ τραγωδίᾳ, σεμνοπρεπῆς οὖσα, ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια.

Πλὴν τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων λυρικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ οἱ κομμοὶ, ᾄσματα θρηνώδη ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τοῦ χοροῦ ἀδόμενα, καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ᾄσματα, ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν μόνον ἀδόμενα.

Ἐκ τῶν κατὰ ποσὸν μερῶν τῆς τραγωδίας ὁ μὲν πρόλογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἐξόδος ἀπηγγέλλοντο, τὰ δὲ στάσιμα, οἱ κομμοὶ καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ᾄσματα ᾄδοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικῶν ὀργάνων.

Τὰ δὲ κατὰ ποιὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι· μῦθος, ἦθος, λέξις, ὁυθμός, μέλος καὶ ὄψις. Καὶ μῦθος μὲν εἶναι τὸ σύνολον τῶν γεγονότων τῶν ἀποτελούντων τὴν τραγικὴν πρᾶξιν καὶ περὶ τὸν ἥρωα στροφόμενων, ἦτοι αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις τῆς πράξεως, ἦθος δὲ ἡ τῶν προσώπων προαίρεσις ἦτοι ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν· τὰ ἦθη δεικνύουσι τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν τὰ πρόσωπα ὀρμῶνται εἰς πράξεις· λέξις εἶναι τὸ ἀρμόδιον λεκτικὸν μετὰ τῆς προσηκούσης ἀπαιγγελίας· ὁ δὲ ὁυθμὸς καὶ τὸ μέλος συνδέεται μετὰ τῆς μετρικῆς μορφῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, αἵτινες ἔχουσι παραληφθῆ ἐκ τῆς χορικῆς λυρικῆς, καὶ παρακολουθοῦνται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως· τέλος δ' ἡ ὄψις εἶναι ἡ ἀρμόδια διακόσμησις τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου καὶ ἡ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν περιβολὴ πρὸς σαφαστέραν τῶν ὀρωμένων κατανόησιν.

Τὰς ὑποθέσεις δ' αὐτῆς ἡ ἀρχαία τραγωδία ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἡρωικῶν μύθων καὶ τῶν παραδόσεων τῶν διαδεδομένων παρὰ τῷ λαῷ διὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, σπανιώτατα δ' ἐκ τῆς ἱστορίας, τούτου δ' ἕνεκα ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴ· ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικὸν μέρος ἦτο σπουδαῖον ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς παρεμβάσεως πολλὰκις τῶν θεῶν ἐργῶ ἢ λόγῳ.

Ἡ ὑπόθεσις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ εἶναι ἡ ἀπλὴ ἢ περιπελεγμένη· καὶ ἀπλὴ μὲν εἶναι, ἐὰν δὲν ἔχῃ περιπέτειαν ἢ ἀναγνώρισιν, περιπελεγμένη δέ, ἐὰν περιέχῃ μίαν τούτων ἢ ἀμφοτέρας. Εἶναι δὲ περιπέτεια ἡ εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολὴ τῶν πραττομένων, ἀναγνώρισις δὲ ἡ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ ἐπαγομένη φιλίαν ἢ ἔχθραν μεταξὺ τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὀρισμένων προσώπων.

Κατὰ δὲ τὴν πορείαν τῆς πράξεως διακρίνεται ἡ δέσις καὶ ἡ λύσις. καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ πρὸ τῆς πράξεως συμβάδοντα καὶ μέρος τῆς πράξεως, δηλ. ἐξ ἀρχῆς τῆς πράξεως μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ γίνεται μετάβασις εἰς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν, λύσις δὲ τὰ λοιπὰ μέχρι τέλους τῆς πράξεως· ἡ λύσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὀδυνηρὰ περιέχουσα καὶ τὴν κάθαρσιν· εἶναι δὲ δραματικὴ κάθαρσις ἡ μετὰ τὰ συναισθήματα τῆς φρίκης καὶ τοῦ αἵκτου πρὸς τὰ ἀναξίως ἐν τῷ δράματι πάσχοντα πρόσωπα ἐπαρχομένη ἀνακούφισις τῆς ἰσχυρῶς συγκινηθείσης ψυχῆς τοῦ θεατοῦ· ἡ συγκίνησις αὕτη δὲν εἶναι ὀδυνηρὰ ὡς ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν πραγματικῶν δεινῶν, ἀλλ' ἀναμειγμένη μετ' εὐαρέστου συναισθήματος, ὅτε παρεχομένη ἐν τῷ θεάτρῳ μετὰ τεχνικωτάτης μιμήσεως.

Ἡ ἐνότης τῆς πράξεως ἀπαιτεῖται αὐστηρότερον ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἢ ἐν τῷ ἔπει· ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τηρεῖται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνηται ὑπέρβασις, αὕτη εἶναι ἐλαχίστη, ἐνθ' ἐν τῷ νεωτέρῳ δράματι αἱ ἐνότητις αὗται σπανιώτατα τηροῦνται, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρῇται λογοτεχνικὸν μειονέκτημα.

§ 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

Γλῶσσα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος, ἐν δὲ ταῖς χορικοῖς ᾄσμασι πλεονάζει τὸ δωρικὸν στοιχεῖον, ὡς ἐν τῇ χορικῇ λυρική. Ἐν τῷ διαλόγῳ ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ στιχομυθία, ἐν ἣ πρόσωπα διαλεγόμενα καὶ ἐν ψυχικῇ ταραχῇ διατελοῦντα ἐκφέρουσιν ἐναλλάξ μετὰ ζωηρότητος σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐν ἰσαριθμοῖς στίχοις, ἐνὶ ἡ δυσί, ἢ καὶ ἐν ἡμιστιχίοις (ἀντιλαβαῖς).

Τὰ δὲ μέτρα τῆς τραγωδίας ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ εἶναι κυρίως τὸ τρίμετρον ἰαμβικὸν καὶ ἐνίοτε, ὅπου σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐκδηλοῦνται γοργότερον καὶ ταραχωδέστερον, τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον· ἐν δὲ ταῖς χορικοῖς ᾄσμασι τὰ μέτρα εἶναι ποικιλωτάτα, ἀλλ' ἐπικρατοῦσι τὰ ἀναπαιστικά, τὰ λογοσοδικὰ καὶ τὰ δογματικά.

§ 13. Περὶ Θεάτρου(1).

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θεάτρου ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν πρόδον τοῦ δράματος. Κατ' ἀρχῆς μὲν οἱ θεαταὶ ἐθεώοντο ἱσταμένοι κύκλῳ περὶ τὸν διδυραμδικὸν χορὸν καὶ τὸν πρῶτον ὑπὸ τοῦ θιάσπιδος μορφωθέντα ὑποκριτὴν ἐντὸς τοῦ περιμέτρου τοῦ Διονύσου, εἴτα δέ, ἀναπτυχθείσης μᾶλλον τῆς τραγῳδίας, ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίων ἐδωλίων ὑπερκειμένων ἀλλήλων ὁμοκέντρως, ἐν ᾧ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ χορευταὶ ἐδρων ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ κυκλικῷ ἐπιπέδῳ· ἐγγὺς τοῦτου ἦτο ξύλινον παράπηγμα ἢ σκηνή, ἐν ᾗ ἐφυλάσσοντο τὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν καὶ τὰ θεατρικὰ σκεύη. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ θέατρον τοῦτο οὔτε μόνιμον οὔτε ἀσφαλὲς ἦτο, κατεσκευάσαν τοιοῦτον ἐπὶ κλιτύων λόφων, πρὸ τῆς σκηνῆς δ' ἀνύψωσαν ὑψηλὴν ξυλίνην πρόσοψιν καλουμένην προσκήμιον· τοῦτο ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τῶν θεατῶν τὴν σκηνὴν καὶ ἀπεικόνιζε· τόπους οἰκίους τῇ δραματικῇ πράξει, ἔχον θύρας καὶ θύρας, δι' ὧν οἱ ὑποκριταὶ εἰσέρχοντο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. κίονας ἐκτίσθη λίθινον τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἶτι καὶ νῦν σφῆζόμενον ἐκ βρωματικῶν διασκευῶν Διονυσιακὸν θέατρον· κατὰ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τοῦτου ἐκτίσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ διαμορφώσαι περιελάμβανε τρία μέρη, 1ον) τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον ἢ ἡμικύκλιον (cavea), ἐξ οὗ ἐθεώοντο οἱ θεαταί, 2ον) τὴν ὀρχήστραν, κυκλικὴν οὖσαν, ἐν ᾗ ἐδρων οἱ ὑποκριταὶ καὶ ὄρχοοντο ᾄδοντες οἱ χορευταὶ καὶ 3ον) τὴν σκηνήν μετὰ τοῦ προσκήμιου. Τοῦ θεάτρου μέρη ἦσαν τὰ ἐδωλία, εἰς ἃ οἱ θεαταὶ μετέδκινον εἰσερχόμενοι μὲν διὰ τῶν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων αὐτοῦ (τῶν κεράτων) καὶ τῆς σκηνῆς ὑπαίθριον παρόδων, ἀνερχόμενοι δὲ διὰ στενῶν κλιμάκων (δλκῶν) ἀκτινοειδῶς τεμνουσῶν αὐτὰ καὶ μεγάλα τμήματα αὐτῶν περιεχουσῶν, καλούμενα κεράιδας, καὶ τὸ διάζωμα, ὅπερ ἦτο πλατεῖα δίοδος παράλληλος πρὸς τὰ ἐδωλία καὶ ἐχώριζε τὸ θέατρον εἰς δύο ζώνας. Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων παρὰ τῇ ὀρχήστρᾳ ἦτο τιμητικωτάτη πασῶν (τὸ καλὸν τοῦ θεάτρου). Ἡ δ' ὀρχήστρα, κειμένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἐφ' οὗ καὶ ἡ σκηνή(2).

(1) Ἴδε ἐν τέλει τοῦς σχετικοῦς πίνακας.

(2) Κατὰ τὴν ἐπικρατετέραν γνώμην, ἦτο καὶ σφόδρα ἐπολιμνίθη ὑπὸ τινων.

εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν θυμέλην εἴτε βωμόν τοῦ Διονύσου. Τέλος ἡ σκηνή, ἦτο ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μετὰ μικρῶν πτερύγων ἐκατέρωθεν, τῶν παρασκηνίων· ἡ σκηνὴ παρείχε συνήθως ὄψιν ἀνακτόρων καὶ εἶχε τρεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία ἐκαλεῖτο βασιλείος· καὶ τῶν παρασκηνίων δ' ἐκάτερον εἶχε θύραν.

Κατὰ δὲ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ μὲν ὀρχήστρα ἐγένετο ἡμικυκλιοειδής, τὸ δὲ προσκήνιον ἐταπεινώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἐκοσμήθη δι' ἀναγλύφον, ἡ δὲ σκηνὴ μετακινήθη πρὸς τὰ ὀπίσω ἀνυψώθη εἰς πολυτελὲς διώροφον οἰκοδόμημα μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν πυργοειδῶς προεξεχόντων παρασκηνίων καὶ ὁ μεταξὺ τούτων, τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ προσκηνίου ἐπίπεδος χώρος ἀπετέλεσε τὸ λογεῖον, ἐφ' οὗ οἱ ὑποκοιταὶ ἐδρων, τῶν χορευτῶν μαινάντων ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ἐπικοινωνούσῃ ἤδη μετὰ τοῦ λογεῖου διὰ μικρῶν κλιμάκων. Αἱ πάροδοι ἐγένοντο θολωταί, οὕτω δὲ τὸ θέατρον συνεδέθη μετὰ τῆς σκηνῆς.

Τὰ ἀρχαῖα θέατρα ἦσαν ἄστεγα καὶ μεγάλα. Ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον διάφορα μηχανήματα συντελοῦντα πρὸς τελειότεραν παράστασιν καὶ κατανόησιν μερῶν τινῶν τῆς δραματικῆς πράξεως ἢ πρὸς μεταβολὴν τῆς ὄψεως τῆς σκηνῆς· τοιαῦτα ἦσαν αἱ περίκτιοι, αἵτινες ἦσαν δύο μεγάλα τριγωνικὰ πρίσματα ἐκ ξύλου, στρεφόμενα περὶ ἄξονα καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν πλευρῶν εἰκόνας δηλοῦσας μεταβολὴν τοῦ τόπου τῆς δράσεως, τὸ ἐκκύκλημα, δι' οὗ προσήγοντο ἐκ τῶν ἔνδον τῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἔξω νεκροὶ ἢ τραυματίαι, ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανή, δι' ἧς πρόσωπα, καὶ μάλιστα θεοί, ἤωροντο ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ὠμίλουν, ἐξ οὗ προήλθε καὶ ἡ φράσις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς· τούτοις προσθετοὶν τὰ βροντεῖα, τὰ ἡχεῖα, τὰς χαρσυνεῖους κλίμακας κλπ.

Τὸ θέατρον διηθύνεν ὁ θεατρονῆς, ἐνοικιαστὴς καὶ ἐπιμελητὴς αὐτοῦ, οἱ δὲ θεαταὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ ἐπλήθυνον τμήμα εἰσόδου· τοῦτο ἀπὸ Περικλέους οἱ πτωχοὶ τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου θεωρικὸν καλούμενον. Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν καὶ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, προσήρχοντο δ' εἰς αὐτὰς πᾶσαι αἱ τάξεις πλην τῶν δούλων. Πρὸς προφύλαξιν δ' ἀπὸ τοῦ ἡλίου οἱ θεαταὶ ἐφόρουσαν πετάσους καὶ ἐν καιρῷ βροχῆς κατέφευγον εἰς τὰ πέριξ οἰκοδομήματα.

§ 6. Περί ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.

Ἐν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς τραγωδίας οἱ ὑποκριταὶ ἐξ ἑνὸς ἐγένοντο τρεῖς λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δευτεραγωνιστοῦ καὶ τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ὁ ἀριθμὸς αὗτος διέμενε ἀμετάβλητος καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ παθητικώτατον τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων, κινῶν τὴν συμπλοκὴν τῶν θεατῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταται ἢ μοιραίως ἢ ἐξ ἀγαθῆς μὲν προκρίσεως, σφαλερῶς δὲ βουλῆσεως, ὑπὲρ εὐγενοῦς σκοποῦ ἐν αὐτῷ συγκεκροῦται ἢ κυρίᾳ ἰδέᾳ τοῦ δράματος καὶ ὅλῃ ἢ πρῶτῃ. Ὁ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἢ συμπλοκαί ἢ ἀντιτάσσεται τῷ πρωταγωνιστῇ καὶ εἶναι πρόσωπον κατώτερον αὐτοῦ ἠθικῶς χρησιμεύον ἐνίοτε πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ. Ὁ τριταγωνιστὴς τέλος εἶναι ὁ αἴτιος τῶν συμφορῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πρόσωπον τὰ μάλιστα συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν περιπετειῶν.

Οἱ ὑποκριταί, ἐκπροσωποῦντες συνήθως ἥρωας καὶ ἡγεμονικά πρόσωπα, ἐνεδύνοντο μεγαλοπρεπῶς καὶ ποικίλως ἐφόρουσιν ὑψηλὰ ὑποδήματα καθόρουσιν καλούμενα καὶ ἡῤῥανον τὸ σῶμα διὰ προσθέτων ὀγκῶν κατακλήλως προσηρμοσμένῳ ἤτοκοντο δὲ εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἰσχυρῶς ἀπαγγέλλειν καὶ ἔφερον προσωπεῖα ἐκφράζοντα ἰδεώδεις τραγικούς τύπους. Πλὴν δὲ τῶν ὑποκριτῶν παρήσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅτε ἡ χρεία ἐλάλει τοῦτο, τὰ λεγόμενα κομὰ πρόσωπα, ἥτοι φύλακες, ἀκόλουθοι, στρατιῶται κλπ.

Ὁ δὲ χορὸς, ὅτε μὲν ἐν τοῖς δραματικαῖς ἀγῶσιν οἱ ποιηταὶ διηγωνίζοντο διὰ τετραλογίας, συνίστατο ἐκ 12 χορευτῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν τεσσάρων δραμάτων αὐτῆς, ἥτοι ἐν ὅλῳ ἐκ 48, ὅτε δὲ ὥρίσθη, ἵνα ὁ ἀγὼν γίνηται διὰ δράματος πρὸς δράμα, ἀπετελέσθη ἐκ 15. Ὁ χορὸς διηρεῖτο εἰς δύο ἡμιχοροὺς ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶχε ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς ἡγεμόνας τούτων παραστάτας καλούμενους. Οἱ χορευταὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν θυρίδα, περὶ ἣν ἦσαν καὶ οἱ μουσικοὶ, αὐλοῦν καὶ ὀντες καὶ συνοδεύοντες τὸ ἔργον ἀκείνων, σπανιότατα δ' ἀνερμίζοντο μετὰ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς δράσιν. Τὰ δύο ἡμιχοροὶ, ἰστάμενα συνήθως ἀντιμέτωπα, ἤδον χωριστὰ τῆς στροφῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς, τὴν δ' ἐπεφθὼν ὁμοῦ.

Κύριον ὄργανον τοῦ χοροῦ ἦτο νὰ παρρηλοῦσιν τὴν πορείαν τῆς ἀνελισσομένης ἐπὶ τῆς σκηνῆς δραματικῆς πράξεως καὶ νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις,

αἰσθημάτων καὶ συμβουλῶν ἐπὶ τῶν λεγόμενων καὶ πραττομένων ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, εὐνοῶν ἰδίᾳ καὶ συμπάσῃ τῷ πρωταγωνιστῇ.

§ 2. Διδασκαλία τῶν δραμάτων. Ἀγῶνες δραματικοί.

Αἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν, γινόμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἐτελοῦντο ἐν Ἀθήναις μεγαλοπρεπέστατα, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ μεγάλα ἢ ἐν ἄστει Διονύσια, ὅτε καὶ ἡ συρροὴ τῶν ξένων ἦτο μεγίστη καὶ ἡ ἐορτὴ διεξήγετο λαμπρότερον. Ἡ παράστασις δὲ τῆς τραγωδίας ἐκλεῖτο διδασκαλία, ἣ δὲ πρὸ αὐτῆς γενικὴ δοκιμὴ, ἐν τῷ Ὁδεῖῳ τελούμενη, προάγων. Οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους, τὴν συγκρότησιν δὲ τῶν ἀγῶνων ἀνελάμβανεν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ Ἀθήνια. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι διέθετον τοὺς χορευτάς, οὓς ἐξέλεγον ἐκ τῶν φυλῶν, τούτους δ' οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ ζητήσωσι πρὸς αὐτῶν, ἐξ οὗ ἡ φράσις χορὸν αἰτεῖν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἕκαστος ποιητὴς ὤφειλε νὰ προσάγῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τρεῖς τραγωδίας (τριλογία) καὶ ἐν σατυρικὸν δράμα· ἐκ τούτων ἀποτελεῖτο ἡ λεγομένη τετραλογία. Αἱ τὴν τριλογίαν ἀποτελοῦσαι τραγωδίαι περιελάμβανον εὐρυτάτην ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἕκαστη αὐτῶν ἐπραγματεύετο ἐν τμήματι αὐτῆς αὐτοτελὲς μετὰ τῆς προσηκούσης λύσεως, τῆς καθάρσεως ἐπερχομένης τελείως ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν τραγωδιῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα διηγωνίζοντο διὰ δράματος πρὸς δράμα. Ὁ ἀρχων πρὸς τούτοις ἐκλήρου τοὺς κριτάς, οἵτινες ἐβράβευον τοὺς νικῶντας ἐν ἀγῶνι ποιητάς ἀπονέμοντες τὰ πρωτεῖα, τὰ δευτερεῖα καὶ τὰ τριτεῖα. Τὴν δαπάνην πρὸς παράστασιν τραγωδίας παρείχεν ὁ χορηγός· οὗτος ἦτο εἰς τῶν πλουσίων πολιτῶν, εἰς οὓς ἡ δαπάνη αὕτη ἐπεβλήετο ὡς μὲν τῶν δημοσίων εἰσφορῶν (λειτουργιῶν). Ἀνεφέρετο δ' ἡ τιμὴ τῆς νίκης πρῶτον μὲν εἰς τὴν φυλὴν, ἐξ ἧς ἐλαμβάνετο ὁ χορός, εἶτα δ' εἰς τὸν χορηγόν καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ποιητήν. Ὁ νικῶν χορηγὸς ἐλάμβανε παρὰ τῆς πόλεως χρυσοῦν στέφανον κισσοῦ, ὡς ἱερὸν τῷ Διονύσῳ, καὶ τρίποδα, ὃν ἀφίερον πρὸς ἀνάμνησιν ἐπὶ μνημείου κατασκευαζομένου ἰδίᾳ δαπάνῃ· τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις Λυσικράτειον.

Ὁ πανηγυρικός τρόπος μεθ' οὗ ἡ πολιτεία ἐκάνονισε τὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγωδιῶν καὶ ἡ ἀμιλλα τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν προαρχῶν ἐν Ἀθήναις τὴν τραγωδίαν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ

παράλειψαν ταύτην ὁ Διοσχόλος ἐγένετο ὁ κύριος δημιουργὸς αὐτῆς.

§ 8. Περὶ Διοσχόλου.

Ὁ Διοσχόλος ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐφράτειου, εἴκει δὲ τὸ γένος ἐξ εὐπατρίδων καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἐλευσίῃ τῷ 525 π. χ. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐπεδόθη ἑαυτὸς ἐκ νεαρῆς ἡλικίας εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν. Ἠγωνίσθη γενναίως ἐν Μαραθῶνι, ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ Σαλαμῇ. Ἐν δραματικῷ ἔργῳ ἐνίκησε τὸ πρῶτον τῷ 484* μετὰ δὲ ταῦτα δωδεκάκις. Ἐνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ προσελκεθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνος μετέβη εἰς Σικελίαν, ὅπουθεν ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκηθη τῷ 468 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Συρακλέους· τῷ 458 μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς τριλογίης Ὀρεστιάδας, ἐπέβηεν εἰς Πέλαν τῆς Σικελίας, δυσχερεσθηθεὶς ἴσως διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους περιουσίαν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου παγού, τὴν διέδωκεν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐξέπλωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ αὐτὸς ἦτο ζήλωτής τῆς παλαιᾶς τάξεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐμπλεὺς ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων· μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἧς οἱ κάτοικοι ἡγείραν αὐτῷ μεγαλοπρεπὴ τάφον. Οἱ Ἀθηναῖοι βραδύτερον ἐπὶ τοῦ βήτορος Λυκούργου ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ. Ὁ Διοσχόλος ἦτο ἀνὴρ εὐσεβὴς, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ αὐστηρῶν ἠθῶν.

Ἔργα αὐτοῦ. — Λέγεται ὅτι ὁ Διοσχόλος ἔγραψε περὶ τῆς 90 τραγωδίαι καὶ σατυρικὰ δράματα. Ἐκ τῶν τραγωδῶν αὐτοῦ σφύονται μόνον ἐπὶ τὰ πλήρεις καὶ ἀπιστάσματα ἐκ τῶν ἄλλων.

Αἱ σφζόμεναι τραγωδίαι εἰναι αἱ ἐξῆς : Πέρσαι, Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας, Ἰκέυδες, Προμηθεὺς δεσμώτης, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμειδῆς· αἱ τρεῖς τελευτᾷαι ἀποτελοῦσι τὴν τριλογίαν Ὀρέστειαν. Οἱ Πέρσαι εἰναι ἡ μόνη περιωφθεῖσα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικὴ τραγωδία, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἦτταν, τὴν φυγὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Εἰρξου. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἑξ τραγωδιῶν οἱ μὲν Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας θέμα ἔχουσι τὴν ἔρδα τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκους περὶ τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀλληλοκτονίαν αὐτῶν, αἱ δ' Ἰκέτιδες τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀργεὺς Πελοπιδου προστασίαν τῶν Δαναίδων κατὰ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὰς βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὁ δὲ Προμηθεὺς δεσμώτης τὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς βράσανον καὶ κατακερύνωσιν τοῦ Τιτᾶνος τούτου, ὡς κλέψας πῦρ ἐξ οὐρανό· τὸ πῦρ καὶ ἀποσιωπήσαντος μυστικῶν ἐπικινδύνων τῷ

Διί. Τῆς δὲ τριλογίας Ὁρεστιάς ἡ μὲν πρώτη τραγωδία περιέχει τὸν ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμῆστρας φόνον τοῦ ἐκ Τροίας ἐπα-
νελθόντος Ἀγαμέμνονος, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τούτου
ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ὀρέστου φονεύσαντος τὴν Κλυταιμή-
στραν καὶ τὸν Αἰγίσθον καὶ ἡ τρίτη τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀ-
ρείου πάγου ἀθώωσιν τοῦ Ὀρέστου ἀγρίως καταδικωμένου ὑπὸ τῶν
Ἑρινῶν ἐπὶ τῇ μητροκτονίᾳ. Ἡ τριλογία αὕτη, ἡ μόνη σφῆρα πλήρης,
εἶναι τὸ ἄριστον τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν
τέχνην καὶ τὸ ὕψος τῶν δραματικῶν εἰκόνων.

Κρίσις περὶ Αἰσχύλου.—Ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται πατὴρ τῆς ἑλληνι-
κῆς τραγωδίας· αὐτὸς προσέθηκε τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν, ἐξέτεινε μάλ-
λον τὸν διάλογον καὶ εἰσέγαγε πολλὰς σκηναίᾳς βελτιώσεις.

Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή, ἀλλ' ἡ πράξις
αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι φοβερὰ, πλήρης θρησκευτικῆς βαρύτητος καὶ
ἠθικῶν ἰδεῶν, βαίνουσα πάντοτε πρὸς τι τρομερὸν καὶ ἀνκνόμενον τέ-
λος κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην. Αὕτη ἡ ἰδέα τῆς μοιραίας ἀνάγκης, ἥτις
ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς Εἰμαρμένης, ὅργανα ἐχούσης τοὺς ἀνθρώπους μετὰ
τῶν παλῶν αὐτῶν, εἶναι ἡ γενικωτέρα τῶν παρ' αὐτῷ φιλοσοφικῶν
δεῶν, πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐμπύτου τῷ ἀνθρώπῳ συναισθήσεως τῆς ἰδίας
ἀδυναμίας. Πρὸς τούτοις ἐπικρατεῖ παρὰ τῷ ποιητῇ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶν
ἀνθρώπινον μεγαλεῖον κινεῖ τὸν φθόνον τῶν θεῶν, ὡς καὶ ἡ τῆς τιμωρίας
τῶν ἀπογόνων ἐπὶ προγεγεννημένῳ ἐγκλήματι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν. Ἡ λύ-
σις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ μακρόθεν παρασκευαζομένη ποικίλλεται τε-
χνικώτατα ἀπαύστως μέχρι τέλους.

Οἱ χαρακτῆρες παρ' Αἰσχύλῳ εἶναι ὑψηλόφρονες, ἄκαμπτοι, πλήρεις
ἰσχυρῆς θετικῆς καὶ γιγάνττειοι πολλάνκις, ὅταν μάλιστα συγκρούονται
βιαίως πρὸς τὴν Εἰμαρμένην. Πρὸς τοὺς χαρακτῆρας δὲ τούτους ἀνάλο-
γος εἶναι καὶ ἡ γλῶσση αὐτῶν, ἥς αἱ λέξεις εἶναι βραεῖαι, μεγάλοφθογ-
γοὶ καὶ τολμηρῶς πολλάνκις ἐσχηματισμένοι.

Ὁ ποιητὴς ἔχει ἰσχυρὴν τὴν ἐμπνευσιν, εὐρεῖαν τὴν φαντασίαν καὶ
αἰρεται εἰς μέγα ὕψος. Ἡ ποίησις αὐτοῦ κοσμεῖται δι' εἰκόνων καὶ
μεταφορῶν καταπληκτικῶν, μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀσυνήθων. Ἡ ταιαύτη
δ' ἐκφρασις καὶ ἡ τῶν ἰδεῶν πύκνωσις μετὰ τῶν λεκτικῶν δυσκολιῶν
δυσχεραίνει τὴν κατανόησιν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς
τραγωδίας ὁ Αἰσχύλος ὡς διαμυφωτῆς αὐτῆς κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν,

ἦν καὶ ὁ Ὀμηρος ἐν τῇ διακρινώσκει τοῦ ἔπους· ὅθεν καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη.

§ 9. Περὶ Σοφοκλέους.

Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Σοφίλλου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 490 π. Χ. ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Ἰππείου Κολωνοῦ πρὸ τῆς Ἀθήνας· ἔζησεν ἐν τῇ λαμπροτάτῃ ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῆς πόλεως ἐν μέσῳ διακρινῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ποιητῶν, συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου ὑπεδύθη καὶ πρόσωπα τραγωιδῶν ὡς ὑποκριτής. Ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔλαβεν εἰκοσάκις τὴν πρωτείαν· τῷ δὲ 440 διὰ τὴν εὐδόκιμον διδασκαλίαν τῆς Ἀντιγόνης ἐξελέγη στρατηγός. Εἰ καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες προσεσχέοντο αὐτόν, πρὸς οὐδένα μετέβη ἕνεκα τῆς μεγάλους πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, ἀλλὰ διέτριβε διαρκῶς ἐν αὐτῇ, γυνόμενος καὶ ταμίης τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει στραμαχικοῦ ταμείου. Εἰς τὰ πολιτικὰ δὲν ἀνεμειγνέτο, ἀλλ' ἦτο ἀκριβοῦς δημοκρατικῶν φρονημάτων· κατὰ δὲ τὸν χαρακτῆρα ἦτο πρῶτος εὐσεβὴς, φιλόφρων, κοινωνικός· καὶ διὰ τοῦτο θρασυτείας πᾶσι. Κατηρακθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ἕνεκα οἰκογενειακῶν λόγων ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσθμιοντος ὡς ἄνους, ἠθωώθη ἀναγκρῶς τοῖς δικασταῖς μέρος τῆς τραγωιδίας αὐτοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ. Ἀπέθανε τῷ 406, αἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτόν μεγάλως στήσαντες καὶ εἰς ταύτην ἐπὶ τοῦ ρήτορος Λυκούργου ἀνδριάντα χαλκοῦν.

Ἔργα αὐτοῦ. — Ἐκ τῶν 123 ἢ κατ' ἄλλους 130 δραματικῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους σφῆζονται πλήρεις ἐπὶ τῶν τραγωιδιῶν: Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος, Ἠλέκτρα, Οἰδίπους τύραννος, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, Ἀντιγόνη, Τροχίλος καὶ Φιλοκτήτης, ἐν δὲ τῶν ἄλλων ἀποσπασματικά. Καὶ ὁ μὲν Αἴας περιέχει τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ ὁμηϊκοῦ ἥρωος· μενέοντας διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπονομὴν τῷ ὅπλῳ τοῦ Ἀχιλλεύως μετὰ τὸν θάνατον ταύτου εἰς τὸν Ὀδυσσεύα, ἡ δὲ Ἠλέκτρα τὴν φόνον τῆς Κλυταιμῆστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου ἐκδικουμένου τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὁ δ' Οἰδίπους τύραννος τὴν σύρλωσιν τοῦ βασιλέως Οἰδίποδος ἀνακαλύψαντος ὅτι ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ φονεὶς τοῦ πατρὸς καὶ σύζυγος τῆς μητρός· ἐν δὲ τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ὁ συρλωθεὶς βασιλεὺς παρίσταται ὀδυρόμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀντιγόνης εἰς τὸν παρὰ τῆς Ἀθήνας Ἰππείου Κολωνόν· ἐνταῦθα, μετὰ τινὰ ἐπεισόδια, δραματικώτατα ὁ ὀδυρὸς βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὸ ἄλσος

τῶν Εὐμενίδων γίνεται ἄφαντος ἐντὸς τῆς γῆς ἐν μέσῳ φοβεραῖς βρον-
τῆς. Ἡ δ' Ἀιγύονη περιέχει τὴν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θηβῶν Κρέον-
τος καταδικνὴν τῆς ὁμωνύμου τῇ τραγωδίᾳ θυγατρὸς τοῦ Οἰδιπόδος εἰς
θάνατον, διότι παρὰ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἔθαψε τὸν κατὰ τῆς πατρίδος
ἐπιβάντα ἀδελφὸν αὐτῆς Πολυνεΐκην. Ἐκ δὲ τῶν δύο τελευταίων τρα-
γωδιῶν αἱ μὲν Τραχίνιαι περιέχουσι τὴν αὐτοκτονίαν τῆς Διόανείρας,
συζύγου τοῦ Ἡρακλέους, ἀκουσίως συντελεσάσης εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ
ἐξ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας, ὁ δὲ Φιλοκτήτης περιέχει τοὺς θρήνους καὶ τὰ
δεινὰ τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος, ἐγκαταλειφθέντος ἐν Λήμνῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
νων κατὰ τὴν εἰς Ἴλιον στρατείαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἀπάπειραν τῆς μετα-
φορᾶς αὐτοῦ πρὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, ὅπως αὕτη κυριευθῇ διὰ τῶν βελῶν
τοῦ Ἡρακλέους, ὧν ὁ ἥρωες ἦτο κάτοχος.

Κρίσις περὶ Σοφοκλέους.—Αἱ τεχνικαὶ καινοτομίαι τοῦ Σοφο-
κλέους ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ εἶναι ὅτι εἰσήγαγε τὸ δι' ἐνὸς δράματος
ἀγωνίζεσθαι καὶ οὐχὶ διὰ τετραλογίας, προσέθηκε τὸν τρίτον ὑποκριτὴν,
πῦξτε τὸν χορὸν ἐκ 12 χορευτῶν εἰς 15, ἡλάττωσε τὸ μῆκος τῶν χο-
ρικῶν ᾠδμμάτων, ἀνέπτυξε μᾶλλον τὴν σκηνογραφίαν καὶ τὴν μουσικὴν
τοῦ θεάτρου καὶ ἀπῆλλαξε τὸν ποιητὴν τῆς ὑποχρέωσης νὰ ᾄδῃ ὑπο-
κριτῆς διὰ πάντων τούτων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀρίστης ἐσωτερικῆς οἰκο-
μίας, ἣ ἑλληνικὴ τραγωδία ἔλαβεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν τελειοτάτην μορφήν
αὐτῆς.

Ἡ τραγικὴ πρᾶξις παρὰ Σοφοκλεῖ δὲν εἶναι ἀπλή, ὥς παρ' Αἰσχύ-
λῳ, ἀλλὰ πλήρης ποικίλων καταστάσεων, περιπετειῶν καὶ συγκρούσεων.
Κυρία μελέτη τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος παλαιῶν κατὰ τῶν ἐξωτε-
ρικῶν κωλυμάτων μετὰ λειψισμένης καὶ ἐλευθέρας συνήθως βουλή-
σεως, ἥτις τιμᾷ αὐτὸν καὶ ὅταν καταστρέφηται. Ἐν δὲ τῇ πάλῃ πρὸς
τὴν Εὐμακρμένην ὁ ἄνθρωπος παρ' αὐτῷ δὲν ἀγωνίζεται ἀποτόμως καὶ
τολμηρῶς, ὥς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ συναισθηματος τῆς ἀτο-
μικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἠθικῆς εὐθύνης. Ὁ ἥρωας ἐν πολλαῖς τραγωδίαις
αὐτοῦ εἶναι ἄνθρωπος ἀνυψωθείς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ
ἀρετῆς κατὰ νόμους ἠθικούς, τούτου δ' ἕνεκα περιβάλλεται ὑπὸ ιδεωδους,
κάλλους· ἂν δὲ ποτε παρ' αὐτῷ ἥρωες ἢ ἡρώιδες μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
καθηκόντων αὐτῶν δεικνύωσιν ἀδυναμίαν τινά, τοῦτο εἶναι οἰκεῖον τῇ
ἀνθρωπίνῃ φύσει.

Εἶναι δὲ οἱ χαρακτῆρες παρὰ Σοφοκλεῖ οὐχὶ γιγάντσιοι καὶ κατα-
πληκτικοί, ὥς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ εὐνοὶ ἐκρηκτικῆς Πολιτικῆς καὶ πλα-

στικῇ, ὥς οἱ δοκητικοί. ἐξικριόμενοι πολλὰκις δι' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ἄλλους· γίνεται δ' οὐχ' σπανίως ἡ θέσις αὐτῶν δραματικωτάτη διὰ τῆς τραγικῆς εἰρωνείας, ἣς δεξιωτάτην χρῆσιν ποιῶται ὁ ποιητής.

Καθόλου ἐν ταῖς ἔργοις τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ ἐνότης καὶ συμμετρία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, σωφροσύνη ἢ μεσότης ὑπὸ τῶν παλαιῶν καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις διακλάνει πολλὴ χάρις, φυσικότης, γλαφυρότης καὶ πάθος. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἐντεχνος, πυκνὴ, ἀκριβὴς καὶ εὐνοεῖ λαξευτὴ μετὰ πλουσίαν διακνημμάτων, λαμπρῶν μεταφορῶν καὶ καλλίστων εἰκόνων.

Αἱ τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλέους, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν ὑπ' ὧν διακασμῶνται, ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ τελείως τὰς ποικίλας διαθέσεις καὶ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ τραγικὴ τέχνη, ἀπερχομένη παρ' αὐτῷ τὸ ὑπερφυσικόν καὶ τὸ τιτανικόν τοῦ Αἰσχύλου καὶ προσλαβούσα τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν, συμμετρικόν, ἁρμονικόν καὶ ὁμαλόν, εἶναι ἐν ἀπαρχαίλλων πνευματικῶν γνωρισμάτων τῶν μεγάλων τοῦ Ἑρικλέους χρόνων.

§ 10. Περί Εὐριπίδου.

Ὁ Εὐριπίδης ἦτο υἱὸς τοῦ Μνησάρχου καὶ ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῇ τῷ 480 π. Χ. Ἐπιδουθεῖ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀθλητικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν ἐργαστέμενος τούτους καὶ ἡραρότατος τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τῶν σοφιστῶν Πρωδικίου καὶ Πρωταγόρου, συνεδίσθη δὲ διὰ μεγάλῃς φιλίας καὶ μετὰ τοῦ Σωκράτους· οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Τῶν πολιτικῶν ἀπείχε καὶ διῆγεν ἐν μελέταις βίην μονήρην καὶ σιθερὴν, θείων ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, νύ ζῇ μετὰ τῶν Καρίων καὶ τῶν Μουσῶν· ἀλλ' ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ παρατηροῦνται πολλοὶ πολιτικοὶ ὑπαινιγμαί, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι παρακολουθεῖ τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ κατάστασιν ὁ ποιητής ἐπίσει τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ τοὺς δημογῶγους.

Ὁ Εὐριπίδης ἤρξατο ποιεῖν δράματα ἀπὸ τοῦ 26ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ διαγωνίσθη πρὸς τὸν Σοφοκλῆα καὶ ἄλλους τραγικούς, ἀλλὰ σπανίως ἐνίκη· ὥς λέγεται πεντήκις μόνον ἔλαβε τὰ πρωτεῖα. Περί τὰ τέλη τοῦ βίου ἐπαρῆθη πρὸς τὸν φιλέμευσον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρχιλάον, παρ' ᾧ ἀπέλαυσε μεγίστων τιμῶν· ἐκτὸς δέ, ὡς λέγεται, σπαργηθεὶς ὑπὸ κύνων ἀπέθανε τῷ 406 καὶ ἐτάφη παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν.

Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις κενωτόριον, βραδύτερον δ' ἐπὶ Ἀν-
κούργου ἀνδρείας ἐν τῇ διονυσιακῇ θεάτρῳ, ὡς καὶ τῶν δύο ἄλλων με-
γάλων τραγικῶν.

Ἔργα αὐτοῦ.—Ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν 92 τραγωδίας καὶ σκτυρικὰ
δράματα· ἐκ τούτων διεσώθησαν 18 τραγωδία καὶ τὸ σκτυρικὸν δράμα
Κύκλωρ. Αἱ σωζόμεναι τραγωδίαί εἰναι αἱ ἑξῆς: Ἀλκυστις, Ἀνδρομά-
χη, Βάνχαι, Ἐκάβη, Ἐλένη, Ἠλέκτρα, Ἡρακλεῖδαι, Ἡρακλῆς μαι-
νόμενος, Ἰκέτιδες, Ἰππόλυτος σιαφαιηφόρος, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αἰδίδι,
Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Ἴων, Μήδεια, Ὀρέστης, Τρωάδες, Φοίνισσαι
καὶ Ρῆσος. Ἐκ τῶν λοιπῶν τραγωδιῶν ἀποσπασματὰ μόνον σωζονται.

Ἐκ τῶν περιηλουσῶν εἰς ἡμᾶς τραγωδιῶν διακρίνονται ἐπὶ μίξινι
δραματικῇ τέχνῃ τῶν ἄλλων αἱ ἑξῆς: ὁ Ἰππόλυτος, αἱ δύο Ἰφιγέ-
νειαί, ἡ Μήδεια καὶ αἱ Φοίνισσαι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰππολύτῳ παρίστα-
ται ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ Θησέως συκοφαντούμενος ὑπὸ τῆς μητρικῆς
αὐτοῦ Φαιδρας ἐπὶ ἀθερίτῳ πρὸς αὐτὴν ἔρωτι καὶ ἀποθυήσκων ἐξ ἁρσὸς
τοῦ πατρὸς, ὅστις ὁμῶς κλαίει τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ ἀποκαλυφθείτης τῆς
συκοφαντίας· ἡ δ' Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αἰδίδι περιέχει τὸν γνωστὸν μῦθον
τῆς θυσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μεθ' ἣν ἐπετεύχθη ὁ εἰς
Τροίαν πλοῦς τῶν Ἑλλήνων· ἐν δὲ τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἐν Ταύροις ἡ Ἰφι-
γένεια παρίσταται ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος καὶ μέλλουσα νῆ θυσιάσῃ ἐν
ἀγνοίᾳ τὸν ἐκατ' μεταθάντα ἀδελφὸν αὐτῆς Ὀρέστην, ἀλλ' ἀναγνωρί-
σεως γενομένης συναπέρχεται μετ' αὐτοῦ πλήρης χαρῆς εἰς τὴν πατρίδα·
ἡ δὲ Μήδεια περιέχει τὴν κατὰ τοῦ Ἰάκωνος τρομερὰν ἐκδικήσιν τῆς
συζύγου αὐτοῦ Μηδείας, φονευσάσης καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα αὐτῆς πρὸς κο-
ρεσμὸν ταύτης, ἐπειδὴ ὁ Ἰάκων ἐγκατέλειπεν αὐτὴν καὶ συνῆψε γάμον
μετ' ἄλλης γυναικὸς· τέλος αἱ Φοίνισσαι, καλούμεναι οὕτω ἐκ τοῦ χοροῦ
συνισταμένου ἐκ παρθένων Φοινισῶν, περιέχουσι τὴν ἔριδα τοῦ Ἑτεοκλέους
καὶ τοῦ Πολυνείκου περὶ τῆς βασιλείας, τὴν φυγὰν τοῦ δευτέρου
εἰς Ἄργος, τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ μετ' ἄλλων ἡγεμόνων κατὰ τῶν Θη-
βῶν, τὴν ἀλλήλοκτονίαν τῶν δύο ἀδελφῶν ἐν μονομαχίᾳ καὶ τὴν ἐκδίω-
ξιν τοῦ τυφλοῦ Οἰδίποδος, ὃν ἐν τῇ φυγῇ συνοδεύει ἡ Ἀντιγόνη.

Κρίσις περὶ Εὐριπίδου.—Ὁ Εὐριπίδης στερεῖται μὲν τοῦ ὕψους
τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Ἰδαιώδους κάλλους τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶναι τρα-
γικώτερος αὐτῶν. Ὡν βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας περιγράφει
λεπτῶς τὰ πάθη αὐτῆς, συνηθέστατα δὲ παρίστησι ταῦτα νικῶντα
τὸ λογικὸν ἔνστικτὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας· τὸ τοιοῦτον δεικνύει μὲν

πόσον ἀσθενής· εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ πόσον πραγματικὴ ἡ ἐκδή-
λωσις αὐτῆς, ἀλλ' εἶναι ἡκιστα ἐπισχυτικὸν ἠθικῶς διὰ τὸν θεατὴν.
Ίσχυρότατον ἐλαττέριον πρὸς τραγικὰς πράξεις ὁ ποιητὴς θεωρεῖ τὸν
ἔρωτα, κατὰ τοῦτο δὲ προσεγγίζει τῷ νεωτέρῳ δράματι. Εἰς τὰς γυ-
ναῖκας ἀποδίδει συνήθως πράξεις ἐμπαιθεστάτας, ἐπιχειρήματα πολυηρό-
τατα καὶ σχεδὸν δουλωτάτα· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν γυναικείων χαρακτή-
ρων εἶναι παρ' αὐτῷ ἔξωχον παραδείγματα αὐταπαρνησίας καὶ ἀρσιώ-
σεως πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν.

Οἱ χαρακτῆρες παρ' Εὐριπίδῃ εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπιναι. Οὐχὶ σπα-
νίως τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ φιλοσοφεῦσιν ἀτόπως, ἀπαγέλ-
λουσι ῥήσεις μακρὰς ἐν ῥητορικῷ στόμῳ, λεπτολογεῦσι δικανικῶς καὶ
μέμνονται τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τοῦτο προσέχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς ῥητορικῆς
καὶ τῆς σοφιστικῆς παιδείας καὶ τῆς τότε καθολοῦ καταστάσεως τῶν
ἡθῶν ἐν Ἀθήναις, τὸ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκεπτικοῦ πνεύματος τοῦ ποιη-
τοῦ, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς καὶ λαμπρὰς αὐτοῦ φιλοσοφικὰς γνώμας ἐπε-
κλήθη ὁ ἀπὸ σκηρῆς γέλωσφος.

Τὸν μῦθον πολλάκις ὁ Εὐριπίδης πραγματεύεται ἐλευθέρως καὶ αὐ-
θαίρετως, ἡ δὲ πλοκὴ γίνεται παρ' αὐτῷ ἄνευ πολλῆς τέχνης, ἐνότητος
καὶ συμμετρίας τῶν μερῶν, ἐν τισὶ δὲ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ἡ πράξις δὲν
εἶναι ἐνιχία. Οἱ προλογοὶ αὐτοῦ, προδιδασκόντες τοὺς θεατὰς περὶ τῆς
ὑποθέσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν λύσιν ὑποδηλοῦντες, μειῶσι διὰ τοῦτο τὸ
δραματικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ δὲ λύσις, περιπλεκυμένη πολλῶς καὶ δύ-
σκολος ἀποβαίνουσα, ἐπέρχεται δὲ αὐτῷ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, ὅστις λύει
ἀποτόμως τῆς ἀνθρωπείας δυσκολίας. Ὁ γὰρ παρ' αὐτῷ γίνεται ἐνίω-
τε σιωπηλὸς συνέννοχος ἐγκλήματων ἢ πληρὴ τὸ μεταξὺ τῶν ἐπεισοδίων
κενὴν δι' ὥραιων μὲν ἡσυχμάτων, ἀλλὰ χαλκρῶς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν συν-
δεσμένων.

Ἡ γλώσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι σαφὴς καὶ μεστή χάριτος, ἐν πολλαῖς
δὲ τραγωδίαις αὐτοῦ διακρίνονται διηγήσεις ἐναργέσταται καὶ περιγρα-
φαὶ ζωηρόταται καὶ γραφικώταται.

Ὁ Εὐριπίδης διὰ τοῦ νεωτερισμοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ
καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀναλύσεως, μεθ' ἧς ἀνατέμνει τὴν ἀνθρωπί-
νην ψυχὴν, θεωρεῖται ὁ ἀρχαιότατος προδρόμος τοῦ νεωτέρου θεάτρου.

§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν.

Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.

Συγκρίνων τις τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς γενικῶς καὶ συντόμως ἐν τῇ ἐξέλιξει τῆς τραγικῆς τέχνης ἀνευρίσκει πρὸς αὐτοὺς τρεῖς κυρίως χαρακτηρισμοὺς : τὸν ἐμφηλὸν, τὸν μέσον καὶ τὸν μαλακόν· καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐκπροσωπεῖ ὁ Αἰσχύλος, ποιῶν τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ὑπεράνθρωπα καὶ καταπληκτικά, τὸν δὲ δεύτερον ὁ Σοφοκλῆς, ποιῶν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα ἔδει νὰ ᾧσι, καὶ τὸν τελευταῖον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις παρέστησεν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα πραγματικῶς εἶναι. Ἡ ἐλληνικὴ τραγωδία ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τῶν Ἑλλήνων μορφώσεως, διότι δι' ἁρμονικωτάτου συνδυασμοῦ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς μιμικῆς ἐξετυλίσσοντο, ἐν ἱεραῖς μάλιστα ἡμέραις, πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν ὕψιστα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ἡ δ' Ἑλλὰς μετὰ τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἡρώων παρίστατο οἷον ζῶσα ἐν ἐθνικῇ καὶ ὑπερόχῳ δράσει.

Σύγχρονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πολλοί, ἃν τινες ἐπιτυχῶς διηγωνίσθησαν πρὸς αὐτούς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐριπίδου ἡ τραγικὴ τέχνη ἔβαινε παρακμάζουσα, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῆς παρῆγον μὲν πληθὺν δραμάτων, ὧν ἀποσπάρματα μόνον ἐσώθησαν, ἀλλ' ἀπελείποντο πολὺ τῶν μεγάλων τραγικῶν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν· τούτων ἄριστοι μνῆαις εἶναι ὁ Ἴων, ὁ Ἀχαιοίς, ὁ Ἰοφῶν καὶ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος, ὁ Ἀγάθων καὶ Εὐριπίδης ὁ νεώτερος.

§ 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία εἶναι μίμησις ταπεινῶν καὶ γελοίων πραγμάτων ἀναφορμένων εἰς ἐλαττώματα καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων· μέσον δ' αὐτῆς πρὸς κατάρθειξιν τοῦ γελοίου καὶ τοῦ ταπεινοῦ εἶναι τὸ σκῶμμα καὶ σκοπὸς ἡ ἡθικὴ τῶν θεατῶν βελτίωσις.

Ἐγεννήθη δ' ἡ κωμωδία, ὥς καὶ ἡ τραγωδία, ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἐορτῶν. Ἀγομένων δηλονότι τῶν κατ' ἀγροὺς Διονυσίων οἱ δημόται ἐτέλουν πομπὴν ἐπὶ τῇ γεύσει τοῦ νέου οἴνου ἐρχόμενοι πρὸ ναοῦ ἢ βωμοῦ τοῦ Διονύσου ἐν εὐθυμίᾳ καὶ παιδιαίᾳ· ἐνταῦθα ἔθουσιν καὶ εὐχολοῦντο, μετὰ δὲ ταῦτα ἢ ἐκεῖ μένοντες ἢ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιφερόμενοι ᾄδον.

διονυσιακὰ τινα ἄσματα ἐνθουσιωδῶς καὶ ἀναιρένως ὀρχούμενοι, κατὰ μέλησιν τῶν Σατύρων, ἀπέτεινον σκώμματα κατὰ περὶόντων καὶ ἀπόντων· ἡ τοιαύτη πομπὴ ἐκαλεῖτο κῶμος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ δι' ὀδῆς ὀνομασθῆ ἢ κωμῳδία. Μετρωθέντος δὲ τοῦ χοροῦ τοῦ κῶμου τεχνικῶς εἰς τῶν ἐν αὐτῷ ἐξῆρχε τῶν διονυσιακῶν ἡτραγῶν· τοῦτον ἐν Μεγάροις ὁ Σουσορίαν (570 π. Χ.) μετέβαλεν εἰς ὑποκριτὴν καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην ὄδην πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐμερρώθη ἡ κωμῳδία διὰ τοῦ Ἐπιχάρμου (541—451), τεχνικώτερον μάλιστα διὰ τὸ εἶναι καὶ αἰσθητικὸν τῶν κατὰ τὴν αὐτῆς παιδύμα.

§ 53. Ἀνάπτυξις τῆς κωμῳδίας ἐν Ἀττικῇ.

Ἡ κωμῳδία, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τοῦ Σουσαρίωνος ἐν αὐταῖς καταστάσει, ἤρξατο βεβηκθὲν ἀναπτυσσομένη διὰ σειρὰς κωμικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 430 προαπερσεύευσαν τὴν ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν αὐτῆς· τούτων ἐπιστημότεροι ἐγένοντο ὁ Κλέαρχος, ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Εὐπολῖς, τῶν κωμῳδιῶν τῶν ὁποίων ἀποσπάρματα μόνον σωζονται.

Καὶ ἡ κωμῳδία, ὡς ἡ τραγῳδία, διακρίνεται εἰς μέρη κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Ἰδιάζον ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ παράβασις, ἣτις εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν παράδον ἔσμα τοῦ χοροῦ, καὶ ἐν ᾗ, τῶν ὑποκριτῶν ἀπερχομένων, οἱ χορευταὶ ἔδεικνον παρὰ τοὺς θεατὰς (εἰς οὗ καὶ τὸ ὄνομα παράβασις) ἔντος τῆς ὀρχήστρας. Ἡ παράδοσις, οὗσα ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς κωμῳδίας, περιέχει συνήθως αἰσθηματικά καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος.

Οἱ ὑποκριταὶ εἶναι τρεῖς ἐπίσης, ὡς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὑποδυόμενοι πολλὰ πρόσωπα, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐξ 24 χορευτῶν περὶόντων καταλλήλους προσωπίδας, ὡς καὶ οἱ ὑποκριταί, καὶ εἶναι θυρωρῶδες καὶ παράφορος, ἔχων ἐνίστε τὸ κυριώτατον μέρος τῆς δράσεως· ἡ ἐνδυμασία δ' αὐτοῦ εἶναι ποικίλη καὶ παράδοξος καὶ οὐχὶ σπανίως φανταστικὴ· ἡ δὲ ὀρχησις αὐτοῦ, ζωηρὰ, ταραχώδης καὶ οὐχὶ σεμνή οὖσα, καλεῖται κόρδαξ.

Γνώστω τῆς κωμῳδίας εἶναι ἡ ἀττικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, μετὰ ταῦτα δὲ παρακαλουθεὶ τῇ καθύλου πορείᾳ τῶν γράμμάτων. Τὰ μέτρα τῆς

κωμωδίας εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τὰ τῆς τραγωδίας, ἀλλὰ μετὰ μειζόνους ποικιλίας καὶ ῥυθμῶν ζωηροτέρων καὶ γοργοτέρων.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ κωμωδία διαιρεῖται εἰς τὴν Ἀρχαίαν ἢ Ἀττικὴν, τὴν Μέσην καὶ τὴν Νέαν.

§ 14. Περὶ τῆς Ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμωδίας.

Τῆς Ἀττικῆς κωμωδίας θέμα εἶναι τὰ ἥθη τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν προσώπων αὐτῶν, αἱ θεωρίαι τῶν σοφιστῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς· τούτων τὰ τρωτὰ μέρη ὁ ποιητὴς διακωμωδεῖ μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ σφοδρότητος.

Ἡ οἰκονομία αὐτῆς εἶναι ἀπλή, ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι ἐν αὐτῇ εἶναι πλήρεις χάριτος, λεπτότητος καὶ εὐτραπελίας μετὰ λίαν τολμηρῶν καὶ ἐλευθέρων ἐκφράσεων, μεταφορῶν καὶ εἰκόνων· ἡ παρῳδία ἀφθονεῖ ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ χορὸς περιλαμβάνει τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς κωμωδίας δίδων πολλὰκις τὸ ὄνομα εἰς αὐτήν. Οὐσιωδέστατον γνῶρισμα αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ ὀνομαστικὴ διακωμώδησις προσώπων, ἰδίᾳ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, τοῦτο δὲ γίνεται κυρίως ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀκράτου ἐλευθερίας.

§ 15. Περὶ Ἀριστοφάνους.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 452 π. Χ., ἀνῆκε δ' εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα καὶ ἦτο ἐνθουσιώδης λάτρης τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος ἐν τῇ πόλει, πρότυπον ἔχων τοὺς ἄνδρας τῶν περσικῶν πολέμων. Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀνεδείχθη θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης. Τὸς πρώτας αὐτοῦ κωμωδίας ἐδίδαξεν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄλλων· σκώψας δ' ἐν μιᾷ τούτων τὸν δημαγωγὸν Κλέωνα διέτρεξε μέγαν κίνδυνον. Ἦτο βαθὺς γνώστης καὶ τῆς λυρικῆς καὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ἡγαπάτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τῷ 405 ἔσπεψαν αὐτὸν διὰ κλάδου τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας· ἀπέθανε τῷ 385.

Αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ.—Ἐκ τῶν 44 ἢ κατ' ἄλλους 54 κωμωδιῶν αὐτοῦ διεσώθησαν πλήρεις ἑνδεκα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα. Ἐκ τῶν σφισομένων κωμωδιῶν τέσσαρες μὲν εἶναι πολιτικαί: Ἀχρενῆς, Ἰππῆς, Εὐεήνη καὶ Λυσιστράτη· ἐν ταύταις, πλὴν τῶν Ἰππῶν, ἐν οἷς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σκόπτεται ἢ ἀρχαίνωτος ὀλιγοκρατία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κλέωνος, ὁ ποιητὴς διακριτῶς κατὰ τῆς ἐξανακολουθήσεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὑπερμυχαί τῆς εἰρήνης· ἕτεροι τέσσαρες εἶναι κοινωνικοὶ οἱ Νεφέλαι, στιγματίζονται τὴν σοφιστικὴν παιδείαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾧ ποιητὴς παρεγνώρισε, οἱ Σηήκες, ἐν οἷς διακωμωδεῖται ἡ μακία τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ δικάζειν, αἱ Τεκκλήσιαι, σατιρίζονται ἀτόπους φιλοσοφικὰς θεωρίας περὶ ποιητικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως, καὶ ὁ Πλοῦτος, οὗ ἡ κυρία ἰδέα στρέφεται περὶ τὴν διανομὴν τοῦ πλούτου οὐχὶ τυφλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κωμωδιῶν δύο μὲν εἶναι καλολογηαί, αἱ Θεσμοφοριάζουσαι, ἐν αἷς σκόπτεται ὁ μαλακὸς χαρακτὴρ τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας μῖσος αὐτοῦ, καὶ οἱ Βιάτραχοι, ἐν οἷς κρίνεται ἡ δραματικὴ τέχνη τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, μία δὲ πολιτικὴ ἄμα καὶ κοινωνική, οἱ Ὀρχηθεῖς, ἐν οἷς ψέγεται ἡ τότε καθόλου κακὴ κατὰστασις τῆς πόλεως, μάλιστα δὲ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς πολιτικὴ.

Κρίσις περὶ Ἀριστοφάνους.—Αἱ κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἔχουσι μὲν πάντοτε αὐστηράν τεχνικὴν πλοκήν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἑκάστη εἶναι πλήρεις πνεύματος, ἀπτικοῦ ἄλματος, ποιήσεως λαμπρᾶς καὶ γλώττης καλλίστης. Ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πολιτικὴ ἀθλιότης, αἱ κακίαι καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας, ἡ κατάπτωσης τῆς τραγωδίας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἀρχέσεως, αἱ σαθραὶ τῶν σοφιστῶν θεωρίαι σατιρίζονται δριμύτατα ὑπ' αὐτοῦ μετὰ λόγου εὐστρέφου, εὐθυμίας σπινθηροβολούσης καὶ χάριτος ἀπαραιρέλλου. Ἐν γένει δὲ ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγωνίζεται ν' ἀνταρχήσῃ τὴν πανταχοῦ εἰσχωρήσαντα εἰς τὴν πόλιν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν διαφθοράν· πρὸς τοῦτο στιγματίζει καυστικώτατα τὸ παρὸν καὶ ἐγκωμιάζει πολλάκις τὸ ἔνδοξον παρελθόν.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ποικίλον· λογοπαίγνια, λέξεις τοῖς μέρους ἐσχηματισμέναι ἢ ἐκτενέσταται κατ' ἰδιότροπον καὶ κωμικὴν σύνθεσιν, βασιωτάτη μίμησις τῶν διαλέκτων καὶ φωνῶν ζήων, ἐκφράσεις ζωηρόταται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις λίαν ἀνειμέναι, κοσμοῦσι τὰς κωμωδίας αὐτοῦ· ἡ δὲ ποιησις αὐτοῦ, ἐν τοῖς λυρικοῖς μάλιστα μέρεσι, ἐκινεῖται πολλαχοῦ εἰς ὕψιστον κάλλος δι' ἐξόχου ἐμπνεύσεως καὶ λαμπρᾶς μετρικῆς καὶ ῥυθμικῆς μορφῆς.

§ 16. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας,

Ἡ Μέση κωμωδία, ἀκμάζουσα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, δὲν ἔχει τὴν παρρησίαν οὐδὲ τὰ προσωπικὰ σκώμματα τῆς Ἀρχαίας. Κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἀπεικόνισις ἡθῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπιτηδεύματα ἢ εἰς ὀρισμένας κοινωνικὰς τάξεις, οὕτω δ' ἀποκλείεται ἐξ αὐτῆς ὁ δημόσιος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος· ἀλλ' ἡ πλοκή ἐν αὐτῇ εἶναι λίαν τεχνική, τὸ δὲ σκῶμμα λεπτόν καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ ἄφθονοι. Ἡ παράδοσις λείπει, ἔτι δὲ καὶ ὁ χορὸς, διότι ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πλούτου δὲν εὗρισκοντο χορηγοὶ πρὸς προπαρασκευὴν αὐτοῦ· ἡ μετρικὴ ποικιλία μειοῦται καὶ ἡ γλῶσσα γίνεται ἀπλοστέρα καὶ πλήρης ῥητορικῶν σχημάτων. Πλὴν ἀποσπασμάτων, οὐδαμῶς κωμωδία διεσώθη μέχρις ἡμῶν πλήρης ἐκ τῆς Μέσης κωμωδίας, ἣς διασημώτατοι ποιηταὶ ἐγένοντο Εὐβουλος ὁ Ἀθηναῖος (περὶ τὸ 376 π.Χ.), Ἀντιφάνης ὁ Κερύστιος (407—333) καὶ Ἀλεξὺς ἐκ Θουρίων ὀλίγω νωότερος αὐτοῦ.

§ 17. Περὶ τῆς νέας κωμωδίας.

Ἡ Νέα κωμωδία κατὰ μὲν τὸν χρόνον ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς περιόδου ταύτης· τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἀλλ' ἐπειδὴ συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποίησιν δὲν δύναται ν' ἀποχωρισθῇ ταύτης. Οὗτοι μεταρρυθμισαὶ τῆς Μέσης ὑπὸ νέαν μορφήν, ἐξ οὗ καὶ Νέα καλεῖται, θέμα ἔχει χαρρικτήρας καὶ πάθη ἀνθρώπων, εἶναι δηλαδὴ ἠθογραφικὴ, ἥκιστα ἐπεμειδινοῦσα εἰς τὰ τοῦ δημοσίου βίου. Πρόσωπα αὐτῆς εἶναι ἄπωτοι, φιλάργυροι, ἀηδῆφοι, δοῦλοι, πικροῦργοι, σκαιοὶ χωρικοί, νεόπλουτοι ἀλαζόνες κλπ. Ἡ μίμησις τοῦ Εὐριπίδου ἐν αὐτῇ εἶναι ἄφθονος ὥς πρὸς τὸ γνωμολογικὸν μέρος. Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως εἶναι λίαν τεχνική, ἀλλὰ λείπει ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις, ἡ δὲ γλῶσσα εἶναι ψυχρά, ἐπιτηδευμένη καὶ κοινή.

Οἱ ποιηταὶ τῆς Νέας κωμωδίας ὑπῆρξαν πολυάριθμοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπώλοντο καὶ μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν. Περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν δύναται νὰ σχηματισθῇ ἰδέα ἐκ τῆς μιμήσεως ἢ τῆς μεταφράσεως τινων ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων κωμικῶν Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

Διασημώτατος πάντων τῶν κωμικῶν τῆς Νέας κωμωδίας ἐγένετο Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος (342—290 π.Χ.) ἐξ εὐγενῶν γενέων καταγόμενος καὶ λίαν εὐπορὸς ὢν τὴν τέχνην τῆς κωμῳδίας ἐμύληθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ἀλέξανδρου· ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικῶς ἐκπαιδεύθη ἐν ἀναστροφῇ πρὸς τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Ἐπίκουρον. Μεγίστη εὐφυΐα, ὁρᾶν ἀντιλήψεις, εὐστοχία ἐν τῇ εὐρέσει καὶ πιστὴ τοῦ βίου ἀντιγραφὴ διέκρινον τὰ ἔργα αὐτοῦ κοσμοῦμενα καὶ ἐκὸς ὥρμιον γινώσκων. Ἐκ τῶν 105 κωμῳδιῶν, ἃς ἔγραψεν, σφῆζονται ἀποσπάσματα μόνον, αὐξηθέντα διὰ τῶν πρὸ ἐλίου χρόνου ἐν Αἰγύπτῳ ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις, δι' ὧν καὶ νέαι κωμῳδίαι αὐτοῦ ἐγνώσθησαν.

Ὁ Μένανδρος ἐγένετο ὁ προσφιλέστατος τῶν κωμικῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις, ὧν πολλοί, Ἕλληγές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἀνεφέροντο εἰς τοὺς στίχους αὐτοῦ· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῷ διονυσιακῷ θεάτρῳ.

Σύγχρονοι τοῦ Μενάνδρου ὑπερῆξαν ὁ Φιλήμων ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ ὁ Διόγλιος ἐκ Σινώπης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Ἀρχαί τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ εἶδη αὐτοῦ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ ποίησις παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἐξυπηρέτει πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην μέχρι τοῦ ΣΤ'. π.χ. αἰῶνος, ὅτε εἰς τὴν λογοτεχνίαν αὐτῶν εἰσῆλθε καὶ ὁ πεζὸς λόγος. Αἰτία τῆς βραδείας ἐμφανίσεως αὐτοῦ εἶναι κυρίως, διότι τὸ ἔθνος πρὸ τοῦ χρόνου τούτου διερχόμενον τὴν νεκρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν καὶ ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῆς φαντασίας μάλιστα ἀγόμενον ἠρέσκετο εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον καὶ ὑπῆρχον μὲν δείγματα τινὰ πεζοῦ λόγου πρὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος, ὡς ἐπιγραφαὶ διάφοραι, ἀναγραφαὶ τοῦ γένους καὶ τῶν πράξεων βασιλέων καὶ ἀρχόντων, συνθήκαι, νόμοι καὶ ἄλλαι δημόσιαι πράξεις, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐχαράσσετο ἐπὶ λίθων ἢ μετάλλων, ἢ ἐγράφετο ἐπὶ ξυλίνων πινακίων καὶ διφθερῶν ἢ καὶ παπύρου, ἀλλὰ τὰ δείγματα ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι σπουδαῖον λογοτεχνικὸν μνημεῖον. Ἡ τεχνικὴ μόρφωσις τοῦ πεζοῦ λόγου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος, ὅτε τὸ ἔθνος, ἕνεκα τῆς μεγάλης τότε ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, ἣς κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ κρίσις καὶ ἡ τάσις πρὸς πρακτικώτερον βίον· τότε ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ μορφώσῃ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς ποιήσεως τρόπον λεκτικοῦ ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκριδέστερον πρὸς διατύπωσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ διατήρησιν τῶν προτέρων γεγονότων· οὕτω δ' ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἡ τεχνικὴ μορφή τοῦ πεζοῦ λόγου, εἰς οὗ τὴν ἀνάπτυξιν συνετέλεσεν ἡ εὐρυτέρα διάδοσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγὴ τοῦ παπύρου.

Ἀλλὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ὁ πεζὸς λόγος διήνυσε μετὰ πολ-
λοῦ κόπου, παλαιῶν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιητικὸν καὶ
τῆς προσηλώσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τοῦτον κατὰ ποικίλων γλωσσικῶν
δυσκολιῶν καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν ποιητικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ μόρ-
φωσις αὐτοῦ ἄμα ἀρξαμένη προέβηκε κανονικῶς.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ὡς δ' ἐν τῇ ποιήται, οὕτω καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ πρώτη ὥθησις ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἰωνῶν διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὰ πρῶτα δοκίμια αὐτοῦ συνετάχθησαν ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλ' ἡ διάλεκτος αὕτη διατέλει οὖσα ἡ τοῦ πεζοῦ λόγου γλῶσσα μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν εἰσαγωγῆς καὶ ἐπικρατήσεως τῆς ἀττικῆς.

Τὰ διαμορφωθέντα δὲ τρία εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ Ἱστοριογραφία, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ῥητορεία ἀντιστοιχοῦσιν ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις πρὸς τὰ τρία ποιητικὰ εἶδη. Καὶ ἡ μὲν Ἱστοριογραφία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔπος διὰ τὴν διηγηματικὴν μορφήν, ἣτις εἶναι κοινὸν γνώρισμα ἀμφοτέρων, ἡ δὲ φιλοσοφία πρὸς τὴν λυρικὴν διὰ τὸ ὑποκειμενικὸν τῆς σκέψεως, ὑπερ ἐν ἀμφοτέrais ὑπάρχει, ἡ δὲ Ῥητορεία πρὸς τὸ δράμα διὰ τε τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὸν ἐναγώνιον λόγον, ἅτινα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰ δύο ταῦτα εἶδη.

A'.) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λογογράφοι.

Πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας ἐν πεζῷ λόγῳ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐξεπλήρου ἡ ἐπικὴ ποίησις, καὶ μάλιστα τὸ κυκλικὸν ἔπος, ἐν μυθῳδαι καὶ φανταστικῇ διηγῆσει. Τὰ πρῶτα ἱστορικὰ δοκίμια συμπίπτουσι τῇ μορφῷ τοῦ πεζοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος π. Χ., ὅτε πρῶτοι οἱ Ἴωνες ἤρξαντο ἐρευνῶντες τὴν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀκατέρηστον καὶ διεσπασμένην ἱστορικὴν ὕλην, τὴν περιεχομένην ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς, ταῖς χρονικοῖς, ταῖς συνθήκαις καὶ ἄλλοις δημοσίοις ἐγγράφοις, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη· ἐκ ταύτης ἤντλουν στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν διαφόρων γενεῶντων· ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προσέθετον εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ παραφαικῶν παραδόσεων ἢ ἢ τὰς ἐξ ἰδίης ἀντιλήψεως διὰ περιηγήσεων γνώσεις αὐτῶν. Ἦσαν δὲ συνήθως τὰ ἔργα αὐτῶν ἢ μυθικαὶ διηγῆσεις, ἰδίᾳ γενεαλογίαι τρέων, ἢ ποικίλαι ἐντυπώσεις ἐκ θαυμασίων περιηγήσεων ἢ ἱστορικὰ ἐκθέσεις περὶ κτίσεως πόλεων.

Οἱ ἐπιδηλώσαντες εἰς τὸ εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου ἱστοριογράφοι ἦσαν λογο-

γράφου, ἤτοι γράφοντες λόγους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δι' ἔπους τὰς ἀφηγήσεις ποιουμένους. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἄτεχνα καὶ πλήρη λείψεων καὶ φράσεων ποιητικῶν, διὰ τοῦτο δ' ἀποτελοῦσι μετάθασιν ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰς τὸν πεζόν.

Ἀφηγοῦντο δ' οἱ λογογράφοι τὸ θέμα αὐτῶν κυρίως πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, μὴ χωρίζοντες διὰ κριτικοῦ πνεύματος τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἱστορία, καίπερ ἐν τῇ χαρίεσσι καὶ ἡδέει ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, οὔτε ἐθνικὴ οὔτε ἐπιστημονικὴ οὔτε ἐντεχνος ἦτο· αἱ τεχνικαὶ περιόδοι, ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ λογικὴ ἀνάλυσις, ὡς καὶ αἱ ποικίλαι συνδέσεις, αἵτινες εἶναι κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ πεζοῦ λόγου, ἦσαν ἀδιαμόρφωτοι ἔτι ἐν αὐτῇ.

Τὰ ἔργα τῶν λογογράφων, οἵτινες ἔθεσαν τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας, πρῶτως ἀπώλοντο ἕνεκα τῆς μετὰ ταῦτα ἐμφανίσεως τελειοτέρων ἱστορικῶν συγγραμμάτων, μόνον δ' ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν. Διакηρότεροι ἐξ αὐτῶν, πολυαριθμῶν γενομένων, ὑπῆρξαν Κάδμος ὁ Μιλήσιος, γράψας κτίσιν Μιλήτου, Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος, γράψας μυθικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῶν τρωικῶν, Ἑκαταῖος, Μιλήσιος καὶ οὗτος, συγγράψας Γενεαλογίαν μυθικὰς καὶ Περίουδον γῆς καὶ γενόμενος πατὴρ τῆς ἑλληνικῆς γεωγραφίας, Χάρων ὁ Λαμψακηνός, γράψας περὶ πολλῶν ξένων χωρῶν καὶ προσθεὶς σύγχρονον ἑλληνικὴν ἱστορίαν, μάλιστα δὲ τῶν περσικῶν πολέμων, οὗ ἕνεκα θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Ἡροδότου, καὶ Ἑλλάνικος ὁ Μυτιληναῖος ζήσας κατὰ τὸν Ε'. αἰῶνα· οὗτος γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ Ἀιθίδα, ἤτοι ἄττικὴν ἱστορίαν, ἀνήκει μὲν εἰς τοὺς λογογράφους, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διηγήσεως ἀποτελεῖ μετάθασιν εἰς τοὺς ἱστορικούς· οὗτοι, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου πρώτου, ἐνεβάθυνον μᾶλλον τῶν λογογράφων εἰς τὸ θέμα αὐτῶν, κρίνοντες τὰ γεγονότα μετὰ μεζόνος προσοχῆς καὶ ἀκριβείας, ἐπιδιώκοντες τὴν ἀλήθειαν καὶ τεχνικώτερον τὴν ὕλην διατάσσοντες.

§ 2. Περὶ Ἡεροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη ἐν Ἀλικαρνασσῷ τῷ 484 π. Χ. ἐκ πλουτοῦ καὶ εὐγενοῦς οἴκου. Εἰς τὴν παιδείαν αὐτοῦ πολὺ συνετέλεσεν ὁ ἐπικός ποιητὴς καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Παύσιος· ταῦτον βραδύτερον ἐφό-

νευσεν ὁ τύραννος τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Λυγδαίμης ἐν τινὶ στάσει, ἣς μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης στάσεως τῆς πατρίδος ἐφυγεν ἐξ αὐτῆς. Ἐπανελθὼν δ' ὀλίγον ὕστερον ἐπαχειρήσατο μὲν νῆ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ κατώρθωσε τοῦτο, ἀλλ' ἐνεκεν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ ρήθους τῶν συμπολιτῶν κατέλιπε τὸ πάτριον ἔθνος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προέβη εἰς τῆς μεγάλης, δυσχερεῖς καὶ δαπανηρᾶς αὐτοῦ περιηγήσεις ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην, συλλέγων πλείστας καὶ ποικίλας ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς εἰδήσεις εἴτε ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων πόλεων εἴτε παρὰ λογίων καὶ ἱερέων τῇ βοήθειᾳ ἐρμηνέων καὶ ὁδηγῶν ταύταις προσέθηκε καὶ τῆς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶν ὅ, τι ἐγνώριζεν ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ τῶν λογογράφων, μάλιστα περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τὴν ὕλην ταύτην συλλέγων ἐταξινόμησε διαρκῶς· ἐν ἔτει δὲ 445 ὦν ἐν Ἀθήναις συνῆψε ρητὴν μετὰ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀνέγνωσε δὲ δημοσίᾳ ἐν τῷ Ῥηθείῳ κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα μέρη τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ συγγραφῆς, ἐν αἷς ἐξῆμνε τὴν δοξάν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, δι' ὃ γενναίως ἀντηρμήθη. Ὅτε δ' αἱ Ἀθηναῖοι ἐπαυρῶν πανελλήνιον ἀποικίαν εἰς Θουρίους, ταύτης μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις εἰς Ἀθήνας ἐπανῆλθεν ἀρχομένου μόνον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ συνένταξε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου ἐν Θουρίαις, ἀλλ' ἀκριβὲς λέγεται κατὰ ποῦν ἔτος καὶ ἐν τίνι τόπῳ ἀκριβῶς ἀπεθάνει.

Περιεχόμενον καὶ σκοπὸς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. — Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου, διαιρεθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων εἰς ἐννέα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν Μουσῶν, περιλαμβάνει δύο μεγάλα τμήματα· τὸ πρῶτον (βιβλ. 1—4) περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν ἰθὺν τῶν συγχωνευθέντων ἐν τῇ περσικῇ δυναστείᾳ ἢ καταπολεμηθέντων ὑπ' αὐτῆς· ὅτῳ δ' ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Σκυθῶν μετὰ περιέργων διηγήσεων περὶ τῶν ἠθῶν καὶ καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν θαυμασίων φαινομένων ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν· ἀναφέρει δ' ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἱστορίαν τῶν ἔθνων τούτων, διότι μέλλων νὰ διηγηθῇ μετ' ὀλίγον τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, θέλει νὰ γνωρίσῃ αὐτοῖς τὰ ἔθνη ἐκείνα, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν. Τὸ δὲ δεῦτερον τμήμα (βιβλ. 5—9), ὅπερ καὶ κλήρῳ συντεταγμένον εἶναι

καὶ δραματικώτατον, περιέχει τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους· οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ἐν τῇ ἀρρηγήσει τῶν ὁποίων διαφαίνεται ἡ μεγίστη φιλοπατρία τοῦ συγγραφέως, ἐκτίθενται μετὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτῶν περιπετειῶν ἀπὸ τῆς ἐπανκστάσεως τῶν Ἰώνων (510) μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁλώσεως τῆς Σηστοῦ (478). φαίνεται δ' ὅτι τὸ ἔργον ἔμεινεν ἐνταῦθα ἀτελεές ἐνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἱστορικοῦ.

Διὰ τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ ὁ Ἡρόδοτος ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἰτίαι καὶ τὴν πορείαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ἢ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν μετασχόντων αὐτοῦ ξένων ἔθνων. Ὁ ἀγὼν οὗτος ἀρξάμενος, ὡς ἐπιστεύετο, ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων κατὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον καὶ συνεχισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κροίσου τὸ πρῶτον καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ἔλαβε πέραν διὰ τοῦ θριαμβοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Κρίσις περὶ Ἡροδότου.—Ὁ Ἡρόδοτος, κρίνων ἀπὸ θρησκευτικῆς μᾶλλον ἀπόψεως τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πιστεύει ὅτι ἐν ταῖς τύχαις τῶν ἔθνων καὶ τῶν ἀτόμων ἐνεργεῖ θεία δύναμις, ἀρχουσα τοῦ παντός ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὀρίζουσα τοῖς ἀνθρώποις ὅρια, ἅτινα δὲν ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ ὑπερβῶσιν· αὕτη τοὺς μὲν ἐκτρέπομένους τούτων τιμωρεῖ αὐστηρῶς, τοῖς δ' ἀδικουμένοις ἀποδίδωσι θάπτον ἢ βράδιον τὸ δίκαιον· ἡ τιμωρὸς αὕτη δύναμις λέγεται παρ' αὐτῷ *φύσις τοῦ θεοῦ*, παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς Ἑλλήσι *νέμεσις*· παραδείγματα δὲ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ πρόκεινται ἡ ταπεινώσις τοῦ Κροίσου ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ ἡ τοῦ Ξέρξου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἡρόδοτος παραδέχεται προσέτι ὅτι τὸ θεῖον τιμωρεῖ τὰ προγονικὰ ἁμαρτήματα καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους καὶ θεωρεῖ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἄσθενῆ καὶ μάταια, τὴν δὲ θεῖαν βούλησιν ἐκδηλοῦμένην τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐκτάκτων φαινομένων καὶ χρησμῶν. Καὶ πολλὰ μὲν τῶν πραγμάτων διηγεῖται ἀβυσανίστως ἐνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων ἐπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἐνεκα ἐσφαλμένων εἰδήσεων παρ' ἄλλων μεταδοθεισῶν αὐτῷ· ἀλλ' ἐν πολλοῖς φαίνεται ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ, ἐπικυρουμένη καὶ σήμερον διὰ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν, τοπογραφικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐρευνῶν.

Ἡ διήγησις διακόπτεται μὲν ἐνίκαρ ὑπὸ χαριέντων ἐπεισοδίων καὶ μυθῶδων ἀφηγήσεων, ἀλλ' ἀναλαμβάνεται πάλιν πλήρης ἡδύτης, ἀπλότητος καὶ ἐνεργείας, ἀπεβαίνουσα λίαν ἐπαγωγὸς καὶ ἀποτελοῦσα

λαμπρόν λογοτέχνημα. Αἱ παρ' αὐτῷ δημηγορίαι, φέρουσι πολλάκις τύπον διλογικόν, δὲν ἀπαικονίζουσιν, ὡς παρὰ Θουκυδίδου, τὸν χαρακτηρεῖ καὶ τῆς ἐνδομύχου σκέψεως τῶν ἀγορευόντων προσώπων, ἀλλ' ἐκτραχύνει μᾶλλον γενικὰ ἀξιωματικὰ ἠθικὰς ἢ ὁρησικευτικὰς ἐννοίας μετὰ ποιητικοῦ μᾶλλον ἢ βητορικοῦ κάλλους.

Γλωσσὰ τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἡ νέα Ἰωνική, ἐπικρατεῖ δ' ἐν αὐτῇ ἡ κατὰ παρὰταξιν σύνταξις· ἡ σύθετος περιουλογογία εἶναι ἀσθενής.

Καίτοι δ' ὁ Ἡρόδοτος ἔχει ἁραιότητα πρὸς τοὺς λογογράφους κατὰ τὸ λεκτικόν, ἀλλ' ὅμως διακρίει μεγάλως τούτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, διότι τὸ ἔργον αὐτοῦ οὐ μόνον μετὰ μείζονος ἀκριθείας καὶ κριτικῆς τῶν προημάτων ἐρευνῆς ἐγγράφη, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθικὴν μόρφωσιν, μὴ ἀποβλέπων εἰς τὴν τέρψιν μόνον τῶν ἀναγνωστών· καὶ στερεῖται μὲν βαρύτητος ψυχολογικῆς καὶ ἐκθέσεως ἐπιστημονικῆς, ἀλλ' εἶναι ἡ πρώτην ἠθικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν πρώτην λαμπρὸν ὑπόδειγμα τοῦ ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ὡραιότατος καρπὸς τοῦ φθίνοντος ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν μὲν εὐρωστότερον καὶ δραστηριώτερον παρασκευάζεται νὰ κυριαρχήσῃ τὸ ἀττικὸν πνεῦμα.

Διὰ τοῦ Ἡροδότου ἡ ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν, δικαίως δ' οὕτως ἐκλήθη πατὴρ τῆς ἱστορίας.

§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.

Ὁ Θουκυδίδης, υἱὸς Ὀλόρου, ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἐγεννήθη περὶ τὸ 470 π. Χ. Τὸ γένος αὐτοῦ πατρὶθεν καὶ μητρὶθεν ἦτο ἐπίσημον. Πρωτόκτο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξικτόρου καὶ τοῦ βέτερος Ἀντιφώντος καὶ ἀνιστρέφη μετὰ πολλῶν ἐσόντων ἀνδρῶν τῶν περιουλείων χρόνων, καὶ ἡ τότε ἀκμὴ τῆς πόλεως ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις συνεπέλεσεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ. Κεκτημένος μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐν Σκαπτῇ ὕλῃ τῆς Θράκης εἴτε ἐκ τῶν προγόνων εἴτε ἐκ τῆς γυναικὸς διέμενε πολλάκις ἐκεῖ καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐκαρποῦτο. Προσβλήθεις ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐνσκήψαντος λοιμοῦ διεσώθη, ἐν ἔτει δὲ 424 γενόμενος στρατηγὸς μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης· διαταχθεὶς νὰ σπεύσῃ ἐκεῖθεν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἣν ἠπειλεῖ νὰ καταλάβῃ ὁ Βασιλίδης, ἔδραμε μὲν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δὲν προέλαθε τὴν κατὰλαβὴν· κατηγάρηθεις δ' ἕνεκα τούτου ἐπὶ προδοσίᾳ δὲν ἔχον

εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν φυγὴν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη· διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην οὐδεμίαν μνησικακίαν ἐξεδήλωσεν οὐδ' ἀπολογία νιν ἀποιήσατο ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον διέτριψεν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελαοῦ, εἴτα δ' ἐπλευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν· ἵνα δὲ καλῶς μελετήσῃ τὰ γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὃν προετίθετο νὰ συγγράψῃ, μετέβλινε πολλάκις εἰς τόπους, ἔνθα ταῦτα συνέβησαν, μετὰ πολλῶν δὲ μάθων, ἐπιμελείας καὶ ἀκριβοείας συνέλεγε τὴν ἱστορικὴν ὕλην. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ ψήφισματος, καὶ διέμεινε μὲν ἐν αὐταῖς ἱκανὰ ἔτη, ἀλλ' οὐχὶ διαρκῶς· τῷ 396 εὖρισκόμενος ἐν Σικαπτῇ Ἰλῆ ἐφρονεuth ὑπὸ ληστῶν· κατ' ἄλλους ἐδόλοφρονήθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη παρὰ τὰ μνήματα τοῦ Κίμωνος ὡς συγγενῆς αὐτοῦ.

Περιεχόμενον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.—Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου περιέχει τὰ συμβεβηκότα εἴκοσι ἐτῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ καὶ διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ βιβλία. Καὶ τὸ μὲν Α' περιλαμβάνει τὸ προύμιον καὶ τὰ αἰτία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀξιολογώτατον πάντων τῶν προηγουμένων, ἔτι δὲ καὶ παρεκβάσιν περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὰ περσικά. Ἐκ δὲ τοῦ Β' ἀρχεται ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὸν πόλεμον γεγονότων, περιλαμβάνουσα τὸν καλούμενον Ἀρχιδάμειον πόλεμον μέχρι τοῦ 20οῦ κεφαλαίου τοῦ Ε'. βιβλίου, ἥτοι τὰ πρῶτα δέκα ἔτη μέχρι τῆς Νικισίου εἰρήνης· τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ Ε' βιβλίου περιέχει τὴν διήγησιν πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀσταθὴ ταύτην εἰρήνην συμβεβηκότων μέχρι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας· ταύτην ὁ ἱστορικός ἀρηγεῖται ἐν τῷ ΣΤ'. καὶ τῷ Ζ'. βιβλίῳ· ἐν δὲ τῷ Η'. περιέχεται μέρος μόνον τοῦ λεγομένου Δεκελειακοῦ πολέμου μέχρι τοῦ 411, μὴ προλαθόντος τοῦ συγγραφέως διὰ τὸν θάνατον τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων ἐτῶν τοῦ πολέμου. Ἐν τῇ διηγῇ περιέχονται καὶ τινες βραχεῖαι παρεκβάσεις, σχετιζόμεναι πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ συντελοῦσαι πρὸς κατανόησιν γεγονότων τινῶν αὐτοῦ, οἷον τὸ Κυλώνειον ἄγος, τὸ τέλος τοῦ Περσικοῦ καὶ τοῦ Θερμοπυλαίου πολέμου, ὁ συνοικισμὸς τῶν πόλεων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Θησέως, ἡ κἀθαρσις τῆς νήσου Δήλου καὶ ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιπρατιδῶν.

Στοιχὸς καὶ μέθοδος τῆς συγγραφῆς.—Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὁ

Θουκυδίδης συνέγραψεν ὄχι πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνοστών, ἀλλὰ πρὸς διδασκαλίαν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν, εἰ ποτε ἤθελον ἐπικινέσθαι γεγονότα θύμῃ πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα· πρὸς τοῦτο ἀπέβλεψεν εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξήτασε βυθίως τὰς προαίτιαις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης ἐπέτελεσε μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας. Ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐπέσδε, ἄλλα δὲ παρ' ἄλλων μετ' ἀκριβοῦς παρέλαθεν· ἐκ τούτων ἀπετέλεσεν ὑπομνήματα, ἅτινα ἐπέξεργασθεὶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου συνέταξεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ ἱστορίαν. Ἀπόκρουσις τοῦ θαυμαστοῦ καὶ ἀμεροληψία μεγίστη εἶναι παρ' αὐτῷ γενικαί· ἀρχαί ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων· μερικώτερον δὲ εἰς τὴν κατανόησιν τούτων συντελοῦσι καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου, καθὼς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύματος.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου, πλὴν τῶν ἱστορικῶν μερῶν, εἰς ὧν τὴν διήγησιν ὁ συγγραφεὺς προβαίνει κατὰ χρονολογικὴν διαίρεσιν εἰς θέρη καὶ χειμῶνας, παρατηροῦνται καὶ πολλάι δημηγορίαι· αὗται εἶναι ἀγορεύσεις πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Αἱ δημηγορίαι εἶναι σπουδαιόταται, διότι περιέχουσι βαθεῖας σκέψεις περὶ πολιτικῆς, περὶ εἰρήνης, περὶ πολέμου, περὶ διοικήσεως καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν κρατῶν. Ἐν αὐταῖς ὁ ἱστορικὸς δεικνύει τὰς βαθυτάτας ρίζας τῶν γεγονότων, καθ' ὃν τρόπον βλέπομεν τοῦτο σήμερον ἐν τοῖς διπλωματικοῖς ἐγγράφοις· πλὴν τούτου παριστάμενα τὰ πρόσωπα ἀγορεύοντα ἐν αὐταῖς ἀπ' εὐθείας ἐκδηλοῦσι σαφέστερον τὸν ἑαυτῶν χαρακτῆρα καὶ προσδίδουσι δραματικὴν χροῖαν εἰς τὸ ἔργον. Δὲν περιλαμβάνουσι δ' αἱ δημηγορίαι αὐτολεξεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀγορευσάντων, ἀλλ' ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐγγύτατα τῷ περιεχμένῳ αὐτῶν.

Κρίσις περὶ Θουκυδίδου.—Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τῶν γεγονότων εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ θεοῦ, ὡς πράττει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ καταστάσεων· ὁμιλῶν δὲ περὶ τύχης οὐδαμῶς θεωρεῖ ταύτην ὡς θεῖαν δύναμιν, ἀλλ' ὡς λίξιν δηλοῦσαν ἀπλῶς τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἄγνωστον. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι ἀληθῶς ἐπιστημονικὴ, ὅτε ἀποκρούουσα τοὺς μύθους, τὰς δημώδεις προλήψεις, τοὺς χρηταμούς καὶ ζητοῦσα τὴν αἰτίαν

καὶ τὴν ἐξηγήσιν τῶν γεγονότων εἰς αὐτὰ τὰ πάθη, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν ἐκάνοτητα ἢ τὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων. Ἡ φιλαλληλία αὐτοῦ εἶναι ὑψίστη, ἡ δ' ἀποστρεφὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐμπαθεῖ ἀνταγωνισμὸν τῶν καμμάτων καὶ τὴν διχοφροσίν τῶν ἡθῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον δεικνύει τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἠθικὴν. Ὁ ἐπιμελὴς ἀναγινώσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου διδασκεται τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Δύο εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕψος. Καὶ ἐν μὲν τῇ συνθέσει παρατηρεῖται πολὺ τὸ δραματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, ἐν δὲ τῇ ἐκφράσει ἀκρίβεια, ἐνάργεια, δύναμις καὶ πυκνότης ἰδεῶν. Μερίστη εἶναι ἡ δεινότης αὐτοῦ ἐν ταῖς περιγραφαῖς καὶ ἡ δεξιότης τῆς δι' ὀλίγων γνωρισμάτων σαφεῶς διαγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Ἐνεκα τῆς βαθυνοίας αὐτοῦ ἀθροίζων ἰσχυρῶς καὶ ἀφθόγως τὰς ἰδέας γίνεται πολλάκις τόσον πυκνός, ὥστε ἀποβαίνει δυσνόητος, μάλιστα δ' ἐν ταῖς δημηγορίαις.

Γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος περιέχουσα ἐνίοτε λέξεις ποιητικὰς, ἀρχαιοπρεπεῖς καὶ καινοφανεῖς· ἐν αὐτῇ γίνεται συχνὰ χρῆσις τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν ἀντὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀφρημένων οὐσιαστικῶν. Ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου διακρίνονται πολλὰ ἰδιώματα καὶ μεγάλη ἐλευθερία καὶ πικρία σχήματα· ἡ περιοδολογία ἐν αὐτῇ εἶναι μεταξὺ τῆς εἰρομένης λέξεως καὶ τῆς μετὰ ταῦτα μορφωθείσης ἐν Ἀθήναις λαμπρῆς τεχνικῆς συνθέσεως τῶν περιόδων. Ὁ λόγος εἰς τινὰ μέρη ἀποβαίνει τραχὺς καὶ ἀνώμαλος, ἀλλὰ πανταχοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ λογικὴ ἀλληλουχία.

Διὰ τοῦ Θουκυδίδου οὐ μόνον ἡ ἱστορία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ πολὺ ἐπικρατήσασα ἐν αὐτῇ ἰωνικὴ διάλεκτος ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς ἀττικῆς, ἥτις τοῦ λοιποῦ γίνεται ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας, ὡς ἐγένετο καὶ τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 4. Περὶ Ξενοφώντος.

Ὁ Ξενοφὼν ἦτο υἱὸς τοῦ Γρύλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 431 π. Χ., ἐγένετο δὲ μαθητὴς καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους. Μετίσχε πολλῶν μαχῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῷ δὲ 401 τῆς ἐκστρατείας τῶν Μυρίων, οὓς μετ' ἄλλων στρατηγῶν ἐν μέσῳ ἐχθρικῆς χώρας μετὰ κκουχιῶν, κινδύνων καὶ μαχῶν ἐπανήγαγεν εἰς τὰ παράλια τῆς

Μικρῆς Ἀσίας. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τοῦτο κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς φυγὴν ὡς πολεμήσαντα κατὰ τοῦ βασιλείως τῆς Περσίας ὄντος τότε φίλου αὐτῶν καὶ ὡς λυκωνίζοντα· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς καταδίκης ταύτης ἦτο κυρίως πρόσφασις ἐγκρύπτουσα τὸν φόβον τῶν ἐν Ἀθήναις δημοκρατικῶν μὴ ὁ Ξενοφῶν, ὁ τοσοῦτον δοξασθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὴν κἀθόδον τῶν Μυρίων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, λαβὼν μεγάλην δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅτε μάλιστα ἀνέγκων εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τῶν ἱππέων. Τὴν καταδικὴν ταύτην μαθὼν ὁ Ξενοφῶν ἔμεινεν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸν Θιόδωρον, τὸν Δερκυλίδαν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τὸν Ἀγκσιλαον ὡς προϊστάμενος τῶν Κυρῶν, οὓς ἔπειτα παρελαβεν ἕτερος στρατηγὸς Σπαρτιάτης. Ἐπανελθὼν δὲ τῷ 394 μετὰ τοῦ ἐξ Ἀσίας ἀνακληθέντος Ἀγκσιλάου, ὡς φίλος πλέον αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Σπάρτην, ἐνθα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγκσιλάου οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐκτιμῶντες τῆς ὑπηρεσίας, ὅς προσήνεγκεν αὐτοῖς κατὰ τὴν κἀθόδον τῶν Μυρίων, ἔδωσαν εἰς αὐτὸν προξενεῖαν καὶ κτῆμα ἐν Σκιλλοῦντι τῆς Ἡλίδος· ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν ἐξήσεν ὑπόχως περὶ τὰ εἰκοσιν ἔτη καλλιεργῶν, θηρεῶν καὶ συγγραφῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπὸ τῶν Ἡλείων πολεμούντων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους μόλις ἐσώθη φυγὼν εἰς Κόρινθον· ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 354, καίτοι μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ξενοφῶν τὸν πέν νοῦν καὶ τὸ ἥθος ἐμόρφωσεν ἐν τῇ πνευματικῇ παλαιστρᾷ τοῦ Σωκράτους, τὸ δὲ σωματικῶς ἐπὶ ἐκπαίδευσεν ἐν γυμνασίοις, κνηγεσίαις καὶ μάχαις· ὑπῆρξε δ' ἀνὴρ πρᾶος, εὐσεβής, φιλόπονος, καρτερικός καὶ ζηλωτής παντὸς καλοῦ καὶ γενναίου· ἐν αὐτῷ συνεδυάσθησαν ἁρμονικῶς αἱ τε ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ ἀπετέλεσαν τὸν τέλειον τύπον ἀνδρός καλοῦ καγαθοῦ.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος εἶναι ποικίλα· α'.) ἱστορικά· Κύρου Ἀνάβασις, Ἑλληνικά, Ἐγκώμιον Ἀγκσιλάου. β'.) πολιτικά· περὶ προσόδων, Λακεδαιμονίων πολιτεία, Ἀθηναίων πολιτεία, γ'.) φιλοσοφικά· Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους, Συμπόσιον, Οἰκονομικός, Ἰέρων ἢ τύραννος καὶ δ'.) διδασκατικά· ἱπποχικός, περὶ ἱππικῆς, κυνηγετικός. Ἡ δὲ Κύρου παιδεία ἀνήκει εἰς τὰ τρία πρῶτα εἶδη.

Ἐνταῦθα γενήσεται λόγος μόνον περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων αὐτοῦ.

Κύρου Ἀνάβασις.—Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, οὗτινος μικρὸν μόνον μέρος καὶ ψηφιοποιήθηκαπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς,

ἐκτίθενται μετ' ἀκριβείας, ἐναργείας καὶ δραματικῆς χροιᾶς πάνθ' ὅσα οὗτοι ὑπέστησαν κατὰ τὴν μετὰ Κύρου στρατείαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, καθ' ἣν ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Ξενοφῶντος ὡς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ φρόνησις αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ. Ἡ διήγησις τερπνὴ οὖσα καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον κινῶσα εἶναι λίαν τεχνική, ἀπηλλαγμένη τῆς πλατυρρημοσύνης τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς βραχυλογίας τοῦ Θουκυδίδου.

Ἑλληνικά.—Τὸ ἔργον τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκεῖθεν, ἔνθα ὁ Θουκυδίδης κατέλιπε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, περαίνει τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐξκολουθεῖ ἐξιστοροῦν τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς πράξεις μέχρι τῆς ἐν Μκντινείᾳ μάχης. Τὸ σύγγραμμά τοῦτο εἶναι μὲν κατώτερον τῆς Ἀναβάσεως ὑπὸ τεχνικὴν ἐποψιν, ἀλλ' εἶναι σπουδαϊότατον διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ.

Ἐγκώμιον Ἀγησιλάου.—Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ συνδέεται στενῶς πρὸς τὰ Ἑλληνικά, ὁ Ξενοφὼν ἐγκωμιάζει τὸν χαρακτήρα, τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Σπάρτης.

Ἡ δὲ **Κύρου παιδεία**, οὖσα κυρίως πολιτικὸν καὶ ἠθικὸν μυθιστόρημα, περιέχει τὰ κατὰ τὴν ἀνατροφήν, τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ξενοφὼν ἠθέλησεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, νὰ δεῖξῃ τὸν ἰδεώδη τύπον ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος ἡγεμόνος, ἔτι δὲ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις ἐμπειρικὰς τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἡ οἰκονομία τοῦ ἔργου εἶναι ἑντεχνος καὶ ἡ γλῶσσα λαμπρά.

Κρίσις περὶ Ξενοφῶντος.—Ὁ Ξενοφὼν δὲν ἔχει μὲν τὴν βαθύτητα καὶ τὴν τέχνην τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν φυσικότητα καὶ τὴν σωφροσύνην, μεθ' ὧν πραγματεύεται τὸ θέμα. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ γεγονότα ἐκτίθεται μετὰ μεγίστης ἐναργείας καὶ χάριτος, τὴν δ' ἐξεικόνισιν τῶν προσώπων ποιεῖται ὑπὸ τὴν φωτεινοτάτην αὐτῶν ὄψιν. Ὡν δ' εὐσεβὴς ἀνάγει τὰ γεγονότα οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ, κατὰ τοῦτο δὲ ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ φέρει ἠθικὸν τύπον.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν, σαφὲς καὶ γλαφυρόν· τὸ στρογγύλον καὶ διακνῆς τῶν προτάσεων παρ' αὐτῷ εἶναι κάτοπτρον τῆς κατ' ἀρότης, ἀπλότητος καὶ ἀκριβείας τῆς διανοίας αὐτοῦ μεθ' ὧν τῶν χα-

ρίτων τοῦ ἀττικοῦ λόγου· τούτου ἕνεκα ἡ συγγραφεὺς ἐπωνομάσθη ἀττικὴ μέλισσα καὶ ἀττικὴ μοῦσα. Ἐν ταῖς παρεμβυλλομέναις δημηγορίαις τὸ λεκτικὸν δὲν διαφέρει μὲν τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορικῶν μερῶν, ὡς παρὰ Θουκυδίδῃ, ἀλλ' ὅμως περιέχει, ὅπως καὶ ταῦτα, πάντα τὰ θεωρηματὰ προσόντα τοῦ ἀκμαζόντος ἀττικοῦ λόγου.

Μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος λήγει ἡ ἀκμὴ τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ μέχρι τῶν ἀλεξάνδρινων χρόνων δὲν διακρίνονται πάντοτε ἐπὶ ἀκριβοῦς καὶ ἀληθείας, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι πλήρως ἐπιπιδεύσεως ῥητορικῆς καὶ ἄτονος· ἐκ τῶν συγγραμμάτων δ' αὐτῶν, ἐξ ὧν ἤντησαν μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι, ἀποσπασματα μόνον ἐσώθησαν. Οἱ μάλιστα ἀξιοὶ μνείας εἶναι Κτησίος ὁ Κνιδίος, Φίλιππος ὁ Συρακούσις, Θεοπόμπος ὁ Νύς καὶ Ἐφρορας ὁ Κυριατός.

Β) ΡΗΤΟΡΕΙΑ

§ I. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠγάπησαν τὸν ῥητορικὸν λόγον· ἤδη παρ' Ὀμήρῳ πολὺ τιμῶνται οἱ ἔχοντες τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας, ὡς ὁ Νέστωρ, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Φοῖβεξ καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἡ ῥητορεία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἀπλή, φυσικὴ καὶ περιορισμένη ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε μοναρχικοῦ πολιτεύματος· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε ἤρξαντο ἀναφαινόμεναι τυραννίδες καὶ δημοκρατίαι, προήχθη μὲν πως ἡ πολιτικὴ ῥητορεία, ἀλλ' οὐδεμία θεωρία ἐπενοήθη καθορίζουσα τοὺς κανόνας τοῦ ῥητορικοῦ λόγου· ὑπερεῖχον μόνον οἱ ἔμφυτον ἔχοντες τὸ χάρισμα αὐτοῦ. Τοιοῦτοι φυσικοὶ ῥήτορες ἐν Ἀθήναις παλαιότερον μὲν ὑπῆρξαν ὁ Σόλων, ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Κλεισθένης, ἀπὸ δὲ τῶν μετὰ τῶν πολέμων καὶ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τούτους, ὅτε ἡ δημοκρατία ἐγένετο ἐδρασιότερα καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου μεῖζων, διεκρίθησαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κίμων καὶ ἰδίᾳ ὁ Περικλῆς, ὅστις, ὁ μέγιστος τῶν φυσικῶν ῥητόρων γενόμενος, διὰ τὴν φιλοσοφικὴν βαθύτητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν νοημάτων ἐπεκλήθη Ὀλίμπιος. Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων αἱ Ἀθῆναι γίνονται κέντρον μεγάλῃς ῥητορικῆς δασείας.

Ἄλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης εἰσήχθη εἰς αὐτὰς ἔξωθεν ἐκ Σικελίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ἐν τοῖς σοφισταῖς μνημονευθέντος Γοργίου, ὡς πρεσβευτοῦ ἐλθόντος. Οὗτος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Τισίου ἐν Συρακούσαις, ἔθθα, ἀναφύεισθαι πολλῶν δικῶν διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἐμορφώθη ἡ ἔντεχνος ῥητορικὴ, ἣτις ὅμως μετεῖχε πολλῆς σοφιστείας. Ὁ Γοργίας μένων ἐν Ἀθῆναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν πολλοὺς τῶν ἐπισήμων νέων ἐπὶ ἀδρόμῳ μισθῷ· ἐνίοτε δὲ μετέβαινε καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐξεφώνει πανηγυρικάς λόγους, αὐτῷ δὲ διεμόρφωσε λαμπρῶς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος ἐν τῇ ῥητορείᾳ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν πομπώδεις καὶ ἀρμονικοὶ μετὰ ποιητικῶν ἐκφράσεων καὶ ποικίλων σχημάτων, ἀλλ' ἄνευ βάθους, ἐκπλήσσοντες μόνον διὰ τὴν καλλιπέειαν καὶ τὸ σπάνιον καὶ τὸ καινοφανές τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ῥητορικῆς· ὀρίζοντες ταύτην ὡς δημιουργὸν πειθοῆς καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, μετεχειρίζοντο αὐτὴν ὡς μέσον μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωχομένου σκοποῦ, ἐφαρμόζοντες τὸ ἀξίωμα τὸν ἥτιω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ ἀνάπαλιν καὶ ἀποδίδοντες μᾶλλον εἰς τὴν ἔντεχνον καὶ ἀνθηρὰν τοῦ λόγου μορφήν ἢ εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν ἐκτιθεμένων ὀρθότητα.

Οὕτω δὲ τὸ ἐλευθερὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἡ ἔμφυτος εὐγλωττία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης ὑπὸ τῶν σοφιστῶν συνέτειναν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας ἐν Ἀθῆναις· τοῦτοις προσθετέον καὶ τὴν ἐκδίκασιν πολλῶν δικῶν αὐτῶν τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ τὴν καθόλου ἀκμὴν τῆς πόλεως.

§ 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου.

Τὸ πολιτικὸν βῆμα, τὰ δικαστήρια καὶ αἱ πανηγύρεις ἦσαν τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ ῥήτορος· τοῦτου ἕνεκεν ἐμορφώθησαν τρία εἶδη ῥητορικοῦ λόγου, α'.) τὸ συμβουλευτικόν, περιλαμβάνον ἀγορεύσεις δημοσίας καὶ σκοπὸν ἔχον τὸ συμφέρον, β'.) τὸ δικαστικόν, περιλαμβάνον λόγους ἐν δικαστηρίῳ ἀπαγγελλομένους καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀδίκου ἐπιδιώκον καὶ γ'.) τὸ ἐπιδεικτικόν ἢ τὸ πανηγυρικόν, στρεφόμενον περὶ τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους καὶ σκοπὸν ἔχον τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἡθικοῦ καλοῦ.

§ 3. Λογογράφοι.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος οἱ δικαζόμενοι ὤφειλον ν' ἀγορεύωσιν αὐτοπροσώπως, πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν, ὑπὲρ ὧν ἠγόρευον συγγενεῖς ἢ ἐπίτροποι· μετὰ δὲ τὴν ἀγόρευσιν ἐπατρέπετο νὰ συμπληρώσῃ ἢ βεβαιώσῃ τὰ ῥηθέντα συγγενὴς ἢ φίλος, συνήγορος καλούμενος. Ἀλλ' ἡ πλῆθὺς τῶν νόμων καὶ ἡ πρόσδος τῆς ῥητορικῆς ἀπέδειξαν ἄτοπον τὸν νόμον τοῦτον. Διὰ τοῦτο ἀνεφάνησαν οἱ *λογογράφοι*, ἧτοι κατασκευασταὶ λόγων, οἵτινες ὄντες ἔμπειροι τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς, ἔγραφον ἐπ' ἀκριβοῇ λόγον ὑπὲρ τοῦ πελάτου αὐτῶν ὑπὸ τούτου ἐκμανθανόμενον καὶ πρὸ τῶν δικαστῶν ἀπαγγελλόμενον.

§ 4. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ὁπτόρων.

Εἰσαχθεῖσας τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Γοργίου πάντες οἱ ῥήτορες ἐμορφύοντο τεχνικῶς· ἐκ τῶν πολλῶν δ' οὕτω μορφωθέντων ῥητόρων οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπεχώρισαν δέκα, θεωρήσαντες τούτους κανόνα εἴτε ὑπόδειγμα τῆς ἀπικῆς ῥητορείας· εἶναι δ' οὗτοι οἱ ἐξῆς: Ἀντιφῶν, Ἀνδοκίδης, Ἀνσίας, Ἰσοκράτης, Ἰσοῖος, Δυκοῦργος, Αἰσχίνης, Δημοσοθένης, Ὑπερίδης καὶ Δεισάρχος.

§ 5. Ἀντιφῶν. Ἀνδοκίδης.

Ὁ Ἀντιφῶν, γεννηθεὶς τῷ 480, διέπρεψεν ὡς πολιτικός, διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς καὶ λογογράφος. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ πολιτικῇ προδοσίᾳ ὑπὸ Θηραμένους καταδικάσθη εἰς θάνατον τῷ 411. Σφίζονται 16 λόγοι αὐτοῦ ἀναφερόμενοι εἰς φοινικᾶς δίκας καὶ γεγραμμένοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀπικῇ γλώσσῃ· ἐν αὐτοῖς φαίνεται ἐμβριθεὶς καὶ πάθος, ἀλλ' ἑλλειψίς χάριτος καὶ πληθὺς τεχνικῶν σχημάτων.

Ὁ δὲ Ἀνδοκίδης, ὀλίγον νεώτερος ὢν αὐτοῦ, διακρίθη ὡς πολιτικός καὶ στρατηγός· μᾶλλον ἢ ὡς ῥήτωρ. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ σφίζονται τέσσαρες στερεούμενοι τεχνικῆς οἰκονομίας καὶ πολλὴν μακρογορίαν ἐνισχυοὶ ἔχοντες, ἀλλ' ἀπὸλλυμένοι ῥητορικῶν σχημάτων καὶ ἱκανῶς ζωηρότητα καὶ ἐνέργειαν ἐν ταῖς διηγήσεσιν ἐνέχοντες.

§ 6. Λυσίας.

Ὁ Λυσίας ἦτο υἱὸς Κεφάλου τοῦ Συρακοσίου μετακινήσαντος ἐν Ἀθήναις. Γεννηθεὶς τῷ 444 π. Χ. μετέβη νεώτατος ὢν εἰς Θουρίους τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἐνθα ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, ἐκεῖθεν δ' ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 411 καὶ ἔζη παρὰ τῷ πατρὶ, ὅστις ἦτο λίαν εὐπορος, ἔχων λαμπρὸν ἀσπιδοπηγεῖον καὶ πολλὰς οἰκίας.

Ὡν δημοκρατικὸς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τριάκοντα· τούτων ὁ Ἐρατοσθένης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πολέμαρχον, μόλις δὲ καὶ αὐτὸς διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν τυράννων σωθεὶς εἰς Μέγαρα, ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ μείζον μέρος τῆς περιουσίας· μένων δ' ἐκεῖ καθ' ὃν χρόνον οἱ Τριάκοντα ἐμαίνοντο ἐν Ἀθήναις ἔδωκε πολλὰ χρήματα εἰς τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, μεθ' ἣν ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ δήμου ἰσοτελής, ἔχων δηλονότι δικαιώματα μεταξὺ πολίτου καὶ μετοίκου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἤρξατο διδάσκων μόνον τὴν ῥητορικὴν ἐν σχολῇ καὶ διάγων βίον ἡσυχον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἐρατοσθένης, ἐπωφελούμενος ἔκ τινος ἀμνηστίας τοῦ δήμου ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲν ἔγκλημα εἶχε διαπράξῃ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Τριάκοντα ἐν Ἀθήναις, ὁ Λυσίας ἀγανακτήσας κατηγόρησεν αὐτὸν σφοδρότατα ἐν τῇ δικαστηρίῳ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ λαμβάνει ἄλλην τροπὴν καὶ γίνεται ἰσχυρά, φυσικὴ καὶ ὀξεῖα· ἡ λογογραφία ἐλκύει αὐτόν, ἐν ταύτῃ δὲ ἠδονοκίμησε τὰ μέγιστα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 378.

Ἐκ τῶν 230 λόγων, οὓς ἔγραψε, σφύζονται 34. Ἐκ τούτων μόνον τὸν κατ' Ἐρατοσθένην ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔγραψεν ὑπὲρ ἄλλων ὡς λογογράφος· σφύζονται δ' ἱκανὰ ἀποσπάσματα καὶ ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων· ὁ Ἐπιτάφιος καὶ ὁ κατ' Ἀνδοκίδου θεωροῦνται νόθοι.

Ὁ Λυσίας, ὅστις ἔγραφε λόγους πρὸς χρήσιν διαφόρων προσώπων, φαίνεται εἰσδύων βαθέως εἰς τὸ θέμα, τὸν χαρακτήρα, τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκάστου αὐτῶν· διὸ μεταχειρίζεται τεχνηέντως τὸν ἀρμόδιον χαρακτήρα καὶ τὸ ἀνάλογον λεκτικὸν πρὸς τε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόθεσιν· τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν δεινότητι περὶ τὴν ἡθοποιάν. Εἶναι πρὸς τοῦτοις ὁ ῥήτωρ δεξιώτατος εἰς τὰ προσήμια, αἱ δὲ διηγήσεις αὐτοῦ ἀποδίδουσι φυσικώτατα διὰ ζωηροτάτων τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος· ἐν τοῖς ἐλέγχοις καὶ ταῖς

ἀποδείξουσιν εἶναι οὕτω σαφές, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει διὰ τοῦτο οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι πειστικώτατοι.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀκριβές καὶ χαρίεν καὶ ἔχει συνήθως μικρὰς προτάσεις, ἀλλὰ μετὰ πυκνοῦ νοήματος· ἐν ἀνάγκῃ μόνον ὁ ῥήτωρ μεταχειρίζεται ἔντεχον περιβολογίαν· αἱ φράσεις εἶναι κοιναὶ καὶ ἀπείριτοι, τὰ δὲ σχήματα διανοίας σχεδὸν ἐλλείπουσι, ὥς καὶ ποιητικά καὶ μεταφορικά· λέξεις καὶ ἐκφράσεις. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Λυσίου ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν εἶναι ἐν τῶν ἀρίστων δειγμάτων τοῦ ἀττικοῦ πεζοῦ λόγου κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ.

§ 7. Ἰσοκράτης.

Ὁ Ἰσοκράτης γεννηθεὶς τῷ 436 ἐν Ἀθήναις ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Περικλέους, τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Σωκράτους. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο λογογράφος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λυσίας ὑπερεῖχε καὶ προετιμᾶτο αὐτοῦ, ὁ ἴδιος δ' ἐκλίнен εἰς γενικώτερα καὶ φιλοσοφικώτερα θέματα τῆς ῥητορικῆς ἢ εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῶν δικινικῶν υποθέσεων, διὰ τοῦτο ἤνοιξε σχολὴν ῥητορικὴν, ἐν ᾗ ἐπηγγέλλετο γενικωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν μόρφωσιν τῶν νέων· εἰς τὴν σχολὴν ταύτην συνέρρεον πλείστοι τούτων, Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι, τελοῦντες ὁδὸν διδασκτρὰ καὶ φοιτῶντες ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη.

Ἐγένετο δ' ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς διὰ γυμνασμάτων· σύνθηες δὲ θέμα πρὸς ἀσκήσιν ἀπετέλουν τὰ πράγματα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς· καὶ ἀγῶν δ' ἐγένετο καθ' ἕκαστον μῆνα μεταξὺ τῶν μαθητῶν, ὥς ἐπαύλον δ' ἐδίδοτο στέφανος.

Ὁ Ἰσοκράτης ἔνεκα φυσικῆς ἀτολμίας καὶ ἰσχυροφωνίας δὲν ἀπήγγελλε λόγους, τοῦτο δ' ἔνεα οὐδ' ἔπρασε πολιτικῶς. Ἦναι ἡγεμόνες ἐτίμων μεγάλως καὶ ἀντημειβοὶ γενναίως τὴν ῥήτορα διὰ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους, οὓς ἐπεμπεν αὐτοῖς. Τοιοῦτους δ' ἀγλαοὺς καρποὺς ἀπὴ εἶκεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὥστε ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἡ σχολὴ τοῦ Ἰσοκράτους, υπήρξεν ὁ Δούρειος ἵππος, ἐκ τοῦ οὗοῦ ἐξήλθον οἱ ἀριστεῖς τῆς ἑλληνικῆς ῥητορικῆς.

Ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ἰσοκράτης ἐδίδαξε, ἐν Νίφ, ἀλλὰ πάλιν ἐπαγγέλλεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκάλει ὡς μαθητὰς πολλοὺς ἐνταῦθα τὴν ῥητορικὴν. Φρονῶν ὅτι ἡ ἀνάγκη ἐκείνου τοῦ Μελετόνους εἰς τὰ ἑλληνικά πρά-

γριπτα ἦτο ὠφέλιμος τῇ Ἑλλάδι πρὸς ἐπιτέλειαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ὑπὲρ ἧς θερμῶς ἠγωνίσθη ἐν διαφόροις λόγοις, ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖα μάχην, τῷ 338, λυπηθεὶς μεγάλως διὰ τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς ἔκβασιν, ἀπέθανεν, ὡς λέγεται, ἐκουσίως ἐξ αἰτίας.

Σφύζονται 21 λόγοι αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ καὶ 9 ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων ἐξ μὲν εἶναι δικανικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πανηγυρικοί, παραινετικοί καὶ διδασκαλικοί· πάντων τούτων κάλλιστος εἶναι ὁ *Πανηγυρικός*, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἄξιαι λόγοι ὁ *Ἀρεοπαγитικός*, καὶ ὁ *Παραθηναϊκός*· ὁ δὲ περὶ ἀντιδόσεως, ὃν μόνον ἀπήγγειλεν ὁ ῥήτωρ, συνεπληρώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τελειοτέρου ἀντιγράφου ἀποκειμένου ἐν Μεδιολάνοις.

Ὁ Ἰσοκράτης ἀποτελεῖ ἐν τῇ ῥητορείᾳ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ Λυσίου εἰς τὸν Δημοσθένην, διέπρεψε δὲ κυρίως εἰς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος. Ἰποθέσεις τῶν λόγων ἐξέλεγεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σπουδαίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς, πραγματευόμενος ἐν αὐτοῖς συνήθως δύο ἀντίθετα στοιχεῖα καὶ συγκρίνων ταῦτα, π. χ. τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους χρόνους, τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων. Ὡν δ' εὐγενῆς τὴν ψυχὴν καὶ φιλόπατρις πολλαχοῦ ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ φαίνεται μερμινῶν περὶ τῶν κοινῶν, προτρέπων εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ συμβουλεύων τὰς πρωτεύουσας ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἀφοῦ καταπαύσωσι τὰς ἐριδας, νὰ ἐνωθῶσι καὶ προσβάλωσι τοὺς βαρβάρους· τοῦτο πρωτίστως πράττει ἐν τῷ *Πανηγυρικῷ*.

Ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἀπαράμιλλος: τὸ εὐχρον τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς χασμωδίας καὶ τὸ στρογγύλον τῶν περιόδων, ἦτοι ἡ τοιαύτη συμμετρικὴ σύνδεσις τῶν μερῶν τῆς περιόδου, ὥστε ὁ ἀκροατὴς νὰ προαισθάνηται πῶς τὸ τέλος πρὸ τῆς λήξεως αὐτῆς, ἢ κατὰ προσέγγισιν ἰσότης τῶν προτάσεων, τὰ πάρισα, ἀπεργάζονται τὸν λόγον αὐτοῦ κανονικώτατον καὶ ἡμιμελέστατον. Τὰ ῥητορικὰ σχήματα προσδίδουσιν εἰς αὐτὸν λαμπρότητα καὶ κάλλος, ἀλλὰ πολλάκις κείμενα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις οὐχὶ τῆς ἐννοίας, ἀλλὰ τῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς εὐφωνίας, στεραθοῦσιν αὐτὸν ζωῆς, δυνάμεως καὶ πάθους. Πολλαχοῦ δ' εὐρηγνται παρ' αὐτῷ ἐκτενέσταται περίοδοι δυσκόλως ἀπαγγελλόμεναι. Ἦν γένει ὁ Ἰσοκράτης ἠδονακίμηνεν εἰς τὸ τεχνικὸν εἶδος τῆς ῥητορείας.

§ 8. Ἰσαῖος. Λυκούργος.

Ὁ Ἰσαῖος, γεννηθεὶς τῷ 420 ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Αἰσίου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἤνοιξε δὲ σχολὴν βῆτορικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐγένετο λογογράφος. Σφίζονται 11 λόγοι αὐτοῦ πραγματευόμενοι κληρονομικὰς υποθέσεις καὶ πολλὴν τέχνην καὶ πάθος ἔχοντες.

Ὁ δὲ Λυκούργος, ἐξ ἐπισήμου γένους καταγόμενος, ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 396, ἐμαθήτευσε δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει. Διέπρεψεν ὡς πολιτικός ἀνὴρ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διεψύχονε τιμωτάτα τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως. Ἀπέθανε τῷ 326 καὶ ἐτιμῆθη δι' ἀνδριάντος. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ εἰς μόνον σφίζεται ὁ κατὰ Λεωκράτους· ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων φαίνεται ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Λυκούργου διεκρίνοντο μᾶλλον διὰ τὸ ἐνυπάρχον ἐν αὐτοῖς ἡθικὸν κύρος ἢ διὰ τὴν μεγάλην βῆτορικὴν τέχνην.

§ 9. Διοχίνης.

Ὁ Διοχίνης, γεννηθεὶς ἐκ πτωχῶν γονέων ἐν Ἀθήναις τῷ 389, ἐγένετο διαδοχικῶς γραμματοδιδάσκαλος, ἀθλητὴς, υποκριτὴς θεάτρου καὶ γραμματεὺς τοῦ δημοσίου· ὡς στρατιώτης διέπρεψεν ἐν διαφόροις μάχαις, ἐν τινι δ' αὐτῶν ἐστεφανώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φωκίωνος ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης.

Ὅτε ἐτράπη εἰς τὰ πολιτικὰ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἐργαζομένης ἐν Ἀθήναις πατρίας ἔχον ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ ἀντίπαλον τὸν Δημοσθένη. Εἰς πολλὰς σπουδαίας περιστάσεις ἐστάλη πρεσβευτὴς ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐγένετο δ' αἷσιος μετ' ἄλλων νὰ ἐκτραγῇ ὁ β'. Φωκίος πόλεμος, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ ἡττα καὶ ἡ πτώσις τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας. Καταπολεμήσας τὴν πρότασιν τοῦ Κτησιφώντος, φίλου τοῦ Δημοσθένους, προτείναντος τὴν στεφάνωσιν τοῦ ῥήτορος τούτου ἀρετῆς ἔθηκεν καὶ εἰσαίῃς τῇ πόλει, ἡγιάθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ περιωνόμῳ περὶ τοῦ στεφάνου δίκῃ μὴ μεταλαβὼν οὐδὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων διὰ περιπεσῶν εἰς ἀτιμίαν καὶ ἀπολέσας τὸ δικαίωμα τοῦ δημηγορεῖν ἔφυγεν εἰς Ἀθηναίων καὶ μετέβη εἰς Ἐφεσον, ἔκειθεν δ' εἰς Ῥόδον· ἐνταῦθα ἔδρασε σχολὴν βῆτορικὴν γενομένην διδάσμιον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ἐκ Ῥόδου μετόκηται εἰς Σάμον, ὅπου ἐδίδασκεν, ἐκεῖ δὲ ἀπέθανε τῷ 314. Σφίζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ὁ κατὰ Κτησιφώντος.

Ἡ εὐγλωττία τοῦ Αἰσχίνου, ἀφείλοντος τὴν φήμην αὐτοῦ κυρίως εἰς τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐνδοξὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Δημοσθένη, δὲν εἶναι ὀρμητικὴ ὥς ἐκεῖνου, ἀλλὰ περιέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνέργειαν καὶ εἶναι ἄδρᾳ κατὰ τὰ νοήματα. Ἡ διάταξις τῶν μερῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι ῥητορικῶς τεχνικωτάτη παρ' αὐτῷ, ἡ δὲ χρῆσις τῆς γλώσσης γίνεται εὐχερῶς καὶ μετ' ἐλλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων. Ἐν γένει ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ῥητορείας τίθεται ἀμέσως μετὰ τὸν Δημοσθένη.

§ 10. Δημοσθένης.

Ὁ Δημοσθένης, υἱὸς Δημοσθένους, Παιανιεὺς τῶν δῆμων, ἐγεννήθη τῷ 384. Ἐπιτακτὴς γενόμενος ἀπώλεσε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὄντα λίαν εὐπορον καὶ ἐτιέθη ὑπὸ κηδεμονίαν ἐπιτρόπων, οἵτινες, ὄντες ἀπληστοί, κατέφαγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· γενόμενος ἐνήλιξ κατεδίωξε τούτους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰσαίου καὶ κατῴρθωσε μέρος μόνον τῆς οὐσίας ν' ἀναλάβῃ. Μὴ δυνάμενος ἕνεκα φυσικῶν ἐλαττωμάτων ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων ὑπερενίκησε ταῦτα δι' ἐπιμόνου ἀσκήσεως καὶ ἐπιμελείας.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο λογογράφος, ὥς τοιοῦτος δ' ἐκτίσθητο μεγάλην φήμην, εἰτα δὲ, δεινωθέντων τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Φιλίππου εἰς αὐτά, ὁ ῥήτωρ προέκυψεν ὑπέρμαχος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἤρξατο προτρέπων τοὺς Ἀθηναίους ἐν ὀνόματι τοῦ παρελθόντος μεγαλείου νὰ γείνῃσι πρωτοστάται τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ φιλοπάτριδος ῥήτορος προσέκρουον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν παρακμὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν βραθυμίαν καὶ τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τῶν πολιτῶν, οἵτινες σπανίως ἐκινούντο πρὸς ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς φλογερᾶς αὐτοῦ εὐγλωττίας, προτιμώντες ἄνετον βίον καὶ ἀναθέτοντες τὴν διεκχωγὴν τοῦ πολέμου εἰς μυθοφορικὰ στρατεύματα· καὶ αὐτὸ τὸ μέγιστον τῶν πολιτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Δημοσθένους, ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου, κατεστράφη διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἤττης. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ῥήτωρ ἐξηκολούθει μισῶν τοὺς Μακεδόνας· ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέτυχεν ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀποστῶσι τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπελθὼν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἄρδην ταύτας καταστρέψας, ἐξήγησεν εἰτα παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐννέα ἄλλων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, ἀλλ' αὕτη τῇ παρεμβάσει τοῦ ῥήτορος Δημάδου ἀπεσοδόθη. Τῷ 324 κατηγορηθεὶς ὁ Δημοσθένης ὡς δωροδοκῆσας ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου, ταμίου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 τάλαντων, ἀλλὰ μὴ θυνηθεὶς ν' ἀποτίσῃ τοῦτο ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὅθεν ἐδραπέτευσεν εἰς Αἴγινα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τροίζην. Ἀνακληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνα· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἀττικὴ μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον περιήλθε τῷ 322 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τούτων, ὁ ῥήτωρ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας Ἀντιπάτρου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (νῦν Πόρφ) νῆον τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνθα, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν σταλέντων πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ, ἀπέθανε πῶν δηλητηρίον, ὅπερ ἔφερεν ἐν καλάμῳ. Ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος ὑπῆρξεν ἄμεμπτος ἐν τῇ σταθερᾷ ἰδέᾳ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης τῆς τε ἰδίας πατρίδος καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐν χρόνοις καθολικῆς ἐκδηλώσεως καὶ ταπεινοῦ φρονήματος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ ἐν Καλαυρίᾳ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ διεσώθησαν 61· τούτων 15 μὲν εἶναι δημηγορίαι, ἐν οἷς οἱ Φιλιππικοὶ καὶ οἱ Ὀλυνθιακοί, ἕτεροι τοιοῦτοι δικανικοὶ δημόσιοι, ἐν οἷς τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ δημοσθενείου λόγου καὶ καθόλου τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος, αἱ δὲ λοιποὶ ἰδιωτικοὶ δικανικοὶ, ἀναγόμενοι εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ ῥήτωρ ἦτο λογογράφος, ποικίλας δ' ὑποθέσεις ἔχοντες καὶ πολλὰ περὶ τῶν γῆθων καὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου τοῦ Δ'. π. X. αἰῶνος διδάσκοντες.

Κύριος χαρακτήρ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἐφ' οὗ ἐπέδρασε πολὺ ὁ Ἰσαῖος καὶ τὸ λεκτικὸν τοῦ Θουκυδίδου, ὃν πολὺ ἐμελέτησεν, εἶναι ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕψος. Ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἡ ἔκφρασις εἶναι ἀρμοδίᾳ τῷ θέματι, οὕσα ὅτε μὲν ἀπλή, ὅτε δὲ νευρώδης, καὶ ἄλλοτε μὲν πλήρης αὐστηρᾶς λογικῆς, ἄλλοτε δὲ μεστὴ πάθους καὶ πικρίας. Καὶ αἱ μὲν δημηγορίαι, προσωρισμέναι ὅπως ἐμποιήσωσιν ἰσχυρὰν αἰσθησιν εἰς πλῆθος ἀκροατῶν, ἐνέχουσι θερμότητα ἰδεῶν καὶ πάθος καὶ ποικίλλονται διὰ ζωνηρῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ῥήσεων ἀπροσδοκῆτων, ἔχουσι ἄμικ ἀρρενωπήν, δριμεῖαν καὶ πολλάκις καυστικήν, ἀλλ' ἐλκυστικήν καὶ συναρπάζουσαν τὴν ἔκφρασιν. Ἐν δὲ τοῖς δικανικαῖς λόγοις αἱ ἀποδείξεις τείνουσι κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν σκοπὸν

καὶ εἶναι ἀπλαῖ καὶ σφαῖρες, οὐχὶ σπικνῖες· δ' ἀναγίγγνυνται ἐν αὐταῖς ἐμπληκτικώταται ἐπιφωνήσεις, δι' ὧν ἁρμοδίως ἐξεγείρονται αἰσθήματα καὶ πάθη παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς, αἱ δὲ λέξεις καὶ αἱ φράσεις κείνται ἐπιμελῶς καὶ καταλλήλως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους ἔχει μεγάλην ἀκρίθειαν καὶ τελείαν περιοδολογίαν· καὶ δὲ εἶναι μὲν κεκαλλωπισμένη, ἀλλ' εἶναι πανηγυρική, μετεωρίζουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν διὰ τῆς ἐκφράσεως μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἐν αὐτῇ τὸ ἔντεχνον τοῦ Ἰσοκράτους συνδέεται μετὰ τῆς δεινότητος τοῦ Θουκυδίδου, οὕτω δ' ὁ ῥήτωρ ἀναδείκνυται ἀνυπέρβλητος ἀριστοτέχνης ἐν τῷ ῥητορικῷ λόγῳ.

§ 11. Ὑπερεΐδης. Δείναρχος.

Ὑπερεΐδης ὁ Ἀθηναῖος, σύγχρονος ὦν τοῦ Δημοσθένους, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Κατεπολέμησε μετὰ τοῦ Δημοσθένους τὸν Φίλιππον καὶ συνετέλεσε μετ' ἄλλων εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, μετὰ τὴν κακὴν ἔκβασιν τοῦ ὁποίου καταφυγὼν εἰς Αἰγίνα συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἐφρονεύθη ἀπανθρώπως τῷ 322. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ἐσώθησαν ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν μετὰ τῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις ἐντὸς τάφων τῆς Αἰγύπτου ἀπετελέσθησαν πάντε λόγοι οὐχὶ πλήρεις, ἐν οἷς εἶναι καὶ ὁ Ἐπιτάφιος εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ. Εἶναι δ' ὁ Ὑπερεΐδης ῥήτωρ πλήρης αἰτιατῆς χάριτος, εὐφυΐας, πάθους καὶ φαντασίας.

Ὁ δὲ Δείναρχος, Κορίνθιος ὦν, ἐγεννήθη τῷ 361. Μένων ἐν Ἀθήναις ἐγένετο κατ' ἀρχὰς λογογράφος, εἶτα δὲ μεταλαβὼν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ πόλει ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων. Σφάζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἀτυχὴ μίμησιν ἄλλων ῥητόρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Δημοσθένους ἐπωνομάσθη κρείττους Δημοσθένους.

Γ.) ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

§ II. Ἔργον καὶ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας

Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὰς πρώτας ἀρχάς καὶ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων. Εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προέβη βαθμυδόν, ἐκ δὲ τῆς γενομένης ἐρεύνης προέκυψαν αἱ διάφοροι διξασίαι καὶ τὰ ποικίλα φιλοσοφικά συστήματα.

Περὶ Ἑλλήσι· ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις ἤρξατο κυρίως, ὅτε ἀφεί-
θησαν αἱ μυθικαὶ κοσμογονίαι καὶ θεογονίαι καὶ ὡς ἀρχὴ ἐτέθη ἡ ἐκ
φυσικῆς αἰτίας ἐρμηνεία τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου. καίτοι ἡ ἀρχὴ αὖ-
τι διαφαίνεται ἀμυδρῶς ὑπὸ μυθικῶν θεολογικῶν πέπλων ἐν τοῖς κοσμο-
γονικοῖς μυθικοῖς ποιήμασι, μάλιστα δὲ τοῦ Ἡσιόδου. Καὶ τῶν Ἑπτὰ
δὲ Σοφῶν αἱ γνώμαι καὶ τὰ ποσθέγματα εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφι-
κῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Ἄλλ’
ἀπὸ τοῦ ΣΤ’. π. Χ. αἰῶνος, ἀναπτυσθέντος μᾶλλον τοῦ πεζοῦ λόγου
καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἰτα-
λίαν καὶ Σικελίαν ἰωνικαῖς καὶ δωρικαῖς ἀποικίαις, τίθενται καθαρώτε-
ρον αἱ βάσεις τῆς φιλοσοφίας μετὰ χαρακτήρος ἐθνικοῦ.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ΣΤ’. αἰῶνος μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωκράτους
κυρία ἔδρα τῆς φιλοσοφίας εἶναι αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κάτω
Ἰταλίας· χαρακτηρίζεται δὲ ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων ὡς φιλοσο-
φία τῆς φύσεως, περιλαμβάνουσα τοὺς ἀρχαίους Ἴωνας φιλοσόφους,
τοὺς Πυθαγορεῖους, τοὺς Ἐλεάτας, τοὺς Φυσικοὺς τοῦ Ε’. αἰῶνος καὶ
τοὺς ἀποτελοῦντας μετὰδεξιαν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα φιλοσοφίαν Σοφιστὰς.
Ἀπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ φιλο-
σοφία κέντρον ἔχουσα τὰς Ἀθήνας ἀνέρχεται εἰς τὴν ὕψιστην ἀκμὴν,
διαμορφωμένης τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς λογικῆς, καὶ περιλαμβάνει πολλὰς
σχολάς. Ἀπὸ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας προήλθον αἱ ἐξῆς σχολαί·
ἡ Μεγαρική, ἡ Κυρική, ἡ Κυρηναϊκή, ἡ Πηλιακή, ἡ Ἐρετριακή καὶ αἱ
ἀπασῶν τούτων διασημότηται ἡ Ἀκαδημαϊκὴ καὶ ἡ Περιπατητικὴ, ὧν
ἰδρυταὶ ἐγένοντο ἐκείνης μὲν Πλάτων ὁ Ἀθηναῖος, ταύτης δ’ Ἀριστοτέ-
λης ὁ Σταγειρίτης.

§ 2. Οἱ ἄρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι,

Οὗτοι ἐρευνῶσι τὴν ὕλην μόνον, ἐξ ἧς ὁ κόσμος συνέστηκε, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐσχηματίσθη, μὴ ζητοῦντες τὸ πᾶν ἢ κίνησις, ἐξ ἧς ἡ γένεσις, ἡ φθορά καὶ ἡ ἀλλοίωσις.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περὶ φύσεως ἐπιγραφομένων καὶ ἐν ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένων, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν καὶ περιλήψεις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Διασημότεροι ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (624—546), ὅστις ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ ὕδωρ, Ἀναξίμανδρος, Μιλήσιος ὡσαύτως (610—546), θεωρῶν ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ἀπειρον⁽¹⁾, καὶ Ἀναξίμενης, Μιλήσιος καὶ οὗτος, ἀκμάσας περὶ τὸ 548, ὅστις ἐθεώρει τὴν κίνησιν τοῦ ἀέρος παραγωγὸν πάντων τῶν ὄντων διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως.

§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.

Οἱ Πυθαγόρειοι τὴν οὐσίαν, ἐξ ἧς τὰ ὄντα συνίστανται, ζητοῦσιν ἐν τῷ ἀριθμῷ, τούτου δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ποιότητα παράγουσιν ἐκ τῆς σταθερᾶς κανονικότητος τῶν φαινομένων ὀριστῆς δι' ἀριθμῶν κατ' αὐτοὺς τὸ πᾶν εἶναι ἁρμονία. Ἀρχηγὸς τῆς θεωρίας ταύτης ἐγένετο Πυθαγόρας ὁ Σάμιος (580—500), ὅστις ἔδρυσεν ἐν Κρότωνι τῆς Ἰταλίας σχολὴν ἢ σύλλογον, φέροντα θρησκευτικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα· οἱ εἰς αὐτὸν φοιτῶντες ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηράν καὶ μακρὰν δοκιμασίαν. Ἴδιον θρησκευτικὸν δόγμα τῆς πυθαγορείου σχολῆς ἦτο τὸ περὶ μετεμψυχώσεως. Ἀπὸ τῶν Πυθαγορείων προήλθε καὶ ἡ θεωρία τοῦ σφαιροειδοῦς τῆς γῆς.

Ἐκ τῶν ἄλλων Πυθαγορείων διάσημοι ἐγένοντο ὁ Φιλόλαος ἐκ Κρότωνος καὶ ὁ Ἀρχύτας ἐκ Τάραντος· τῶν ἔργων τούτων σφύζονται ἀποσπάσματα τινα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ.

§ 4. Οἱ Ἑλεᾶται.

Οἱ Ἑλεᾶται ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ πόλεως

(1) Ἀπειρον λέγων ὁ Ἀναξίμανδρος ἐννοεῖ στοιχείον τι ἄνευ εἶδους καὶ ἀδιόριστον, εἰς ὃ ἔρχεται τὸ πνεῦμα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης ιδιότητος καὶ χαρακτῆρος.

Ἑλέας, ἔβλεπε τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἡ φιλοσοφία αὐτῶν αὐτῇ δορυμένη ἐκ τοῦ ἐνιαίου τοῦ κόσμου οὐκ εἶναι εἰς αὐτὸ καὶ ἑαυτὸ καὶ ἀπολλεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος ἄνευ ὅρου πᾶν μὴ ὄν, ἀπεφάνετο τὴν πολλαπλότητα τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κίνησιν ὡς ὁδινότητα Ἰδρυτῆς αὐτῆς ἐγένετο ὁ καὶ ἐν τῇ ἐλαγειακῇ ποιήσει μνημονεύεις Εὐνοφάνης ὁ Κολοφώνιος (582—480), καὶ τὸ σύμπαν εἶναι ὄν, καὶ τὸ ἐν τούτῳ, αἰώνιον καὶ ἀκαλλοίωτον ὄν, εἶναι ὁ Θεός (πανθεϊσμός). Μαθητῆς αὐτοῦ διήρξεν ὁ Παρμενίδης ἐξ Ἑλέας, γενόμενος ὁ ἐπιστημολογίας τῶν Ἑλεατῶν, ὅστις ἐδόξαζεν ὅτι μόνον τὸ ὄν, ἥτις ἡ τὸν χωρὸν πληροῦσα ὄλη, ὑπάρχει, τὸ μὴ ὄν δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ δύναται γὰρ νοηθῆναι, ἀπέκλειε δὲ τὴν ἐννοίαν τοῦ γίνεσθαι καὶ ἀπύλλυσθαι καὶ ἐπρέσβευεν ὅτι μόνος ὁ λόγος παρέχει τὴν ἀλήθειαν, αἱ δ' αἰσθηταὶ εἶναι πηγάς πλάνης. Ζήνων δ' ὁ μαθητῆς τοῦ Παρμενίδου, ἐξ Ἑλέας ὡσαύτως, ὑπεστήριξε τὰς θεωρίας αὐτοῦ, πρῶτος δὲ μεταχειρίσθη τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ.

§ 25. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ Ε. αἰῶνος.

Οὗτοι κυρίως πειρῶνται νὰ δώσωσι τὴν ἐξήγησιν τοῦ νόμου τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς κινήσεως τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἐνώσεων τούτων τοῦ προτεθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου τὸ πρῶτον (πάντα ῥεῖ). Διςχημότεροι δ' ἐξ αὐτῶν διήρξαν αἱ ἐξῆς:

Ἡρακλείτης, ἐξ Ἐφέσου (535—475). Κατὰ τοῦτον ἀρχὴ πάντων εἶναι τὸ γίνεσθαι, προερχόμενον ἐκ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τῆς συγκρούσεως δὲ τούτων πηγάζει αἰώνιος πόλεμος συντελών εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὄντων καὶ γινόμενος αἰτίας καλλίστης ἁρμονίας· ἐκ τούτου τὸ δόγμα αὐτοῦ: πόλεμος πάντων πατήρ.

Ἐμπεδοκλῆς, ἐξ Ἀκράγαντος (505—435). Οὗτος τὴν γένεσιν τῶν ὄντων ἀνάγει εἰς ἐνωσιν, τὴν δὲ φύσιν εἰς χωρισμὸν καὶ τὴν μεταβολὴν τὸ μὲν εἰς ἐνωσιν, τὸ δ' εἰς χωρισμὸν ἀγεννήτων, ἀφθάρτων καὶ ἀκαλλοίωτων στοιχείων, ὁμοειδῶν λεγομένων, τοῦ πυρός, τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τῆς γῆς· τούτων τὰ μόρια συνέρχονται μὲν εἰς ἐνωσιν διὰ τῆς φιλοφιλίας, ἀποχωρίζονται δὲ διὰ τοῦ νεῖκος.

Λεύκιππος, Μιλήσιος καὶ Δημόκριτος, Ἀδελφίτης, μαθητῆς αὐτοῦ, ἀκμάσας περὶ τὸ 420. Ἀμφότεροι ἐγένοντο Ἰδρυταὶ τῆς λεγομένης σχολῆς τῶν αἰομηκῶν. Οὗτοι, θεωροῦντες κύρια συστατικὰ τῶν ὄντων τὸ

πλήρες καὶ τὸ κενὸν (τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν) ὑπελάμβανον τὸ πλήρες διηρημένον εἰς ἀναριθμήτους ἀτόμους οὐσίας, ἤτοι καθ' ἑαυτὰ ἀδιαίρετα σώματα, διὰ τὴν σμικρότητα αὐτῶν μὴ διακεκριμένως ληπτὰ τῇ αἰσθησει, κινούμενα καὶ συγκρούμενα ἐν τῷ κενῷ. Ἐκ τούτου γεννᾶται δινησις ἢ συστροφὴ, ἐν ἣ συμδραίνει παντὸς συνθέτου σώματος ἡ γένεσις, ἣτις εἶναι ἐνωσις κεχωρισμένων ὁμοειδῶν ἀτόμων, καὶ πᾶσα φθορὰ, ἣτις εἶναι χωρισμὸς τῶν συνηνωμένων. Οἱ ἀτομικοὶ θεωροῦνται πρόδρομοι τῶν σημερινῶν ὀλιστῶν.

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένος (500.—428). Οὗτος θέλων νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐν τῷ σύμπαντι ἁρμονίαν ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ πάντα διευθύνει ὃν τι ἀμίγες παντὸς ἐτέρου, ὁ Νοῦς, ζωογονῶν, κινῶν καὶ βυθμίζων πάντα· οὕτω δ' ὁ κόσμος παρίσταται ὡς προϊόν οὐχὶ τῆς τύχης, ἀλλὰ δυνάμει λογικῆς.

Διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο σπουδαϊότατον ἄλλα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἀπὸ ὕλικῶν στοιχείων ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ διαδοθείσης ὑψηλοτέρας ἰδέας περὶ τοῦ θεοῦ.

6/2/11

§ 6. Περὶ σοφιστῶν.

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε'. αἰῶνος π. Χ. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀσυμφωνία πρὸς ἀλλήλα ἐγέννησε δυσπιστίαν εἰς τὰς περὶ κόσμον ἐπιστημονικὰς ἐξηγήσεις· πρὸς τούτοις ἀμφισβητηθείσης τῆς κατ' αἴσθησιν γνώσεως, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως· ἐκ τούτου προήλθεν ἀνάγκη καὶ πόθος ἀκριβεστέρως καὶ ὑψηλοτέρας ἐρεῦνης καὶ μορφώσεως· τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσιν οἱ σοφισταί. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτῶν συνίστατο κυρίως εἰς τὴν προπαγανδιστικὴν τῶν νέων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, νὰ καταστήσῃσι δηλονότι αὐτοὺς δεινοὺς πράττειν καὶ λέγειν. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσοφικοῖς μαθήμασι μετεχειρίζοντο τὴν διαλεκτικὴν ἐκείνην τέχνην (ἐριστικὴν), δι' ἣς δὲν προϋτίθεντο τῆς πρόσκλησιν φιλοσοφικῆς τινας πεποιθήσεως, ἀλλὰ τὸν ἑλεγχον ἢ τὴν ἀμνηχανίαν τοῦ μετ' αὐτῶν διαλεγομένου. Τὰ μαθήματα δ' αὐτῶν ἐδίδασκον λαμβάνοντες ἄδρὸν μισθόν, μάλιστα παρὰ νέων πλουσίων καὶ κενοδόξων μελλόντων νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὰ πολιτικά· πρὸς τούτοις περιερχόμενοι πολλὰς πόλεις ἐποιοῦντο ἐν αὐταῖς ἐπιδείξεις τῆς σοφίας αὐτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Σοφισταὶ ἄξιοι μνείας διὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτῶν θεωρίας εἶναι. Πρωταγόρας ὁ Ἀδελφειῆτης (480—410) καὶ Γοργίας ὁ Λεοντίνος σύγχρονος αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Πρωταγόρας, ἀκολουθῶν τῷ δόγματι τοῦ Ἡρακλείτου πάντα φεῖ ἀπεφάνετο ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις δὲν ἔχουσιν ἀλήθειαν καὶ κύρος καθολικόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς κατὰ τοῦτον μόνον ἢ κατ' ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον καὶ καθ' ὥρισμένην στιγμήν· ἐκ τούτου προέκυψε τὸ κύριον δόγμα αὐτοῦ : πάντων χρημάτων μέτρον ὁ ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὥς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὥς οὐκ ἔστι. Ὁ σοφιστὴς οὗτος θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης διακρίνας πρῶτος τὰ τρία γένη, τοὺς χρόνους τῶν ῥημάτων, τὰ εἶδη τῶν προτάσεων καὶ διδάσκει περὶ ὀρθοεπείας. Ὁ δὲ Γοργίας ἐρρόναι ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει καὶ εἴ τι ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐὰν γνωσθῇ, δὲν δύναται νὰ μεταδοθῇ τοῖς ἄλλοις· ἕνεκα τούτου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ σοφὸς ὀφείλει νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἄλλων ἐκείνας μόνον τὰς ἰδέας, ἃς ἐπιθυμεῖ ἢ ἔχει συμφέρον νὰ ἐξεγείρῃ. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη ἐτι μᾶλλον τὸ ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου τὸ πρῶτον ἐκδηλωθὲν δόγμα τοῦ ποιεῖν τὸν ἥτις λόγον κρείττω καὶ τὰνάπαλιν, ἦτοι τοῦ θεωρεῖν ὡς ὀρθόν καὶ αὐτὸ τὸ ἀντίθετον τοῦ τεθέντος ζητήματος.

Πλὴν δὲ τῶν δύο τούτων σοφιστῶν διακρίθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ δύο ἕτεροι, Ἰππίας ὁ Ἡλείος, ἀνὴρ πολυμερестаτής μαθήσεως, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος ὅστις, μετὰ τοῦ Πρωταγόρου καὶ τοῦ Ἰππίου, ἡσχολήθη καὶ εἰς γλωσσικὰς μελέτας, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ὀρθότητά τῶν ὀνομάτων. Ὁ Πρόδικος διέδλεπεν ἐν τοῖς θεοῖς προσωποποιήσιν τῶν οὐρανίων σωματίων καὶ τῶν στοιχείων.

Αἱ θεωρίαι αὗται τῶν σοφιστῶν καὶ πλεῖσται ἄλλαι προσέτι, μεταδιδόμεναι μάλιστα μετὰ διαλεκτικῶν τεχνασμάτων, ἐγέννησαν εἰς τὰ πνεύματα τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἐπέδρασαν δ' ἐπιβλαβῶς εἰς τοὺς νόμους, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπήνεγκον μερίστην μεταβολὴν ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν· διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν σοφιστῶν ἐλαμβάνετο ἐπὶ κακοῦ. Ἀλλ' ὁ ὑπ' αὐτῶν κλονισμὸς τοῦ ἡθικοῦ οἰκοδομήματος προεκάλεσεν ἀντίδικον ἰσχυρὰν, ἣς κυριώτατος ἐργάτης ἐγένετο Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος. Οὕτω δ' οἱ σοφισταὶ ἀπετέλεσαν γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς προτέρας ἀσταθοῦς καὶ κυμαινομένης φιλοσοφίας πρὸς τὴν σταθερὰν καὶ ὀρθὰ, ἣς ἱεροφάντης καὶ δαδούχος ἐγένετο ὁ μέγας Ἀθηναῖος φιλόσοφος.

§ 7. Περὶ Σωκράτους.

13/2/19
Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 470 π. Χ. Τραπὲς εἰς ἰδίᾳς φιλοσοφικᾶς μελέτης ἄπαντα τὸν βίον αὐτοῦ κατηνάλωσεν πρὸς μέρωσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀρετὴν· ἐδίδασκε δὲ οὐχὶ ἐν σχολαίῳ, ἀλλὰ συνεζήτει ἐν παντὶ τόπῳ τῆς πόλεως καὶ μετὰ πάσης τάξεως ἀνθρώπων περὶ ὑψηλοτάτων ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων· ἰδίᾳ δ' ἀνестρέφετο μετὰ τῶν νέων ἐλκυομένων ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς ἱκανότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς λεπτότητος καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἀμοιβὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν δὲν ἐλάμβανε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ σοφιστάς.

Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ ὑπῆρξεν ἄμεμπτος· ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαθῶν συνέχευεν αὐτὸν μετὰ τῶν σοφιστῶν, διότι, ὥπως οὗτοι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐδίδασκε τοὺς νέους πολεμῶν τὴν προτέραν φιλοσοφίαν καὶ κηρύττων κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Σωκράτης κατεπολέμει τὰς ὀλεθρίας θεωρίας τῶν σοφιστῶν, πολλοὶ τούτων ἐγένοντο ἄσπονδοι ἐχθροὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα τυράννων, κατεδιώχθη ὡς ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς νεωτερίζουσας σοφιστικῆς παιδείας· οὕτω δ' ὁ φιλόσοφος κατηγορήθη ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς τῆς πόλεως ἠρνεῖτο, ὅτι δι' εἰσῆλθεν ἄλλους καὶ ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ διέφθειρε τοὺς νέους. Μετὰ λαμπράν, ἀλλ' ἀγέρωχον ἀπολογίαν παροξύνασαν τοὺς δικαστάς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἔπιεν ἀταράχως τὸ κώνειον τῷ 399 ἐν τῷ δεσποτηρίῳ, ἀφοῦ πρότερον ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἀποδράσεως προτάσεις τῶν φίλων.

Φιλοσοφία Σωκράτους.—Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Σωκράτους εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος, διότι αὐτὸς οὐδὲν συνέγραψε. Στρέφεται δ' ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ οὐχὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως, ὡς ἡ τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ, ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως· αὕτη κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁρμᾶται ἐξ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῶν ἐννοιῶν ἐπιτυχανουμένου διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣτις εἶναι ἡ τέχνη τοῦ κατὰ λόγον νοεῖν δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων περαινομένη. Ταύτην ὁ φιλόσοφος ἀνήγαγεν εἰς τὴν ὑψίστην

τελειώθηκα διὰ τῆς παγωγῆς καὶ τοῦ ἔργου, διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀνεύρισκων ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν ἐπὶ μέρους τὴν ἀλήθειαν τῶν καθόλου, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου προσκλήων εἰς τὴν ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν εἰς γένη. Ἀλλὰ πρωτίστως ἀφειρητὴν πρὸς κτήσιν ἀληθοῦς γνώσεως ἐθεώρει ὁ ἀρχαῖον τὸ ἐξετάζειν ἑαυτὸν (ῥηθῆναι σκεπτόν) πρῶτον, ἵνα μὴ τις, νομίζων ὅτι κατέχῃ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἀποτυγχάνῃ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ δυστυχῇ. Τὴν ἐξετάσιν δ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπεδίωκε διὰ τῆς μακρυτατῆς καλουμένης τέχνης, δι' ἧς ἐπιτηδεύων ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἄλλων ὅ,τι αὐτὸς εἶχεν ἐν νῷ· ὁσάκις δὲ κατενόει ὅτι οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐξεταζόμενοι δὲν κατεῖχον τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, διηύθυνε τὴν ἐξέτασιν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀγνοίας αὐτῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐφάνητο αὐτοῖς ζητῶν διδασκαλίαν παρ' αὐτῶν· τοῦτο ἀπετέλει παρ' αὐτοῦ τὴν εἰρωνεσίαν, δι' ἧς ἐπετύγχανεν ἀκριβεστέρους ὁρισμοὺς τῶν ἐννοιῶν.

Ὁ Σωκράτης πάσας τὰς μερικὰς ἀρετὰς ἐν τῇ ἡθικῇ ἀνῆγεν εἰς μίαν, τὴν ῥηθῆναι ἢ τὴν σοφίαν, ἐξ οὗ συνεπέρανε τὸ διδακτὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐδόξαζεν ὅτι οὐδεὶς εἶναι θεὸν πονηρόν, ἀλλ' ἐξ ἀγνοίας. Ἐθεώρει δὲ ὅτι ἡ ευδαίμονις τοῦ ἀνθρώπου ἐγκρατεῖ ἐν τῇ μορφώσει ἡθικοῦ βίου διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τοῦ ἀγαθοῦ. Τοὺς θεοὺς τοῦ πλῆθους συνέπτυσεν εἰς μίαν θεότητα προνοοῦσαν περὶ τοῦ κόσμου.

Ἰδιάζον τῇ Σωκράτει ἦν ὅτι εἰς πάσας τὰς σπουδαίας περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ συνεδουλεύετο περὶ τοῦ πρακτέου θεῖαν τινὰ ἐσωτερικὴν φωνήν, τὸ δαιμόνιον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους μεταρρυθμίσθη ὑπὸ τινων μαθητῶν αὐτοῦ, ἐξ οὗ προήλθον αἱ λεγόμεναι ἐλισσομένης σωκρατικαὶ σχολαί, ὧν διασημότεραι ἐγένοντο ἡ Κυρκική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ἀντισθέτους τοῦ Ἀθηναίου (422—365) μετὰ τοῦ δόγματος ὅτι μόνη ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθόν, μόνη ἡ κακία κακόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀδιάφορα· ἀρετὴν δὲ οἱ Κυρκικοὶ ἐνόουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ, περιέγραφον δ' αὐτὴν ὡς ἀπάθειαν καὶ ψυχῆς ἡρεσίαν ἢ Κρηματική, ἧς ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν Ἀρίσταρχος ὁ Κυρηναῖος· ἀκμάσας περὶ τὰ 400—365 καὶ διδάσκων ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις ἡμῶν ὀφείλουσι νὰ τείνωσιν εἰς τὸν μετὰ λόγου πορισμὸν τῶν ἡδονῶν ἢ Μεγαρική, τῆς ὁποίας θεμελιωτὴς ὑπῆρξεν Ἐρκελίδης ὁ Μεγαρεὺς (περὶ τὰ 39') καὶ ἡ Πλευκή, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Φαίδωρος τοῦ Ἠλείου· ἡ πρώτη ἀφαιρίαν

εἶχε τὴν περὶ ἐννοιῶν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους μετ' ἀναμείξεως ἑλεα-
τικῶν ἰδεῶν, ἡ δὲ δευτέρα ἦτο συγγενὴς πρὸς τὴν μεγαρικὴν ταύτης
πάλιν κλάδος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Μενεδήμου συσταθεῖσα Ἑρετρικὴ σχολή.

§ 8. Περὶ Πλάτωνος.

Πλάτων δ' Ἀρίστωνος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 427 π.Χ. ἐξ ἐπι-
φανῶν γονέων. Τὸ πρῶτον ὠνομάσθη Ἀριστοκλῆς, δὲν εἶναι δ' ἀκριβῶς
γνωστὸν διαπρὶ μετωνομάσθη Πλάτων. Εὐπορος ὢν ἐπαιδεύθη λαμπρῶς
κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ, ἐπεδόθη δ' εἰς τὴν ποίησιν γράψας διθυράμ-
βους καὶ τραγῳδίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας ἀφεί-
λε τὴν ποίησιν καὶ τὰς ποικίλας μελέτας ἠκολούθησε τῷ Σωκράτει γενόμε-
νος ἀκροατῆς αὐτοῦ ἐπὶ δακτυλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους
ἐκ φόβου καταδιώξεως ἔφυγεν εἰς Μέγαρχα καὶ ἐκείθεν εἰς Κυρήνην καὶ
Αἴγυπτον· ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας συνέγραψε καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ τινὰ
ἔτη, εἶτα δ' ἐπορεύθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν, ἔνθα ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν
τῆς ἐκεῖ διαδεδομένης πυθαγορείου φιλοσοφίας. Μεταβὰς δ' εἰς Συρα-
κούσας πρὸς Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν
τούτου ἕνεκα τῆς παρρησίας αὐτοῦ καὶ παραδοθεὶς εἰς τινὰ Σπαρτιάτην
ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Αἴγιναν, ὅπως πωληθῇ ὡς δοῦλος· ἀλλὰ λυτρωθεὶς
ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀννικέριος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρουσε scho-
λὴν ἐν ἰδίῳ κήπῳ παρκακειμένῃ τῷ γυμνασίῳ τοῦ ἥρωος Ἀκαδήμου, ἐξ
οὗ καὶ Ἀκαδημαϊκὴ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἐκλήθη. Εἰς ταύτην δὲ συνέρρεον
πολλοὶ οὐ μόνον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος μερῶν,
διδασκόμενοι πλὴν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν, ὧν δὲ φιλόσοφος
ἦτο βαθὺς γνώστης.

Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μεταβὰς πρὸς Διονύ-
σιον τὸν νεώτερον ἐκινδύνευσεν τὰ μέγιστα διὰ τὴν καχυποψίαν τοῦ τυ-
ράννου μόλις σωθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἐξήκα-
λύθησε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ μέχρι θανάτου, ἀποθανὼν τῷ 347 καὶ
ταφείς ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

Ἔργα αὐτοῦ. — Τὰ σφoζόμενα τοῦ Πλάτωνος ἔργα εἶναι 42 διάλο-
γοι, ἐπιστολαὶ τινες καὶ ὄροι εἴτε ὁρισμοί. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς διαλόγοις
ἐξαίρουμένων τῶν Νόμων, ὁ Πλάτων, θέλων νὰ πρακτῇσῃ ἐπὶ τῇ φιλο-
σοφίᾳ αὐτοῦ ἦτο ἀπόρροια τῆς σοφίας τοῦ Σωκράτους, διευθύνει τὴν
συζήτησιν δ' ἂν τούτου ἢ δογματικῶς διδάσκοντας ἢ ὥσπερ μετὰ τῶν
ἡφιοποιοῦντο ἀπὸ τοῦ ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νοήσει, εὐρίσκονται δ' ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ τὰ ἀποτυπώματα (εἰδωλα) αὐτῶν ἀποτελοῦσι τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅστις εἶναι ἀπότυπον τοῦ νοητοῦ, οὗτος δὲ παράδειγμα πρῶτον τοῦ αἰσθητοῦ π. χ. ἡ ἔννοια τοῦ ὄντως δένδρου εἶναι ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, τὰ δ' ἐπὶ τῆς γῆς δένδρα εἶναι τὰ αἰσθητὰ ὁμοιώματα αὐτοῦ.

Ἡ δὲ Φυσικὴ περιλαμβάνει τὰς περὶ κόσμου καὶ ψυχῆς θεωρίας αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων τὴν μὲν πλάσιν τοῦ κόσμου ἀνάγει εἰς τὸν οὔτε τῇ αἰσθῆσει οὔτε τῇ φαντασίᾳ ληπτὸν χώρον, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκεται ἡ ὕλη, καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα στοιχεῖα πῦρ, γῆν, ὕδωρ καὶ ἀέρα, τὴν δὲ κίνησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παντός αὐτοκίνητον οὖσαν· ταύτης μόνον ὁμοειδὲς εἶναι καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη ἀπλή οὖσα καὶ ἀσώματος εἶναι αὐτοκίνητος καὶ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς· ὡς ἀχωρίστως δὲ μετὰ τῆς ζωῆς συνδεδεμένη οὐδέποτε παύσεται ζῶσα. Ἐξ ὑψηλοτέρου δὲ κόσμου εἰς τὸ γῆινον σῶμα κατελθοῦσα ἐπιστρέφει πάλιν εἰς αὐτόν. Καὶ αἱ μὲν καθαρὸν βίον διαγαγοῦσαι ψυχαὶ ἐπανέρχονται μετὰ θάνατον ἀμέσως εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, αἱ δὲ χρεΐζουσαι διορθώσεως υποβάλλονται τὸ μὲν εἰς τιμωρίας, τὸ δ' εἰς ἀποδημίαν εἰς σώματα ζώντων ἀνθρώπων ἢ ζώων (θεωρία τῆς μετεμψυχώσεως). Ἐν τῷ γῆινῳ δὲ κόσμῳ εὐρισκομένη ἡ ψυχὴ ἀναμνησκεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῶν Ἰδεῶν τῶν ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ἐξ οὗ κατῆλθε (θεωρία τῆς ἀναμνήσεως). Εἶναι δὲ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς τρία· τὸ νοητικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· τὸ πρῶτον εἶναι τὸ σπουδαιότατον· ἐκ τῶν δύο ἄλλων τὸ θυμοειδὲς ἐκπροσωπεῖ τὰ εὐγενῆ πάθη καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν τὰ ἀγενῆ· ἡ διεύθυνσις τούτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ὑπερ παραβάλλεται πρὸς ἡνίοχον διευθύνοντα δύο διαφόρους ἵππους.

Ἡ δὲ Ἠθικὴ βάσιν ἔχει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σωκράτους καθ' ἃς πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους ἀρεταὶ ἀνάγονται εἰς τὴν σοφίαν ἢ τὴν φρόνησιν, ἥτοι τὴν καθόλου ἀρετὴν· ταύτης μέρη εἶναι ἡ σοφία, πηγάζουσα ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ἡ ἀνδρεία ἐκ τοῦ θυμοειδοῦς, ἡ σωφροσύνη ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἐξετάζουσα ποῖον τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ὀφείλει νὰ ἐπιτάσῃ καὶ ποῖον νὰ ὑπακούῃ, καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἥτις, προσέχουσα ἕνα ἕκαστον τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον καὶ μὴ ἐπιχειρῇ τι πέραν τούτου, δημιουργεῖ ἐκείνην τὴν ψυχικὴν ἀρμονίαν, ἡ ὁποία παρέχει τὴν τελειότητα τῷ ἀνθρώπῳ.

Περὶ δὲ πολιτείας ὁ Πλάτων ἐφρὸνει ὅτι πρέπει νὰ ἀρχῇ αὐτῆς ἡ φιλοσοφία, ὡ, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀληθείας γνώσεως, καὶ ὅτι σκοπὸς

αὐτῆς εἶναι ἢ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Ἐν δὲ τῇ ὁρη-
σκείᾳ ἐταύτιζε τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ πρὸς τὴν θεώγηται· τῇ-
δὲ τέχνην ἐπέθηκε ὥς μίμησιν οὐχὶ τῆς εὐδαίμονος τῶν ὄντων, τῶν καθαρῶν
δηλονότι ἰδεωδῶν αὐτῶν τύπων, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς ἐκδηλώσεως αὐ-
τῶν. Ὑπάρχον τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Πλάτων ἐπέδρασε βαθύτατα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ
τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Ἀναπτύχας τὸν πνευματισμὸν τοῦ Σωκράτους
προκατασκεύασε δι' αὐτοῦ τὴν ὁδὸν τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ σήμερον ἐν
θεωρεῖται ἀκένωτος πηγὴ ὀφηλδῶν καὶ ὠφειῶν ἰδεῶν. Διάδοχος αὐτοῦ
ἀμέσως ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Σπεύσιππος.

§ 9. Περὶ Ἀριστοτέλους.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγενήθη ἐν Σταγείροις τῆς Χαλκιδικῆς τῷ 384
π.Χ. ἐκ πατρὸς Νικομάχου, ἱατροῦ Ἀρύντου τοῦ Β', βασιλέως τῆς
Μακεδονίας. Δεκνοκτικῆς ἤλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἠκροάσατο τῶν
ῥητόρων καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐγκύψας ἄνω καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν συγ-
γραμμάτων τῶν προγαγεστέρων φιλοσόφων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ
Πλάτωνος μετέβη εἰς Ἀταρνέα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα τύραννος ἦτο
ὁ φίλος καὶ συμμαθητὴς αὐτοῦ Ἑρμίας· τούτου, δόλην φονευθέντος, ὑπὸ
τῶν Περσῶν, ἔλαβε σύζυγον τὴν Θειτὴν θυγατέρα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπα-
νήλθεν εἰς Ἀθήνας. Προσκληθεὶς τῷ 342 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα
μετέβη εἰς Πέλλαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάν-
δρου. Στρατεύσαντος δὲ τούτου εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέστρεψεν
εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρυσεν ἐν τῷ Ἀτικῷ γυμνασίῳ σχολὴν φιλοσοφικὴν
κληθεῖσαν *Περὶπατικὴν* ἐκ τῶν ἐν τοῖς συγγραμμοῖς τοῦ γυμνασίου ἐκείνου
περιπάτοις γνωσμένων διδασκαλιῶν αὐτοῦ. Ἐν αὐτῇ πλὴν τῆς φιλοσο-
φίας ἐδίδασκε καὶ ῥητορικὴν· ἐγένετο δὲ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διὰ συνε-
χοῦς μᾶλλον ἀπαιγγελίας, τῶν μαθητῶν ἀκροωμένων. Οἴκοθεν εὐπορος
ὢν καὶ ὑπὸ τῆς γενναιοθυρίας τοῦ Μαγάρου Ἀλεξάνδρου ὑποστηριζό-
μενος διέθετεν ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἀγοράν τῶν χρησίων πρὸς τὰς
ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας βιβλίων καὶ ἀντικειμένων. Μετὰ τὸν θάνα-
τον τοῦ Μαγάρου Ἀλεξάνδρου, ἐκρηγνόντος τοῦ Ἀσσιακοῦ πολέμου,
κατηγορήθη ὑπὸ τῆς ἀντιμακεδονικῆς φατρίας ἐκ πολιτικοῦ μίσους ὥς
ἄθεος· διὸ καὶ κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα, ἔνθα ἐπέθανεν ἐκ νόσου τῷ 322.
Ἦτο ἑσπέρης τὸ σῶμα, ἀλλὰ φίλῳπος, φιλόκλος καὶ εὐγενὴς τὸ ἦθος.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ πάντων σχεδὸν ἐπιτιμήνῃ ἀσχοληθέντος, εἶναι ποικιλώτατα καὶ πολυκριμύτατα καὶ μαρτυροῦσι τὴν καταπληκτικὴν πολυμάθειαν καὶ φιλεργίαν τοῦ ἀνδρός. Τὰ πλεῖστα τῶν σφζομένων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι διδακτικά· διηρέθησαν δὲ τὸ πάλαι πάντα εἰς ἐξωτερικά, προσωρισμένα διὰ τοὺς ἀρχαρίους καὶ τοὺς πολλούς, καὶ εἰς ἐσωτερικά, συντεταγμένα πρὸς ὑψηλότεραν διδασκαλίαν τῶν τακτικῶν, μνηστῶν· εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ πλεῖστον τῶν σφζομένων, ἅτινα εἰναι τὰ ἑξῆς: α') Λογικά, β') Φυσικά, γ') τὰ μετὰ τὰ Φυσικά, δ') Ἠθικά, ε') Πολιτικά καὶ ς') Τεχνολογικά. Τῆς δ' ἀπολομένης Συνογραφῆς πολιτειῶν εὐρέθη μόνον πρό τινων ἐτῶν ἡ Ἀθηναίων πολιτεία, περιέχουσα ἱστορικὴν ἀφήγησιν τῶν στάσεων καὶ τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Ἀθήναις καὶ περιγραφὴν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀριστοτέλους οὔτε τὴν χάριν οὔτε τὸ ὕψος τῆς τοῦ Πλάτωνος ἔχει, ἀλλ' εἶναι ἀνόμαλος, τραχὺ καὶ πυκνὴ, ἐνίοτε δὲ σκοτεινὴ ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς βοαχυλογίας· ἀλλὰ τὴν ἐκλείψαν ταύτην ἀναπληροῖ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν.

Φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους.—Αὕτη δύνανται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα κύρια μέρη τὴν Λογικὴν, τὴν Μεταφυσικὴν, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Ἠθικὴν, αἷς ἐπισυνάπτονται καὶ ἄλλαι τινές ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Λογικῇ, ἥτις καὶ Ὀργανον καλεῖται καὶ ἐπὶ σωκρατικῆς καὶ πλατωνικῆς βῆσεως στηρίζεται, ὁ φιλόσοφος πραγματεύεται περὶ τῶν τρόπων τοῦ διανοεῖσθαι, ἤτοι περὶ ἐννοιῶν, κρίσεων, συλλογισμῶν, ἀποδείξεων, ὁρισμῶν καὶ διαιρέσεων.

Ἐν δὲ τῇ Μεταφυσικῇ, ἀποτελοῦσα τὴν ὑπάρχον βαθυμῆδα τῆς φιλοσοφίας, τὴν πρώτην φιλοσοφίαν, καθόλου μὲν ἀσχολεῖται περὶ τῆς πρώτης αἰτίας τῶν ὄντων, τῆς πάντα κινούσης, ἀκινήτου δ' αὐτῆς μενούσης, ἤτοι τοῦ θεοῦ, εἰδικώτερον δ' ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῶν καθ' ἕκαστα πρὸς τὸ ὅλον, θεωρῶν τὰ ὄντα ὑπὸ τετραπλὴν ὄψιν: τῆς ὅλης, τοῦ εἶδους, τοῦ κινουμένου αἰῶντος καὶ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν κινεῖνται.

Ἐν δὲ τῇ Φυσικῇ τοῦναντίον ἐξετάζει τὸ κινούμενον, ἤτοι τὸν κόσμον, αἰώνιον ὄντα, ἅτε ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον ἐν αὐτῷ πᾶσα κίνησις εἶναι μεταβολή, ὥς παρατηρεῖται ἐν τῇ γενέσει, τῇ φθορᾷ, τῇ οὐξήσει, τῇ μειώσει κλπ. Φρονεῖ δ' ὅτι ἐν παντί ὁ π. τοῦ Θεοῦ μόνου ἐξαίρουμένου, ὑπάρχει ὕλη, ἥτις εἶναι τὸ δυνατόν ὄν, καὶ εἶδος, ἕπερ εἶναι τὸ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐνεργεία ἢ τὸ ἐντελέχεια ὄν." Ὑλη δηλ. εἶναι τὸ ὑποκαίμενον, ὅπερ γίνεται τι καὶ ἐν ᾧ τελεῖται μεταβολή τις, εἶδος δ' αἱ ἰδιότητες, αἵτινες μεταδιδομέναι εἰς τὸ ὑποκαίμενον ἐκείνο συνιστάσι τὴν μεταβολήν· ἐπειδὴ δ' ὁ σκοπὸς τοῦ γίνεσθαι ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἡ ὕλη λάβῃ τὸ εἶδος αὐτῆς ἐπεισὶ ὅτι τὸ εἶδος ἐκάστου ὄντος εἶναι ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ οὐσία, εἶναι ἢ ἐέργεια, ἢ ἐντελέχεια αὐτοῦ, ἢ καθόλου τὸ ἐνεργεία ὄν· ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴν μὲν οὐπω τυγχάνει οὕτω τοῦτο, ὅπερ ὕστερον ἐξ αὐτῆς γίνεται, ἔχει δ' ὅμως ἀναγκασίως τὴν δύναμιν ἵνα γένηται τοῦτο, ἔπεται ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἢ δύναμις ἢ τὸ δυνάμει ὄν. Ἡ ὕλη ἔτι εἶναι τὸ κινούμενον, τὸ εἶδος τὸ κινεῖν· οὕτως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὕλη μὲν εἶναι τὸ σῶμα, ὅπερ εἶναι τὸ κινούμενον, εἶδος δὲ ἡ ψυχὴ, ἥτις εἶναι τὸ κινεῖν· ἡ ψυχὴ οὕτε ἄνευ σώματος εἶναι οὕτε σωματικόν τι, γεννᾶται δὲ καὶ φθείρεται σὺν τῷ πνεύματι, ὅπερ εἶναι ὄργανον αὐτῆς· ὁ εἰς τὴν ψυχὴν θύραθεν εἰσερχόμενος θεὸς νοῦς εἶναι ἀγέννητος καὶ διαμένει ἀνώλεθρος, ἀπερχόμενος μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος ἐκ τούτου καὶ ἐνούμενος μετὰ τοῦ θεοῦ. Πᾶσα ζωὴ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλοῦται διὰ κινήσεως· ἡ ζωὴ τῶν φυτῶν εἶναι θρέψις μόνον καὶ διάδοσις τοῦ εἶδους, παρὰ δὲ τοῖς ζῴοις καὶ αἰσθησίς καὶ κίνησις, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις συνάπτεται τούτοις καὶ ἡ νόησις.

Ἐν δὲ τῇ Ἠθικῇ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ· ταύτην ὀρίζει ὡς ἔξιν προαιρετικὴν διευθυνομένην ὑπὸ τῆς φρονήσεως εἰς τὸ ἀληθὲς μέσον· οὕτω δ' ἡ ἀρετὴ εἶναι μισότης κειμένη μεταξὺ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· ἡ ἀνδρεία π.χ. κεῖται μεταξὺ τῆς θρασυτήτος καὶ τῆς δειλίας, τὸ δίκαιον μεταξὺ τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας.

Περὶ δὲ πολιτείας φρονεῖ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἐν γένει εἶναι ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν ἐν τελείᾳ ζωῇ κοινωνίᾳ· πρὸς τοῦτο κύριον ἔργον τῆς πολιτείας εἶναι ἡ ἀνατροφή τοῦ λαοῦ εἰς ἀρετήν· κατὰ τὸν χαρακτῆρα δὲ καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ὀφείλει νὰ βυθμίζεταί καὶ τὸ πολίτευμα.

Ἐν τῇ Θρησκείᾳ παραδέχεται ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς συνοχῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου καθόλου μὴ ἐπεμβαίνον ἐν τῇ λεπτομερείᾳ.

Τὴν τέχνην θεωρεῖ προερχομένην ἐκ μιμήσεως, τὴν δὲ ρητορικὴν τὸ μὲν ὡς τέχνην, τὸ δ' ὡς παραφυσία τῆς διαλεκτικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἐν τῇ Περὶ Πολιτείας, ἐκτὸς 2.1.2, 2.2.2, 2.3.2, 2.4.2, 2.5.2, 2.6.2, 2.7.2, 2.8.2, 2.9.2, 2.10.2, 2.11.2, 2.12.2, 2.13.2, 2.14.2, 2.15.2, 2.16.2, 2.17.2, 2.18.2, 2.19.2, 2.20.2, 2.21.2, 2.22.2, 2.23.2, 2.24.2, 2.25.2, 2.26.2, 2.27.2, 2.28.2, 2.29.2, 2.30.2, 2.31.2, 2.32.2, 2.33.2, 2.34.2, 2.35.2, 2.36.2, 2.37.2, 2.38.2, 2.39.2, 2.40.2, 2.41.2, 2.42.2, 2.43.2, 2.44.2, 2.45.2, 2.46.2, 2.47.2, 2.48.2, 2.49.2, 2.50.2, 2.51.2, 2.52.2, 2.53.2, 2.54.2, 2.55.2, 2.56.2, 2.57.2, 2.58.2, 2.59.2, 2.60.2, 2.61.2, 2.62.2, 2.63.2, 2.64.2, 2.65.2, 2.66.2, 2.67.2, 2.68.2, 2.69.2, 2.70.2, 2.71.2, 2.72.2, 2.73.2, 2.74.2, 2.75.2, 2.76.2, 2.77.2, 2.78.2, 2.79.2, 2.80.2, 2.81.2, 2.82.2, 2.83.2, 2.84.2, 2.85.2, 2.86.2, 2.87.2, 2.88.2, 2.89.2, 2.90.2, 2.91.2, 2.92.2, 2.93.2, 2.94.2, 2.95.2, 2.96.2, 2.97.2, 2.98.2, 2.99.2, 2.100.2, 2.101.2, 2.102.2, 2.103.2, 2.104.2, 2.105.2, 2.106.2, 2.107.2, 2.108.2, 2.109.2, 2.110.2, 2.111.2, 2.112.2, 2.113.2, 2.114.2, 2.115.2, 2.116.2, 2.117.2, 2.118.2, 2.119.2, 2.120.2, 2.121.2, 2.122.2, 2.123.2, 2.124.2, 2.125.2, 2.126.2, 2.127.2, 2.128.2, 2.129.2, 2.130.2, 2.131.2, 2.132.2, 2.133.2, 2.134.2, 2.135.2, 2.136.2, 2.137.2, 2.138.2, 2.139.2, 2.140.2, 2.141.2, 2.142.2, 2.143.2, 2.144.2, 2.145.2, 2.146.2, 2.147.2, 2.148.2, 2.149.2, 2.150.2, 2.151.2, 2.152.2, 2.153.2, 2.154.2, 2.155.2, 2.156.2, 2.157.2, 2.158.2, 2.159.2, 2.160.2, 2.161.2, 2.162.2, 2.163.2, 2.164.2, 2.165.2, 2.166.2, 2.167.2, 2.168.2, 2.169.2, 2.170.2, 2.171.2, 2.172.2, 2.173.2, 2.174.2, 2.175.2, 2.176.2, 2.177.2, 2.178.2, 2.179.2, 2.180.2, 2.181.2, 2.182.2, 2.183.2, 2.184.2, 2.185.2, 2.186.2, 2.187.2, 2.188.2, 2.189.2, 2.190.2, 2.191.2, 2.192.2, 2.193.2, 2.194.2, 2.195.2, 2.196.2, 2.197.2, 2.198.2, 2.199.2, 2.200.2, 2.201.2, 2.202.2, 2.203.2, 2.204.2, 2.205.2, 2.206.2, 2.207.2, 2.208.2, 2.209.2, 2.210.2, 2.211.2, 2.212.2, 2.213.2, 2.214.2, 2.215.2, 2.216.2, 2.217.2, 2.218.2, 2.219.2, 2.220.2, 2.221.2, 2.222.2, 2.223.2, 2.224.2, 2.225.2, 2.226.2, 2.227.2, 2.228.2, 2.229.2, 2.230.2, 2.231.2, 2.232.2, 2.233.2, 2.234.2, 2.235.2, 2.236.2, 2.237.2, 2.238.2, 2.239.2, 2.240.2, 2.241.2, 2.242.2, 2.243.2, 2.244.2, 2.245.2, 2.246.2, 2.247.2, 2.248.2, 2.249.2, 2.250.2, 2.251.2, 2.252.2, 2.253.2, 2.254.2, 2.255.2, 2.256.2, 2.257.2, 2.258.2, 2.259.2, 2.260.2, 2.261.2, 2.262.2, 2.263.2, 2.264.2, 2.265.2, 2.266.2, 2.267.2, 2.268.2, 2.269.2, 2.270.2, 2.271.2, 2.272.2, 2.273.2, 2.274.2, 2.275.2, 2.276.2, 2.277.2, 2.278.2, 2.279.2, 2.280.2, 2.281.2, 2.282.2, 2.283.2, 2.284.2, 2.285.2, 2.286.2, 2.287.2, 2.288.2, 2.289.2, 2.290.2, 2.291.2, 2.292.2, 2.293.2, 2.294.2, 2.295.2, 2.296.2, 2.297.2, 2.298.2, 2.299.2, 2.300.2, 2.301.2, 2.302.2, 2.303.2, 2.304.2, 2.305.2, 2.306.2, 2.307.2, 2.308.2, 2.309.2, 2.310.2, 2.311.2, 2.312.2, 2.313.2, 2.314.2, 2.315.2, 2.316.2, 2.317.2, 2.318.2, 2.319.2, 2.320.2, 2.321.2, 2.322.2, 2.323.2, 2.324.2, 2.325.2, 2.326.2, 2.327.2, 2.328.2, 2.329.2, 2.330.2, 2.331.2, 2.332.2, 2.333.2, 2.334.2, 2.335.2, 2.336.2, 2.337.2, 2.338.2, 2.339.2, 2.340.2, 2.341.2, 2.342.2, 2.343.2, 2.344.2, 2.345.2, 2.346.2, 2.347.2, 2.348.2, 2.349.2, 2.350.2, 2.351.2, 2.352.2, 2.353.2, 2.354.2, 2.355.2, 2.356.2, 2.357.2, 2.358.2, 2.359.2, 2.360.2, 2.361.2, 2.362.2, 2.363.2, 2.364.2, 2.365.2, 2.366.2, 2.367.2, 2.368.2, 2.369.2, 2.370.2, 2.371.2, 2.372.2, 2.373.2, 2.374.2, 2.375.2, 2.376.2, 2.377.2, 2.378.2, 2.379.2, 2.380.2, 2.381.2, 2.382.2, 2.383.2, 2.384.2, 2.385.2, 2.386.2, 2.387.2, 2.388.2, 2.389.2, 2.390.2, 2.391.2, 2.392.2, 2.393.2, 2.394.2, 2.395.2, 2.396.2, 2.397.2, 2.398.2, 2.399.2, 2.400.2, 2.401.2, 2.402.2, 2.403.2, 2.404.2, 2.405.2, 2.406.2, 2.407.2, 2.408.2, 2.409.2, 2.410.2, 2.411.2, 2.412.2, 2.413.2, 2.414.2, 2.415.2, 2.416.2, 2.417.2, 2.418.2, 2.419.2, 2.420.2, 2.421.2, 2.422.2, 2.423.2, 2.424.2, 2.425.2, 2.426.2, 2.427.2, 2.428.2, 2.429.2, 2.430.2, 2.431.2, 2.432.2, 2.433.2, 2.434.2, 2.435.2, 2.436.2, 2.437.2, 2.438.2, 2.439.2, 2.440.2, 2.441.2, 2.442.2, 2.443.2, 2.444.2, 2.445.2, 2.446.2, 2.447.2, 2.448.2, 2.449.2, 2.450.2, 2.451.2, 2.452.2, 2.453.2, 2.454.2, 2.455.2, 2.456.2, 2.457.2, 2.458.2, 2.459.2, 2.460.2, 2.461.2, 2.462.2, 2.463.2, 2.464.2, 2.465.2, 2.466.2, 2.467.2, 2.468.2, 2.469.2, 2.470.2, 2.471.2, 2.472.2, 2.473.2, 2.474.2, 2.475.2, 2.476.2, 2.477.2, 2.478.2, 2.479.2, 2.480.2, 2.481.2, 2.482.2, 2.483.2, 2.484.2, 2.485.2, 2.486.2, 2.487.2, 2.488.2, 2.489.2, 2.490.2, 2.491.2, 2.492.2, 2.493.2, 2.494.2, 2.495.2, 2.496.2, 2.497.2, 2.498.2, 2.499.2, 2.500.2, 2.501.2, 2.502.2, 2.503.2, 2.504.2, 2.505.2, 2.506.2, 2.507.2, 2.508.2, 2.509.2, 2.510.2, 2.511.2, 2.512.2, 2.513.2, 2.514.2, 2.515.2, 2.516.2, 2.517.2, 2.518.2, 2.519.2, 2.520.2, 2.521.2, 2.522.2, 2.523.2, 2.524.2, 2.525.2, 2.526.2, 2.527.2, 2.528.2, 2.529.2, 2.530.2, 2.531.2, 2.532.2, 2.533.2, 2.534.2, 2.535.2, 2.536.2, 2.537.2, 2.538.2, 2.539.2, 2.540.2, 2.541.2, 2.542.2, 2.543.2, 2.544.2, 2.545.2, 2.546.2, 2.547.2, 2.548.2, 2.549.2, 2.550.2, 2.551.2, 2.552.2, 2.553.2, 2.554.2, 2.555.2, 2.556.2, 2.557.2, 2.558.2, 2.559.2, 2.560.2, 2.561.2, 2.562.2, 2.563.2, 2.564.2, 2.565.2, 2.566.2, 2.567.2, 2.568.2, 2.569.2, 2.570.2, 2.571.2, 2.572.2, 2.573.2, 2.574.2, 2.575.2, 2.576.2, 2.577.2, 2.578.2, 2.579.2, 2.580.2, 2.581.2, 2.582.2, 2.583.2, 2.584.2, 2.585.2, 2.586.2, 2.587.2, 2.588.2, 2.589.2, 2.590.2, 2.591.2, 2.592.2, 2.593.2, 2.594.2, 2.595.2, 2.596.2, 2.597.2, 2.598.2, 2.599.2, 2.600.2, 2.601.2, 2.602.2, 2.603.2, 2.604.2, 2.605.2, 2.606.2, 2.607.2, 2.608.2, 2.609.2, 2.610.2, 2.611.2, 2.612.2, 2.613.2, 2.614.2, 2.615.2, 2.616.2, 2.617.2, 2.618.2, 2.619.2, 2.620.2, 2.621.2, 2.622.2, 2.623.2, 2.624.2, 2.625.2, 2.626.2, 2.627.2, 2.628.2, 2.629.2, 2.630.2, 2.631.2, 2.632.2, 2.633.2, 2.634.2, 2.635.2, 2.636.2, 2.637.2, 2.638.2, 2.639.2, 2.640.2, 2.641.2, 2.642.2, 2.643.2, 2.644.2, 2.645.2, 2.646.2, 2.647.2, 2.648.2, 2.649.2, 2.650.2, 2.651.2, 2.652.2, 2.653.2, 2.654.2, 2.655.2, 2.656.2, 2.657.2, 2.658.2, 2.659.2, 2.660.2, 2.661.2, 2.662.2, 2.663.2, 2.664.2, 2.665.2, 2.666.2, 2.667.2, 2.668.2, 2.669.2, 2.670.2, 2.671.2, 2.672.2, 2.673.2, 2.674.2, 2.675.2, 2.676.2, 2.677.2, 2.678.2, 2.679.2, 2.680.2, 2.681.2, 2.682.2, 2.683.2, 2.684.2, 2.685.2, 2.686.2, 2.687.2, 2.688.2, 2.689.2, 2.690.2, 2.691.2, 2.692.2, 2.693.2, 2.694.2, 2.695.2, 2.696.2, 2.697.2, 2.698.2, 2.699.2, 2.700.2, 2.701.2, 2.702.2, 2.703.2, 2.704.2, 2.705.2, 2.706.2, 2.707.2, 2.708.2, 2.709.2, 2.710.2, 2.711.2, 2.712.2, 2.713.2, 2.714.2, 2.715.2, 2.716.2, 2.717.2, 2.718.2, 2.719.2, 2.720.2, 2.721.2, 2.722.2, 2.723.2, 2.724.2, 2.725.2, 2.726.2, 2.727.2, 2.728.2, 2.729.2, 2.730.2, 2.731.2, 2.732.2, 2.733.2, 2.734.2, 2.735.2, 2.736.2, 2.737.2, 2.738.2, 2.739.2, 2.740.2, 2.741.2, 2.742.2, 2.743.2, 2.744.2, 2.745.2, 2.746.2, 2.747.2, 2.748.2, 2.749.2, 2.750.2, 2.751.2, 2.752.2, 2.753.2, 2.754.2, 2.755.2, 2.756.2, 2.757.2, 2.758.2, 2.759.2, 2.760.2, 2.761.2, 2.762.2, 2.763.2, 2.764.2, 2.765.2, 2.766.2, 2.767.2, 2.768.2, 2.769.2, 2.770.2, 2.771.2, 2.772.2, 2.773.2, 2.774.2, 2.775.2, 2.776.2, 2.777.2, 2.778.2, 2.779.2, 2.780.2, 2.781.2, 2.782.2, 2.783.2, 2.784.2, 2.785.2, 2.786.2, 2.787.2, 2.788.2, 2.789.2, 2.790.2, 2.791.2, 2.792.2, 2.793.2, 2.794.2, 2.795.2, 2.796.2, 2.797.2, 2.798.2, 2.799.2, 2.800.2, 2.801.2, 2.802.2, 2.803.2, 2.804.2, 2.805.2, 2.806.2, 2.807.2, 2.808.2, 2.809.2, 2.810.2, 2.811.2, 2.812.2, 2.813.2, 2.814.2, 2.815.2, 2.816.2, 2.817.2, 2.818.2, 2.819.2, 2.820.2, 2.821.2, 2.822.2, 2.823.2, 2.824.2, 2.825.2, 2.826.2, 2.827.2, 2.828.2, 2.829.2, 2.830.2, 2.831.2, 2.832.2, 2.833.2, 2.834.2, 2.835.2, 2.836.2, 2.837.2, 2.838.2, 2.839.2, 2.840.2, 2.841.2, 2.842.2, 2.843.2, 2.844.2, 2.845.2, 2.846.2, 2.847.2, 2.848.2, 2.849.2, 2.850.2, 2.851.2, 2.852.2, 2.853.2, 2.854.2, 2.855.2, 2.856.2, 2.857.2, 2.858.2, 2.859.2, 2.860.2, 2.861.2, 2.862.2, 2.863.2, 2.864.2, 2.865.2, 2.866.2, 2.867.2, 2.868.2, 2.869.2, 2.870.2, 2.871.2, 2.872.2, 2.873.2, 2.874.2, 2.875.2, 2.876.2, 2.877.2, 2.878.2, 2.879.2, 2.880.2, 2.881.2, 2.882.2, 2.883.2, 2.884.2, 2.885.2, 2.886.2, 2.887.2, 2.888.2, 2.889.2, 2.890.2, 2.891.2, 2.892.2, 2.893.2, 2.894.2, 2.895.2, 2.896.2, 2.897.2, 2.898.2, 2.899.2, 2.900.2, 2.901.2, 2.902.2, 2.903.2, 2.904.2, 2.905.2, 2.906.2, 2.907.2, 2.908.2, 2.909.2, 2.910.2, 2.911.2, 2.912.2, 2.913.2, 2.914.2, 2.915.2, 2.916.2, 2.917.2, 2.918.2, 2.919.2, 2.920.2, 2.921.2, 2.922.2, 2.923.2, 2.924.2, 2.925.2, 2.926.2, 2.927.2, 2.928.2, 2.929.2, 2.930.2, 2.931.2, 2.932.2, 2.933.2, 2.934.2, 2.935.2, 2.936.2, 2.937.2, 2.938.2, 2.939.2, 2.940.2, 2.941.2, 2.942.2, 2.943.2, 2.944.2, 2.945.2, 2.946.2, 2.947.2, 2.948.2, 2.949.2, 2.950.2, 2.951.2, 2.952.2, 2.953.2, 2.954.2, 2.955.2, 2.956.2, 2.957.2, 2.958.2, 2.959.2, 2.960.2, 2.961.2, 2.962.2, 2.963.2, 2.964.2, 2.965.2, 2.966.2, 2.967.2, 2.968.2, 2.969.2, 2.970.2, 2.971.2, 2.972.2, 2.973.2, 2.974.2, 2.975.2, 2.976.2, 2.977.2, 2.978.2, 2.979.2, 2.980.2, 2.981.2, 2.982.2, 2.983.2, 2.984.2, 2.985.2, 2.986.2, 2.987.2, 2.988.2, 2.989.2, 2.990.2, 2.991.2, 2.992.2, 2.993.2, 2.994.2, 2.995.2, 2.996.2, 2.997.2, 2.998.2, 2.999.2, 3.000.2, 3.001.2, 3.002.2, 3.003.2, 3.004.2, 3.005.2, 3.006.2, 3.007.2, 3.008.2, 3.009.2, 3.010.2, 3.011.2, 3.012.2, 3.013.2, 3.014.2, 3.015.2, 3.016.2, 3.017.2, 3.018.2, 3.019.2, 3.020.2, 3.021.2, 3.022.2, 3.023.2, 3.024.2, 3.025.2, 3.026.2, 3.027.2, 3.028.2, 3.029.2, 3.030.2, 3.031.2, 3.032.2, 3.033.2, 3.034.2, 3.035.2, 3.036.2, 3.037.2, 3.038.2, 3.039.2, 3.040.2, 3.041.2, 3.042.2, 3.043.2, 3.044.2, 3.045.2, 3.046.2, 3.047.2, 3.048.2, 3.049.2, 3.050.2, 3.051.2, 3.052.2, 3.053.2, 3.054.2, 3.055.2, 3.056.2, 3.057.2, 3.058.2, 3.059.2, 3.060.2, 3.061.2, 3.062.2, 3.063.2, 3.064.2, 3.065.2, 3.066.2, 3.067.2, 3.068.2, 3.069.2, 3.070.2, 3.071.2, 3.072.2, 3.073.2, 3.074.2, 3.075.2, 3.076.2, 3.077.2, 3.078.2, 3.079.2, 3.080.2, 3.081.2, 3.082.2, 3.083.2, 3.084.2, 3.085.2, 3.086.2, 3.087.2, 3.088.2, 3.089.2, 3.090.2, 3.091.2, 3.092.2, 3.093.2, 3.094.2, 3.095.2, 3.096.2, 3.097.2, 3.098.2, 3.099.2, 3.100.2, 3.101.2, 3.102.2, 3.103.2, 3.104.2, 3.105.2, 3.106.2, 3.107.2, 3.108.2, 3.109.2, 3.110.2, 3.111.2, 3.112.2, 3.113.2, 3.114.2, 3.115.2, 3.116.2, 3.117.2, 3.118.2, 3.119.2, 3.120.2, 3.121.2, 3.122.2, 3.123.2, 3.124.2, 3.125.2, 3.126.2, 3.127.2, 3.128.2, 3.129.2, 3.130.2, 3.131.2, 3.132.2, 3.133.2, 3.134.2, 3.135.2, 3.136.2, 3.137.2, 3.138.2, 3.139.2, 3.140.2, 3.141.2, 3.142.2, 3.143.2, 3.144.2, 3.145.2, 3.146.2, 3.147.2, 3.148.2, 3.149.2, 3.150.2, 3.151.2, 3.152.2, 3.153.2, 3.154.2, 3.155.2, 3.156.2, 3.157.2, 3.158.2, 3.159.2, 3.160.2, 3.161.2, 3.162.2, 3.163.2, 3.164.2, 3.165.2, 3.166.2, 3.167.2, 3.168.2, 3.169.2, 3.170.2, 3.171.2, 3.172.2, 3.173.2,

μετὰ σύντομον εἰσχωγὴν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως, πρῶτον μὲν ποιεῖται λόγον περὶ τροχῶδους καὶ ἔπους, εἶτα δ' ἐπιφέρει σύγκρισιν μετὰ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τὰ περὶ λυρικῆς καὶ κομωδίας περιλαμβάνοντο ἐν τῷ ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ πονήματος. Εἶναι δὲ τοιοῦτον τὸ κύρος τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ βραχέως μὲν, ἀλλὰ μετὰ θυμικαστῆς δξυνοίας λεγομένων, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι μένει ἀπρόσβλητον.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνεδύσατο τὴν ἐμβρίθειαν τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως πρὸς τὴν εὐρύτητα τῶν θετικῶν γνώσεων καὶ τὴν πείραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναδειχθεὶς ἀπαράμιλλος μεταφυσικός, βαθύς πολιτειολόγος καὶ ἀκριβέστατος τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐρευνητής· ἀνδ' ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν σήμερον δὲν συμφωνῇ πρὸς πολλὰς τῶν φυσικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν αὐτοῦ θεωρίων, ἀλλ' ὁμως ἐν τῇ λογικῇ, τῇ μεταφυσικῇ, τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ τὸ κύρος τοῦ φιλοσόφου διέμεινεν ἀμείωτον, ἰδίᾳ ἐν τῇ λογικῇ· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ζωολογικαῖς αὐτοῦ συγγραφαῖς, καίτοι τὰ μέσα τῆς παρατηρήσεως τότε ἦσαν δυσχερῆ ἢ ἀτελῆ, διακρίνεται βαθύτης παρατηρήσεως μετὰ συμπερασμάτων ἀσφαλῶν.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Περιπατητικῇ Σχολῇ ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Θεόφραστος ὁ Λέσβιος (372—287), οὗ σφύζονται συγγράμματα φυτολογικά, μέρος τοῦ περὶ λίθων καὶ χροανήρες.

§ 10. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.

Καίτοι αἱ ἐπιστήμαι καὶ μάλιστα αἱ θετικαὶ ἐδημιουργήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, οὐχ ἦντον ἡ ἐλληνικὴ διάνοια καὶ κατὰ τὴν αὐτικὴν περίοδον ἐπεδόθη εἰς βαθεῖας ἐρεῦνας ἐν αὐταῖς καὶ τὴν ὁδὸν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἔτεμε. Οὕτως ἐν τῇ ἱατρικῇ διέπρεψεν Ἰπποκράτης ὁ Κῷος (460—370), ὁ μέγιστος τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν, οὗ τὰ σπουδαιότατα τῶν σφύζομένων συγγραμμάτων εἶναι τὸ περὶ αἵρων καὶ ὕδατων καὶ τόπων καὶ οἱ ἀφορισμοί. Ἐν δὲ τῇ ἀστρονομίᾳ διεκρίθησαν ὁ Ἀθηναῖος Μειτων ἐπιτυχῶν περὶ τὸ 432 τὴν συμφωνίαν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν, Εὐδοξος ὁ ἐκ Κνίδου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, (408—355), ἱερός τις ἀστεροσκοπεῖον ἐν Κνίδῳ καὶ Ἡλιουπόλει, ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ὡσαύτως καταγόμενος Ἀνδρόλκος καὶ κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἀκμάτας, οὗτινος ἐτιώθησαν τὰ περὶ κωνιμέτης σφαίρας καὶ περὶ ἐπιτολῶν καὶ δόσεων ἔργα καὶ Ἰάκιος, ὁ Συρα-

κώπος. ὅστις ἐδίδασκε τὴν περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα στροφὴν τῆς γῆς. Τὸν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ διδάσκημος ἐγένετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους *Μινώας*; ὁ Μικσαλιώτης, ὅστις καὶ ἀστρονόμος ὑπῆρξεν· οὗτος λέγεται ὅτι περιέπλευσε τὰς δυτικὰς ἀκτὺς τῆς Εὐρώπης; μέχρις Ἰουλιανίδας· ἔργα αὐτοῦ ἦσαν: περὶ Ὠκεανοῦ, τῆς Περσίδος καὶ Περσίπλου; τοῦτων ἀποσπάσμα μόνον ἐσώθησαν.

§ III. Χαρακτηρισμὸς τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἀνασκοπῶν τις τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων ἀνευρίσκει ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν διαφόρων λογοτεχνικῶν εἰδῶν ὑπῆρξε ποικιλότητος καὶ φυσικῆ, ἐνισία καὶ κανονικῆ. Καὶ πρωτότυπος μὲν καὶ φυσικῇ ἐγένετο ἡ ἐξέλιξις αὕτη, διότι τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη ἐδημιουργήθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπῆρξαν φυσικὸν καὶ ἀναγκαστικὸν προῖον τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ καθόλου βίου αὐτῶν, ἐνισία δέ, διότι παρὰ τὰς φυλετικὰς διαφορὰς τῶν λογοτεχνῶν, τὰ ἔργα αὐτῶν φέρουσι γνήσιον τὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα καὶ κοινὰ τὰ γνώρισματα ἐκάστου λογοτεχνικοῦ εἶδους, καὶ κανονικῇ, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν καὶ ἀτεχνωτέρων προβαίνει βαθμυδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰ συνθετώτερα καὶ τεχνικώτερα, συνδυαζομένης τῆς τελειότητος τῆς συνθέσεως μετὰ σπουδαίου περιεχομένου καὶ ἐξόχου κάλλους μορφῆς.

Καὶ τῆς μὲν ποιήσεως γενικῆς χαρακτηριστικὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι φυσικῇ ἔμπνευσις καὶ ἔκφρασις, φαντασία ζωηρά, ἀλλὰ μεμετρημένη, αἰσθησις ἀκριδὲς τοῦ καλοῦ, κρίσις ἀσφαλὴς καὶ ἀρμονικῇ προσαρμογῇ τοῦ περιεχομένου πρὸς τὴν μορφήν, ἥτοι πρὸς τὸ μέτρον, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν· τούτοις προσθετέον ὅτι ἕκαστος τῶν ποιητῶν ἐκαλλιέργησεν ὀρισμένον ποιητικὸν εἶδος μὴ ἀπχοληθεὶς εἰς ἄλλα, τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων λαμπρῶν ιδιοτήτων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν τελειότητα τῆς ποιήσεως τῶν χρόνων τούτων.

Ἐκ τῶν διαφόρων δ' εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ μὲν ἔπος, μορφωθὲν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῶν ἡρωικῶν κατορθωμάτων τοῦ ἔθνους, ἀνεφάνη κατὰ τὸν παιδικὸν αὐτοῦ βίον, ὅτε ἐπεκράτει ἡ ἀφελὴς κατ' αἰσθητὴν ἀντίληψιν καὶ φαντασίαν ζωηρά, ὣν ἕνεκα κύριον γνώρισμα αὐτοῦ εἶναι ἀπλότης συνθέσεως καὶ φαντασιώδους κατὰ τὸ πᾶλλον ἢ ἕτερον περιεχομένου.

νον. Ἡ δὲ λυρικὴ, διαμορφωθείσα μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βασιλείων καὶ τῶν τυραννίδων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔτε τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἶναι τελειότερα τοῦ ἔπους κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκφράζει ἐν μορφῇ ποικίλῃ καὶ ἐντεχνοτέρᾳ οὐχὶ πλέον προϊόντα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀτομικὰς σκέψεις καὶ συναισθήματα, ἅτινα ἀρύεται ἐξ ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς ἀπόψεως τοῦ βίου, τοῦ τε ἰδίου καὶ τοῦ δημοσίου.

Ἡ δὲ δραματικὴ ἐδημιουργήθη, ὅτε αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τοὺς νικηφόρους κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας προαχθεῖσαι εἰς μεγάλην ἰσχύον καὶ εὐημερίαν ἐγένοντο μέγα πνευματικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ βαθείας καὶ πολυμεροῦς μορφώσεως· κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἑλληνικὴ διάνοια εἰσῆλθεν εἰς τὴν τελείαν αὐτῆς ὀριμότητα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ δράμα ὑπῆρξε τὸ τελειότατον τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως μετ' ἰσχυρὰς καὶ ἀμέσου ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν παιδευτικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

Τοῦ δὲ πεζοῦ λόγου, ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. ἤδη αἰῶνος εἰσαχθέντος εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἡ ἀκμὴ ἐπιτελεῖται ἰδίᾳ κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα. Καὶ ἡ μὲν ἱστοριογραφία, μυθικὴ τὸ πρῶτον οὖσα καὶ ἐν τῇ ἡδεῖᾳ ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, ἀπαλλάσσετο βαθμηδὸν τοῦ μυθώδους καὶ λαμβάνει τύπον ἐπιστημονικὸν καὶ χάριν καὶ τέχνην μεγίστην διὰ τῆς αἰτικῆς διαλέκτου. Ἡ δὲ φιλοσοφία, ἀρξαμένη τὸ πρῶτον ἐκ φαντασιωδῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ ἀτέχνως διατυπωμένων θεωριῶν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σύμπαντος ἀνῆλθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα, διαμορφωθείσης πάσης σχεδὸν φιλοσοφικῆς γνώσεως μετ' ἐντέχνου καὶ καλλίστης παραστάσεως λόγου. Καὶ ἡ ῥητορεία δέ, φυσικὴ κατ' ἀρχὰς οὖσα καὶ σὺν τῇ προσόδῳ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν σοφιστῶν ἀναπτυχθεῖσα, ἐξέικετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τε τὴν μορφήν, τὴν δύναμιν καὶ τὸ ὕψος τοῦ περιεχομένου.

Κάλλος καὶ ἁρμονία, ποικιλία καὶ δύναμις, εὐκαμψία καὶ εὐαρμοσσία μετ' ἄλλων πολλῶν ἀρετῶν χαρακτηρίζουσι τὸν τέλειον ἑλληνικὸν πεζὸν λόγον.

Συγκρίνων δὲ τις γενικώτατα καὶ συντομώτατα τὰς νεωτέρας λογοτεχνίας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τῶν λαμπρῶν τούτων χρόνων ἀνευρίσκει, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀλλῆθειαν καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐν ἀμφοτέραις περιεχομένου, ὅτι ἐκείνης μὲν κύρια γνωρίσματα εἶναι ἡ λεπτεπίλεπτος ἀνάλυσις

τῶν διακοσμημάτων καὶ τῶν ἀισθημάτων καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐκζητήσις τῆς αὐτοτελείας τοῦ ἀτόμου, τῆς δ' ἀρχαίας ἑλληνικῆς τοῦναντίον ἡ ἐκ γενικωτέρας ἀποψέως ἀπεικόνισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ ἀτόμου, ὧν ἕνεκα τὰ προτιόντα αὐτῆς καὶ παγκόσμιον κύρος ἔχουσι καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὰ εἶναι.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Α') ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ (320—50 π. Χ.)

Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθησαν εἰς τὰς κατακτηθείσας ὑπ' αὐτῶν χώρας καὶ ἐγκαθιδρύθησαν εἰς διάφορα κέντρα ὑπὸ νέαν μορφήν. Τοῦτων μέγιστον ἐγένετο ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ τῶν φιλομύστων βασιλέων Πτολεμαίων. Ἐν αὐτῇ ἱδρύθησαν δύο λαμπραὶ βιβλιοθήκαι περιέχουσαι πλῆθος συγγραμμάτων, πολλοὶ δ' ἄνδρες λόγιοι καὶ σοφοὶ ἐδίδασκον ποικίλης ἐπιστήμης ἐν τῷ συνεχόμενῳ μετὰ τῆς μῆς αὐτῶν Μουσείῳ. Πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας σπουδαῖον κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας ἐγένετο καὶ ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πλουσία πόλις Πέργαμος ὑπὸ τοῖς Ἀνταλικῶς βασιλεῦς· ἐξ αὐτῆς προήλθον αἱ περὶ τὴν ἀντικαταστήσασθαι ἐν τῇ γραφῇ τὸν πάπυρον, οὗ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγή ἀπηγορεύθη ἐξ ἀντιζηλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιόχεια, διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην λογοτεχνικὴν κίνησιν καὶ ἐν Ῥόδῳ ἤχημασε περίφημος ῥητορικὴ σχολή, ἡ ὑπὸ Αἰσχίνου ἱδρυθεῖσα, καὶ ἐν πολλαῖς δὲ πόλεσι τῆς Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἦνθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἦν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι, εἰ καὶ ἡ χώρα ἀπόλεσε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα δεινὰ παντοειδῆ ἐμύσστιζον αὐτήν, ἀλλ' ὅμως τὰ γράμματα ἐκαλλιεργούντο ἱκανῶς, μάλιστα δ' ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἐνδοξοτάτῃ αὐτῶν κατίδει, ταῖς Ἀθήναις.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

α') Ποίησις.

§ 1. Ἔπος.

Κύρια γνωρίσματα τοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἐπίδειξις πολυμαθείας, ἑλλειψίς ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως, φυσικῆς ἐκφράσεως καὶ ἔθνικοῦ χαρακτήρος· τὸ λεκτικὸν εἶναι λίαν ἐπιτετηδευμένον καὶ ψυχρὸν, ἢ δὲ παραγωγὴ ὀλίγη. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἡρωικῷ ἔπει διέπρεψεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ζήσας ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν I^{ον} αἰῶνα καὶ γράψας τὰ σφζόμενα ἀργοναυτικά, περιέχοντα ἐν τεχνικῇ διηγήσει τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἐν δὲ τῷ διδακτικῷ ἔπει διεκρίθη Ἀρατος ὁ Σολεύς, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας· τοῦτου σφίζεται ποίημα ἀστρονομικοῦ περιεχομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φαινόμενα*.

§ 2. Λυρική.

Ταύτης ὑπὲρ πάν ἄλλο εἶδος ἐκαλλιεργήθη τὸ ἐπίγραμμα καὶ ἡ ἐλεγεία. Διασημώτατος δὲ πάντων ἐν αὐτῇ ἐγένετο *Καλλίμαχος* ὁ Κυρηναῖος (310—240), ὅστις διεκρίθη εἰς τὰς ἐλεγείας, ἀλλ' ἐποίησε καὶ ὕμνους, ὧν σφζονται ἕξ, καὶ ἐπιγράμματα, ὧν διεσώθησαν 60. Ὁ *Καλλίμαχος* θεωρεῖται καὶ πατήρ τῆς *Ἱστορίας τῆς Λογοτεχνίας* γράψας ἐν πεζῷ ἔργον σχετικὸν ἀπολεσθέν.

Ἀλλὰ τὸ προσφιλέστατον ποιητικὸν εἶδος ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις ἦτο τὸ ἐπίγραμμα ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς ὀψεις τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βίου μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ εὐφυΐας. Ταυτὴ δ' ἀπειρία ἐπιγραμμάτων ἐγράφη, ὥστε τῷ 80 π. Χ. *Μελέαγρος* ὁ Σύρος ἐποίησε συλλογὴν τῶν ἀρίστων ἐπιγραμμάτων τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιγραμματοποιῶν ἀποκαλέσας αὐτὴν *στέφανον*· αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν συλλογῶν, αἵτινες ἔπειτα ὠνομάσθησαν *Ἀνθολογίαι*.

§ 3. Δράμα.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ὑπῆρξεν ἀφθονωτέρα ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἢ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἥς τὰ ἔργα διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ τὸ δαπανηρὸν τῶν παραστάσεων ἡλαττώθησαν, ὀλίγοι δὲ ποιηταὶ ἡσχολήθησαν

εἰς αὐτήν, ποιήσαντες τραγῳδίαις πρὸς ἀνάγνωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς διδασκαλίαν ἀπὸ θεάτρου. Ἐπὶ τῶν τραγικῶν τούτων ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην *Παιάδα* διασημύτατος δ' αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ *Λυκόφρων* ποιήσας τὴν μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαν *Κασσάνδραν*, περιέχουσαν προφητείας τῆς θυγατρὸς τοῦ *Ηριάνου* *Καστάνδρας* περὶ τῆς ὁλώσεως τῆς *Τροίας* καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν ἡρώων τῶν *Τρώων* καὶ τῶν *Ἑλλήνων* μετ' αὐτήν.

Ἡ δὲ κωμῳδία εἶναι συνέχεια τῆς Μέτης ὑπὸ νέαν μορφήν, περιοριζομένη εἰς τὴν ἐκθεσιν χαρακτήρων καὶ ἀνθρωπίνων παθῶν ἀλλὰ περὶ ταύτης καὶ τῶν ποιητῶν αὐτῆς ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς προηγούμενοις.

§ 4. Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ εἶναι γέννημα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ὅπερ ἔχει φυσικωτέραν ἐμπνευσιν.

Εἰς τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν αὐτῆς ἀπορρομήν ἔδωσαν ποιμενικὰ ἄσματα ἐν χώραις θωρικαῖς, μάλιστα δ' ἐν *Σικελίᾳ*, ἔνθα καὶ ἀγῶνες ποιητικοὶ ἐγίνοντο ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς τιμὴν τῆς *Ἀρτέμιδος*, *βουκολιασμοὶ* καλούμενοι. Ἐγένετο δ' ἡ τεχνικὴ διαμόρφωσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ εἶδους τούτου τῆς ποιήσεως ἐν *Ἀλεξανδρείᾳ*, διότι, ἀναπτυχθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βίου πολυτελεστάτου καὶ διαίτης ἀδυστάτης, ἐπῆλθε κόρος, ὅστις παρήγαγεν ἀντίδρασιν πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον καὶ ἐντεθεν ῥοπήν πρὸς μελέτην καὶ ποιητικὴν ἐξεικόνισιν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀφελοῦς τῶν ποιμένων ζωῆς.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις μέτρον ἔχει ἐπικόν, διάλεκτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θωρικὴν, μορφήν δραματικὴν καὶ χαρακτήρα ἐλαγειακόν. Τὰ ποιήματα αὐτῆς καλοῦνται *Εἰδύλλια*, ὡς ἀποτελοῦντα μικρόν τι ποιητικὸν εἶδος.

Οἱ δὲ μῦμοι εἶναι μικροὶ ἡθογραφίαι λαμβανόμεναι ἐκ τῶν συνήθων τοῦ βίου γεγονότων, ὡς ἑορτῶν, ἐπισκέψεων, συναντήσεων, ἀγορῶν κλπ. καὶ δραματικῶς πῶς περαινόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξύ δύο προσώπων ἐν συντόμῳ καὶ ζωηρᾷ πράξει. Ἐμορφώθησαν δὲ κατ' ἀρχὰς οἱ μῦμοι ἐν *Σικελίᾳ* καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐγράφοντο ἐν πεζῷ λόγῳ εἰτα δ' ἐν ἐξαμέτροις καὶ τέλος ἐν χολιάμοις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ βουκολικῇ ποιήσει ἀνυπερδολητος μέχρι τοῦδε διέμει-

γεν ὁ Θεόκριτος· οὗτος, γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ'. αἰῶνος, ἔζησε τὸν πλείστον χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. ἔνθα ᾠονήθη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἐγραψε ποικίλα ποιήματα, ἀλλ' ἐνδοξος ἐγένετο διὰ τῶν *Εἰδικιῶν* αὐτοῦ, ὧν σφίζονται τριάκοντα· ἀλλ' ἐν τούτοις εἰσὶ τινα, τὰ ὅποια δὲν φέρουσι καθαρῶς εἰδυλλιακὸν τύπον, ἀλλ' εἶναι ἢ ἐρωτικαὶ ᾠδαί, ἢ μῖμοι, ἢ ἀγροτικὰ ποιήματα μετέχοντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτον μίμου ἢ ᾠδῆς, ἢ ἐπικά διηγήματα, ἢ ὕμνοι· κοινὸν γινώρισμα αὐτῶν εἶναι ἢ συντομία καὶ ἢ χορηγίαι τοῦ ἑξαμέτρου. Οἱ ἐν ταῖς εἰδυλλίαις διαλεγόμενοι ποιμένες παρίστανται πλήρεις ζωῆς καὶ γνήσια τέκνα τῆς φύσεως· οἱ τρόποι, αἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἐπιπλαστον ἔχουσι, διότι ὁ ποιητὴς ἐμπνευσθεὶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ διαγράφει πιστῶς καὶ ἀκριδῶς τοὺς χαρακτήρας· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μὴ φέροντα βουκολικὸν τύπον εἰδυλλία, ὥς εἰς τὰς Ἀδωνιαζούσας, αἵτινες εἶναι μῖμος, ἐπανθεῖ πολλή ποιητικὴ χάρις, εὐφυΐα καὶ ζωηρότης.

Μιμηταὶ τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ κατώτεροι αὐτοῦ, ἐγένοντο ὁ Βίων ἐκ Σιμύρνης καὶ ὁ Μόσχος ἐκ Συρακουσῶν, ὧν σφίζονται εἰδυλλία.

Ἐν δὲ ταῖς μῖμοις διεκρίθη τὰ μάλιστα Ἡρώνας ὁ Κῶς ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα· τούτου σφίζονται μῖμοι τινες ἐν χωλιάμβοις ἀνάκαλυφθέντες πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Πρόσωπα ἐν αὐτοῖς εἶναι ἄσται γυναῖκες, ἔμπορος δούλων, διδάσκαλος, ὑποδηματοποιὸς κλπ. Ὁ βίος τούτων ἐκτίθεται ἐναργέστατα μετὰ τῶν συνήθων μαριμῶν, τέρψεων, παθῶν καὶ ψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἐν δεδομένῃ περιστάσει· ἐν τῇ ἀπεικονίσει τούτων ὁ ποιητὴς ἀναδείκνυται εὐφυΐς καὶ ἀκριδῆς παρατηρητής.

β'.) Πεζὸς λόγος.

§ 1. Ἱστοριογραφία.

Ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῶν χρόνων τούτων πινὲς μὲν ἔγραψαν ἱστορίας περιλαμβανούσας τὰς πράξεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων, ἀναμίξαντες κατὰ τὸ πλείστον μυθώδη ἢ ἀνακριθεῖ γεγονότα, ἄλλοι δὲ περιέγραψαν ἥθη, ἔθιμα καὶ πολιτεύματα διαφόρων λαῶν ἐν γλώσσῃ ἀτόνῳ καὶ πλήρει ῥητορικῆς ἐπιτηδεύσεως. Ἐκ τούτων ἄξιοι μνεῖς εἶναι *Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης* (352—264), ὅστις εἰσήγαγε τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν καὶ ἐγένετο πρόδρομος τῆς ὀλίγῃ βραδύτερον διαμορφωθείσης πραγματικῆς ἱστορίας· ταύτης σκοπὸς εἶναι ἢ ἐκ-

θεσις και κριτική εξέτασις των γεγονότων μετ' εξαγωγής ωφελίμων δι-
 ακρινισμών διὰ τὸν ἀναγνώστην. Διασημύτατος δὲ καὶ τελειότατος δια-
 μορφωτὴς αὐτῆς ἐγένετο Πολύβιος ὁ ἐκ Μεγάλης πόλεως τῆς Ἀρκαδίας
 (204—124), υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς ἀχαΐκης συμπολιτείας Λυκόρτα.
 Μορφωθείς ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ ἐπιστήμῃ ἐγένετο ἑταί-
 ρος, μετὰ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (168)
 ἦλθον ὡς Ὀμηρος μετὰ χιλιῶν ἄλλων Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην· ἐνταῦθα ἐ-
 ζήτησεν ἐπὶ πλεὺ καὶ συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ Σκιπίωνος τοῦ νεωτέρου
 καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, παρ' ὧν μεγάλως ἐτιμήθη. Ἐκταπεινῶν
 μετὰ δεκαεπταετῆ ἐξορίαν εἰς τὴν γενέτειραν γῆν καὶ μικρὸν διαμείνας
 ἐν αὐτῇ ἠκαλοῦθησεν εἰτα τῷ Σκιπίωνι ἐν ταῖς στρατιακίαις αὐτοῦ, παρα-
 στάς μάλιστα καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τούτου ἄλωσιν τῆς Καρχηδόνας. Περιελ-
 θὼν κατόπιν πολλοὺς τόπους μετὰ πολλῶν μόχθων καὶ κινδύνων ἐπέ-
 στρέψεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ μὴ εἰσλακτούμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὥπως
 μὴ ἀναλάβῃσι πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης, ἠσυχάζετο εἰς ἱστορικὰ συγ-
 γραφὰς μέχρι θανάτου αὐτοῦ ἐπελθόντος ἐκ πτώσεως ἀπὸ ἔλπου. Τῷ
 1817 ἀνευρέθη ἀνδριὰς αὐτοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ὁ Πολύβιος συνέγραψε καθολικὴν ἱστορίαν συγχρονιστικῶς συντε-
 ταγμένην καὶ πραγματευομένην γεγονότα τοῦ ὑπὸ τοῦς Ῥωμαίους κό-
 σμου ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου, μετὰ προεπισκωπῆς
 τινος ἐκ τοῦ Α', μέχρι τέλους τοῦ Γ'. Ἐκ τῶν 40 βιβλίων αὐτῆς σφί-
 ζονται τὰ 4 πρῶτα, τῶν δὲ ἄλλων ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Πολύβιος, ὢν βαθεῖα ἐρευνητὴς τῶν αἰτίων τῶν γεγονότων καὶ
 ἔμπειρος κριτὴς τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, γίνεται διὰ τοῦτο καὶ ἀρι-
 στος διδάσκαλος τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσι, ἐκπληρῶν αὐτῷ πιστῶς τὸν
 σκοπὸν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας. Κατ' αὐτὸν οὐχὶ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ
 νοὺς διευθύνει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ἕνεκα τούτου οἱ μύθοι ἀποκλεί-
 ονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιζητεῖται δὲ μόνον τὸ ἀληθές καὶ τὸ ἀμερόληπτον
 ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων.

Κρίσις δρθῇ καὶ εὐστοχος, ὁξεὶα ἀντίληψις καὶ σαφὴς διήγησις
 περιεχομένου τοῦ σύγγραμματος αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γλώσσα τούτου, αὐτὰ κύριον
 ὑπὲρ πάντων τῆς τῷ εἰρησῆ, εἶναι ἄτεχνος, ἀκκαλῶπιστος καὶ ἐν πολ-
 λοῖς τραχεῖα, διότι ὁ ἱστορικὸς ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν ἀκριβὴ ἀφή-
 γησιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὴν ἐνερμόειον τοῦ λόγου κατασκευὴν. Διὰ
 τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ὁ Πολύβιος ἠθέλησε καθελεῖν τὴν ἀποδείξιν ὅτι οἱ
 Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κορυφαῖοι καὶ διὰ τοῦ ἐλέγχου αὐτῶν πολιτικῆς.

Μετὰ τὸν Πολύβιον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν ἱστορίαις, ἀλλ' ἀπλείφθησαν αὐτοῦ.

· § 2. Ῥητορεία.

Ἐκλιπούσης ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, ἡ μεγάλη ῥητορεία τοῦ πολιτικοῦ βήματος ἐν Ἀθήναις ἐμαράνθη καὶ μόνον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν μακεδονικῶν χρόνων διεκρίθησαν πολιτικοὶ τινες ῥήτορες, ὡς ὁ εὐφυῆς, ἀλλ' ἀσταθῆς Δημάδης, ὁ ἐνάρτετος Φωκίων καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ λίαν εὐγλωττος Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, διατελέσας ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Μακεδόνων. Βραδύτερον ἡ πολιτικὴ ῥητορεία περιορίσθη ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας· εἰς τὰ ἄλλα δὲ εἶδη τῆς ῥητορείας ἐγίνοντο ὑπομνηματισμοὶ καὶ ψυχραὶ ἀπομνημονεύσεις τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων μεγάλων ῥητόρων.

§ 3. Φιλοσοφία.

Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ ὑφίστον ἀγαθόν, ὑφίστον δ' ἀγαθὸν θεωρεῖται ἡ ἀταραξία τῆς ψυχῆς. Πρὸς λύσιν τούτου ἰδρύθησαν βαθμηδὸν διάφοροι σχολαί, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἡ Σκεπτικὴ, ἡ Ἐπικουρείος ἡ Στωϊκὴ καὶ ἡ τῆς Νέας Ἀκαδημείας.

Καὶ τῆς μὲν Σκεπτικῆς ἰδρυτῆς ἐγένετο Πύρρων ὁ Ἡλείος δοξάζων ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμφιβάλλειν περὶ πάντων· ἡ διδασκαλία αὐτοῦ κυρίως ἐσκοπεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι πρὸς κτήσιν ἀληθοῦς εὐδαιμονίας οὐδὲν ὁφείλει νὰ μοχθῇ τις περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ. Τῆς δ' Ἐπικουρείου ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Ἀθηναῖος Ἐπίκουρος (341—270), ὅστις τὴν εὐδαιμονίαν ἔθετεν ἐν τῇ ἡδονῇ, ἀλλ' ἑθεώρει τὴν διανοητικὴν ἡδονὴν ἀνωτέραν τῆς σωματικῆς. Ἡ δὲ Στωϊκὴ, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως (342—270), ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Ποικίλης Στοᾶς, ἐν ᾗ συνεσχόλαζον οἱ ὅπαδοί αὐτῆς.

Οἱ Στωϊκοὶ ἐδόξαζον ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν παθῶν (ἀπάθεια) καὶ ἡ ἀνεξάρτησίς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοσοφία αὐτῶν εἶχε κασμοπολιτικὸν χαρακτῆρα, διότι ἑθεώρει πάντας τοὺς ἀνθρώπους συγγενεῖς πρὸς ἄλ-

λήλους, ἀπεικόνοντε τὴν δουλείαν καὶ παρήγγελλε τὴν πρὸς τοὺς ἀγροῦς εὐεργεσίαν· ὅτω δ' ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῶν σποικῶν προακτροδύναται ἰδεῖν τινὲς ὅμοιοι πρὸς τὰς τοῦ χριστιανισμοῦ. Τέλος τῆς Νέας Ἀκαδημίας (ιδρυτῆς ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀρκαδίου τῷ 296, ὅστις ἐκλίνα πρὸς τὴν Σκεπτικὴν καὶ ἐδόξωζεν ὅτι οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀληθές.

§ 4. Συγγραφαῖς ποικίλων ἔργων.

Κετὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους πλῆθος ἔργων ἀνεφάνη ἐν διαφόροις ἐπιστήμασι. Καὶ ἐν μὲν τῇ τότε δημιουργηθείσῃ Φιλολογίᾳ πάντας ὑπερβῆν, ὁ ἐκ Σαρδικίας Ἀρίσταρχος (222—150), γενόμενος ὁ μέγιστος τῶν κριτικῶν καὶ τῶν ἐρμηνευτῶν, μάλιστα τοῦ Ὀμήρου· ἐν δὲ τῇ Μουσικῇ διακρίθη Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ τὸ σφύζομενον ἔργον ἐπιγράφεται· *Βιβλιοθήκη*· ἐν δὲ τῇ Μαθηματικῇ διαπρέψεν ὁ ἐκ Σικελίας Πτολεμαῖος, οὗτινος σφύζονται μαθηματικὰ τινὰ καὶ ἀστρονομικὰ ἔργα· ἄλλ' ὁ μέγιστος μαθηματικὸς καὶ μηχανικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὑπερβῆν ὁ ἐκ Συρακουσῶν Ἀρχιμήδης γεννηθεὶς τῷ 287· τοῦτου σφύζονται συγγραμμάτων τινὰ ἐν θεωρικῇ διαλέκτῳ· ἐν δὲ τῇ Ἀστρονομίᾳ διακρίθησαν Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος (238), θεὸς τὰς βάσεις τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας καὶ Ἰππαρχος ὁ Νικαεὺς (160), ὁ μέγιστος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἀρχαιότητος, οὗ σφύζονται ἔργα τινὰ.

§ 5. Χαρακτηρισμὸς τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.

Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀποθαυμάζει τὰ ἔξοχα ἔργα τοῦ παρελθόντος καὶ προσπαθεῖ, ἀλλὰ μάτην, νὰ παραγάγῃ ὅμοια. Τὰ τρία εἶδη τῆς ποιήσεως, εἰς ἣν ἔχει· εἰσδύση φορτικὴ πολυμαθεῖα καὶ ἐπιτήδευσις, καλλιεργοῦνται πάντα συγχρόνως καὶ πολλὰκις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἀνεπιτυχῶς διὰ τὴν πολυσχιδὴ ταύτην τροπὴν· ἐν τοῖς ποιητικοῖς ἔργοις ἁλλεῖπει ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἡ πρωτοτυπία, ἡ φυσικὴ ἐμπνευσις καὶ ἡ δύναμις· διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι ταῦτα τὸ ἐν τρύφημα τῶν λογίων καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ τὴν μεγάλην ποίησιν τοῦ παρελθόντος διαδέχονται ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπύλλια, ὕμνοι πλήρεις ἐπιδείξεως γνώσεως, ἐπιγράμματα ποικίλα καὶ μικρολόγια καὶ εἰδύλλια. Ὁ δὲ πεζὸς λόγος κατὰ τὰ τὴν ὕψην, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἑκφρασίαν τείνει ἀπαύτως εἰς· παρακινῶν διὰ τὸ μὲν ἱστορικὸν καὶ ὁ καλὸς καὶ προσέ-

χουσι μᾶλλον εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὸ κάλλος αὐτοῦ, αἱ δὲ ῥήτορες ἐν ταῖς μιμήσεσι τῶν ἀρχαίων καὶ ταῖς μελέταις αὐτῶν περὶ ῥητορικῆς μεταχειρίζονται λεκτικὸν ἄτονον καὶ πομπῶδες. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ γλῶσσα, φθαρεῖσα, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐλληνιστοῦσας χώρας, ἀπομακρύνεται τῶν γνησίων τύπων καὶ τοῦ εὐγενοῦς κάλλους τῆς ἀρχαίας καὶ καταλήγει εἰς τὴν κοινήν.

Ἄλλ' ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις εἶναι ὅτι, ἕνεκα τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐμορφώθη ἡ Φιλολογία καὶ ἡ ταύτης θεραπαινὶς Γραμματικὴ καὶ ὅτι, ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τραπέντος τοῦ βίου καὶ πολυτρόπως ἀναπτυχθέντος, προώδευσαν τὰ μέγιστα αἱ *θετικαὶ ἐπιστήμαι*, ἐν αἷς καὶ σπουδαῖαι ἀνακαλύψεις ἐγένοντο· τοῦτο δέ, μετὰ τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν, εἶναι ἐν τῶν οὐσιωδεστάτων γνωρισμάτων τῆς ἀλεξανδρινῆς λογοτεχνίας, ἣτις παρήγαγε μὲν πολλὰ, ἀλλ' ὑστέρησε κατὰ ποιὸν τῆς προηγουμένης.

Β'.) ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ (30 π.Χ.—330 μ.Χ.)

α'.) Ποίησις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ποίησις οὐδὲν σπουδαῖον ἔργον ἔχεν ἀνὰ ἐπιδείξει. Τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους ὀλίγιστα ποιήματα ἐποιήθησαν καὶ ἀνάξια λόγου, ἅτινα καὶ ἀπώλοντο, τοῦ δὲ διδακτικοῦ, οὗ τὸ θέμα ποικίλον ὑπῆρξε, σφύζονται ποιήματά τινα, ὧν ἄξιον μνηαῖς εἶναι τὰ ἀλλευτικά τοῦ Ὀππιανοῦ.

Τῆς δὲ λυρικῆς τὰ μὲν μεγάλα εἶδη παρημελήθησαν, ἐπεκράτησε δὲ τὸ ἐπιγράμμα· συλλογὴν δ' ἐπιγραμμάτων ποικίλων, ἥτοι Ἀνθολογίαν, ἐποίησε, πλὴν ἄλλων, καὶ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς κατὰ τὸν Α'. μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν δὲ τῷ δράματι οὐδὲν γενναῖον παρήχθη, τοῦ λαοῦ ἀρεσκομένου εἰς παραστάσεις γελωτοποιῶν καὶ μίμων. Ἐν τοῖς θεάτροις σπανίως ἐδιδάσκοντο αἱ τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων τραγωδίαί, ἐπειδὴ τὸ δεσποτικὸν τῆς Τύρας κράτος ἀπέκρουε τὴν ἐκδηλώσιν ἐλευθέρου φρονήματος, ἣτις ἀφθονεῖ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ, ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία ἠρθάνετο ἀποστραφὴν πρὸς δράματα, ἐν αἷς ἔδρων ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ πρόσωπα ἐθνικά· ἐκ τούτου προέβλεπεν ἡ ὑπὸ φιλοσό-

φων καὶ σοφιστῶν σύνταξις τραγῳδιῶν πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον προωρισμένων, ὧν οὐδεμία σφίζεται.

β'.) Ηεζδος λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Οἱ ἱστορικοὶ τῶν χρόνων τούτων εἶναι οὐκ ὀλίγοι· τούτων ἅντι μινείας εἶναι οἱ ἑξῆς :

Θεόδωρος ὁ Σικελιώτης.—Οὗτος, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου, ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς ἐν Γαλατίᾳ πολέμους τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (50 π. Χ.). Ἐκ τῶν 40 βιβλίων τῆς ἱστορίας ταύτης, ἥτις ἐπιγράφεται *Βιβλιοθήκη*, σφίζονται τὰ 5 πρῶτα, περιέχοντα τὴν ἱστορίαν ἀνατολικῶν τινῶν ἐθνῶν καὶ μυθολογίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τοῦ 11ου—20ου, περιλαμβάνοντα ἱστορίαν ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων μέχρι τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τῶν δὲ λοιπῶν σφίζονται ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Διόδωρος προσέθετο νὰ συνοψίσῃ ἐν τῇ ἔργῳ αὐτοῦ πάντα τὰ ἱστορικὰ ἐκείνα γεγονότα τοῦ ἑλληνικοῦ, ῥωμαϊκοῦ καὶ βυρβαρικοῦ κόσμου, ὅτινα οἱ σύγχρονοι αὐτῷ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἀναζητῶσιν εἰς εἰδικὰ συγγράμματα· διὰ τοῦτο τὸ ἔργον αὐτοῦ περιέχει, ὡς ἐγκυκλοπαίδεια τις, ἀπειρίαν πολυειδῶν γνώσεων λίαν πολυτίμων διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, καίτοι γεγονότα τινὰ δὲν ἐκτίθενται ἀκριβῶς, διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠνέτησεν αὐτὰ ἐκ καλῶν πηγῶν.

Ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων ὁ Διόδωρος δὲν ἐκφέρει κρίσεις καὶ συμπεράσματα οὐδὲ φιλοσοφεῖ, ὡς ὁ Πολύβιος· καὶ παρατέχεται μὲν τὴν ἐνέργειαν τῆς θείας προνοίας, ἀλλὰ περιορίζει ταύτην εἰς τὴν διανομήν ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ὕλη ἐκτίθεται παρ' αὐτῷ ἄνευ πολλῆς τέχνης, κριτικῆς μελέτης καὶ ἐνότητος. Τὸ λεκτικόν αὐτοῦ εἶναι μὲν σαφές, ἀλλ' ἄτονον καὶ ξηρὸν πολλάκις ἐν τῇ ἀφηγήσει.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.—Ζήσας ἐπὶ πολὺ ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν Α'. π. Χ. αἰῶνα ἔγραψε *Ρωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν*, ἥτοι ἱστορίαν καὶ πολιτείαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Α'. καρχηδονικοῦ πολέμου, συμπληρῶν οὕτω πρᾶσι-σγωγικῶς τὸν Πολύβιον· τὸ ἔργον δὲν σφίζεται πλήρως· Ἐν αὐτῷ ὁ ἱστορικὸς ἀναπτύσσεται ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἱστορίαν τοῦ 11ου—20ου αἰ. π. Χ. ἢ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων χρόνων.

αἰτίων τῆς ἀδύσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ πειράται ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἦσαν γενεαὶ ἑλληνικῆ φυλῆς.

Ὁ Διονύσιος εἶναι κατώτερος τοῦ Πολυβίου κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἐρευναν, τὸ δὲ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι μὲν καλύτερον, ἀλλὰ φέρει πολλὴν ῥητορικὴν χροιάν.

Ὁ Διονύσιος ἐγένετο καὶ ἄριστος τεχνοκρίτης καταλιπὼν ποικίλα κριτικὰ καὶ ῥητορικὰ ἔργα, διακρινόμενα ἐπὶ λεπτότητι κρίσεως καὶ αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ.

Φλάβιος Ἰώσηπος. — Τοῦτου, Ἰουδαίου ὄντος καὶ κατὰ τὸν Α'. μ.Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντος, σφίζεται ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀρχα οἰογία.

Πλούταρχος. — Γεννηθεὶς ἐν Χαιρωνείᾳ τῆς Βοιωτίας τῷ 50 μ. Χ. ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις, μετέβη δὲ καὶ εἰς Ῥώμην, ἐνθα εὐδοκίμως ἐδίδαξεν αὐτὴν· ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀδριανοῦ. Τιμηθεὶς μεγάλως καὶ σπουδαῖα ἀξιώματα λαβὼν παρ' ἀμφοτέρων τούτων τῶν αὐτοκρατόρων, ἐπανῆλθεν ἐν τέλει εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἐγένετο ἄρχων καὶ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ ἐπιμελητὴς τῶν Πυθίων ἀγώνων ἐπὶ μακρόν· ἀπέθανε τῷ 120 μ. Χ.

Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, πολυγραφωτάτου γενομένου, διακροῦνται εἰς ἱστορικά, περὶ ὧν μόνον γενήσεται λόγος ἐνταῦθα, καὶ εἰς ἠθικά. Τὰ σφιδόμενα ἱστορικὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι 46 παράλληλοι βίοι ἐπιστήμων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης καὶ 4 μεμονωμένοι. Ἀφηγοῦνος ὁ συγγραφεὺς τὸν βίον ἐνός Ἑλλήνος καὶ ἐνός Ῥωμαίου ἐπιφέρει μετὰ τοῦτο σύγκρισιν αὐτῶν.

Μετὰ δραματικῶν εἰκόνων, ψυχολογικῆς βαθύτητος καὶ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ περιγράφων ὁ Πλούταρχος τὰς πράξεις, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ ἐνδιατρίβων ὅπου μάλιστα ἀνευρίσκει μέγα τι, ὑψηλόν, γενναῖον καὶ μεγάλῳψυχον, παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ ἰδίᾳ τοῖς νέοις, λαμπρὰ διδάγματα διεγείρων εὐγενὲς φρόνημα, ζήλον τοῦ καλοῦ ἢ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακόν· σκοπὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐν γένει ὅπως προτρέψῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἠθικὴν, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἶχε πολὺ καταπέση. Ἐνεκα δὲ τῆς σοφῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, βοηθουμένης ὑπὸ ἀπείρου καὶ πολυμερεστάτης πολυμαθείας, ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται λίαν ἐπιτυχῶς τὸ θέμα αὐτοῦ καὶ ἔχει μεγίστην χάριν καὶ ζωηρότητα ἐν τῇ

παραστάσει τῶν διανοημάτων, ἐξεγείρων διὰ τοῦτο βαρυτάτα καὶ ζωνρότατα τὰ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι μὲν ἐν πολλοῖς εὐκλας, ἀλλὰ πολὺ ἀρχαῖα γίνεται ἀνὸμαλος καὶ δυσνόητος διὰ τὴν στρυφνὴν τῶν προτάσεων πλοικὴν, τὰς ἐκτενεῖς περιόδους, τοὺς περιέρχους τύπους τῶν λέξεων καὶ τὰς τολμηρὰς εἰκόνας· ὅλην παρατηρήσεις πρὸς αὐτὴν εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς χαρμφίδας. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Ἡλουάργου ἔχει πολλὰς ἀρετὰς τῶν ἀντικῶν, ἀλλὰ καὶ τινα ἐλαττώματα τῶν κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους συγγραφέων.

Φιλῆτας Ἀρριανός.—Γεννηθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βοθυνίας περὶ τὴ 100 μ. Χ. ἐγένετο μαθητὴς τοῦ στωικοῦ Ἑλικωνίου καὶ προήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μεγάλα ἀξιώματα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ διακρίσεις ἐν αὐτοῖς διὰ τὴν θαυμάσια καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ φαίνεται δὲ ὅτι τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου διήγαγον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐνθα ἐχοχμήσαντες ἱερεῖς καὶ εἰς συγγραφὴν παικίλων ἔργων ἡγεμολόγη· ἀπέθανε γέρον ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ἐκ τῶν σφαιρομένων ἔργων αὐτοῦ ἱστορικὸν εἶναι ἡ **Ἱστορία** Ἀλεξάνδρου, τὴ δ' ἄλλα εἶναι γεωγραφικὰ, στρατιωτικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ μικτὰ.

Ἡ **Ἱστορία** Ἀλεξάνδρου περιλαμβάνει τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατειῶν αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκτίσει τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἣν ἡρώθη ἐξ ἀξιολόγων πηγῶν, δεικνύει πολλὴν σύνεσιν καὶ ἀκριβείαν, τὸ δὲ λεκτικὸν αὐτοῦ, καίπερ στερούμενον χάριτος, εἶναι σαφὲς καὶ ἀκριβές, περιέχει δὲ πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις ἐκ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, οὓς δὲ συγγραφεὺς εἶχεν ὑπέδειγμα.

Ὁ Ἀρριανὸς διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τῇ Κύρῳ Ἀναβάσεως ἐκπαραθέσει γνώμης περὶ τοῦ εὐχεροῦς τῆς κατὰλύσεως τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τούτου ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία, ἡ μεγαλοφυχία, οἱ κίνδυνοι καὶ τὰ ἥρωϊκά κατορθώματα ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν φαινοτάτην αὐτῶν ὄψιν.

Σύγχρονος τοῦ Ἀρριανοῦ ὑπῆρξεν ὁ **Μαπσιανὸς** γράψας ἱστορίαν ῥωμαϊκὴν κατ' ἐθνολογικὴν τῶν μὴ σφαιρομένην πλήρη. Καὶ ὁ **Μίων** δὲ **Κάσιος Κοκκιλιανὸς** (155—235). Ἐγραφε τοιαύτην ἀπὸ κίσεως Ἰώμης· μέγας Ἀλεξάνδρου Συναφή. ἦται ἀπὸ τοῦ 754 π. Χ. μέχρι τοῦ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

229 μ. Χ., τὸ μὲν ἀκραίαν, τὸ δ' ἐν ἐπιτομαῖς καὶ ἀποσπάσμασι σωζομένην. Τοῦ δὲ ῥωδιανοῦ (170—240) σφίζεται ἱστορία τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας, περιλαμβάνουσα τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου μέχρι τοῦ Γορδιανοῦ συμβάντα, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 180—238.

Ῥητορεία. — Ἡ ῥητορικὴ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς σοφιστικῆς. Ἐν σχολαῖς διδασκαμένη μετὰ θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς ἀναλαμβάνει ζῶην διὰ τῶν νέων σοφιστῶν, κληθέντων οὕτω κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιούς· ὥς δ' οὗτοι τὰ μάλιστα ἐπιμῶντο καὶ ἐθαυμάζοντο καὶ χρήματα πάμπολλα εἰσέπραττον ὡς μισθὸν τῆς διδασκαλίας, οὕτω καὶ οἱ νέοι σοφισταὶ μεγάλως ἐπιμῶντο καὶ ἡμείδοντο ὑπὸ πόλεων καὶ αὐτοκρατόρων.

Οἱ νέοι σοφισταὶ ἐν τοῖς ῥητορικαῖς λόγοις, οὓς ἐξεφώνουν πρὸ τοῦ πλήθους ἢ ἐνώπιον ἐπισήμων προσώπων, ἐθήρευον τὴν καλλιρρημοσύνην καὶ τὴν πομπώδη ἐπίδειξιν, ὑπῆρξαν δὲ πολυάριθμοι καὶ πολυγραφώτατοι. Ἐπιφανέστατοι αὐτῶν, ὧν λόγοι σφίζονται, ἐγένοντο Δίων ὁ Χρυσόστομος (100 μ. Χ.), Ἀντώνιος οἰλέμων (περὶ τὸ 120), Αἴλιος Ἀριστείδης (117—190) καὶ ῥώδης ὁ Ἀττικὸς (104—177). Ἀλλὰ πάντων διασημώτατος ἐγένετο ὁ ἐκ Σαμσαίων τῆς Συρίας κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ζήσας Λουκιανός. Οὗτος, σπουδάζας ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς ὡς δικανικὸς ῥήτωρ καὶ συνήγορος ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐτράπη πρὸς τὸν ἐπιδεικτικὸν καὶ σοφιστικὸν κλάδον τῆς ῥητορικῆς καὶ περιῆλθε πολλὰ μέρη ἐκφωνῶν λόγους εἰς πανηγύρεις· ἀλλὰ μισήσας τὴν δοκησισοφίαν τῶν σοφιστῶν ἀπεσκοράκισεν αὐτοὺς καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις ἠσχολεῖτο εἰς συγγραφάς. Προβεβηκὼς ἤδη ἀπῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τινα χρόνον ἐγένετο ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου διοικητῆς χώρας τινὸς τῆς Αἰγύπτου, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐκ τῶν 82 συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὧν τινα δὲν θεωροῦνται γνήσια, τὰ μὲν εἶναι ῥητορικά, ὀλίγα μυθιστορηματικά καὶ τὰ πλεῖστα διαλογικά.

Ὁ Λουκιανὸς εἶναι ὁ πνευματωδέστατος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐχὼν γονιμωτάτην φαντασίαν καὶ πνεῦμα σκωπτικώτατον διακρίνεται διὰ τὴν ἀρίστην ἀττικὴν γλῶσσαν, τὴν χάριν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐτραπέλιαν. Ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοῖς διαλόγοις, σατυρίζει δριμύτατα καὶ εὐφυστάτα πᾶν ὅ,τι εἶχε γελιὸν τότε ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ κοινωνία τῶν ἀρχαίων.

Φιλοσοφία. — Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ φιλοσοφία εἶναι

συνέχεια καὶ μεταρρυθμίσεις τῆς ἐν τῇ προηγουμένη περιόδῳ. Κατ' αὐτὸς ἢ τάσις τῆς συγχωνεύσεως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τῶν ἀκαδημαϊκῶν, τῶν περιπατητικῶν καὶ τῶν στοικῶν ἐγέννησε τὴν ἐκλεκτικὴν φιλοσοφίαν, ἐν ᾗ διεκρίθη ὁ Βύθιος, ὁ Παναίτιος καὶ ἄλλοι· ἀλλὰ κυρίως ἐπικρατεῖ ἡ νεοπλατωνικὴ, ἣς Ἰδρυτὴς ἐγένετο κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Ἀμμώνιος καὶ ἤτις ἀνεμίχθη μετ' ἀνατολικῶν καὶ μάλιστα ἰουδαϊκῶν στοιχείων. Ἄξιοι μνείας ἐκ τῶν προδρόμων αὐτῆς εἶναι ὁ κατὰ τὸν Α'. μ. Χ. αἰῶνα ζήσας Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, οὗ σώζονται ποικίλα συγγράμματα. Εἰς τὴν νεοπλατωνικὴν σχολὴν ἀνήκει καὶ ὁ Πλούταρχος, μνημονευθεὶς ἤδη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς· ἀλλὰ καίτοι εἶναι κεκηρυγμένος πλατωνικός, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἐπιδράσεως, ἀκολουθῶν μάλιστα ἐν τισι τῇ στοικῇ καὶ τῇ πυθαγορείῳ, μόνον δὲ τὴν ἐπικουρεῖον ἀποκρούων ἀπολύτως· ἐν γένει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐλκύει πᾶν ὅ,τι κέκτεται σπουδακότητα πρὸς τὸν ἠθικὸν καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον.

Ἄλλ' ἡ ἀρχικὴ θεωρία τῶν νεοπλατωνικῶν, ἣτις συνίστατο εἰς τὴν ἐξ ἀποκλύψεως ὑψηλοτέραν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ'. αἰῶνος μεταρρυθμίσθη διὰ τοῦ Πλωτίνου κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς ἠθικῆς μετὰ τῆς θρησκείας, καὶ τῶν θεωριῶν πασῶν σχεδὸν τῶν ἄλλων σχολῶν, ὥστε κύριον γνώρισμα τοῦ συστήματος αὐτῶν ἐγένετο ὁ μυστικισμός, ὃν οἱ ἀσκούντες ἐγκαταλείποντες πᾶσαν ἐγκόσμιον ἰδέαν, ἐδυοῖζοντο εἰς ἑκστασιν, καθ' ἣν ἐνόμιζον ὅτι συγκοινωνοῦσι μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχοντος θείου στοιχείου.

Ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ Σκεπτικῇ διεκρίθη Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, οὗ, περὶ τὰ τέλη τοῦ Β'. αἰῶνος ζήσαντος, σώζονται δύο ἔργα, ὧν τὸ ἐν ἔχει τὰς Ὑπρωνεῖους ὑποτυπώσεις, τὸ δ' ἕτερον φέρει τὸν τίτλον «πρὸς τοὺς μαθηματικούς.» Ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων δὲ τῆς στοικῆς φιλοσοφίας ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ ἐκ Φρυγίας Ἐπίκτητος (περὶ τὰ 80 μ. Χ.), οὗτινος τὰς λαμπρὰς ἠθικὰς ἀρχὰς διέσωσεν ὁ Ἀρριανὸς ἐν ταῖς Διατριβαῖς καὶ τῷ Ἐγχειριδίῳ Ἐπικτήτου, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος (161—180), τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰ εἰς ἐανὶὸν εἶναι σπουδαῖον ἔργον περιέχον τὰ δόγματα τῆς στοικῆς φιλοσοφίας.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. — Ὀνομαστότεροι τούτων, ὧν τὰ ἔργα σώζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Σωράβων ἐξ Ἀρασιᾶς τοῦ Πόντου (66 π. Χ.—24 μ. Χ.). — Οὗτος εἶναι ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων Γεωμετρητῶν. Τὰ Γεωμετρικὰ αὐτοῦ

περιγράφουσιν οὐ μόνον τοὺς τόπους τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἔθνη τῶν κατοίκων.

Κλαύδιος Αἰλιανὸς (περὶ τὰ 180).—Τούτου ἔργα εἶναι τὸ περὶ ζῳῶν ἰδιότητος καὶ ἡ *Ποικίλη ἱστορία*.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ζήσας, ὑπῆρξε μέγας ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ὡς δεικνύουσι, πλὴν ἄλλων, τὰ ἔργα αὐτοῦ μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας καὶ γεωγραφικὴ ἐφήγησις.

Ἀθήναιος (περὶ τὰ 200).—Τὸ ἔργον τούτου *Δειπνοσοφισταί* περιέχει πολὺτιμον ὕλην πρὸς γνῶσιν τῶν ἠθῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων.

Πανσανίας.—Τούτου, κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ζήσαντος, ἡ Ἑλλάδος περιήγησις εἶναι πολὺτιμος ὁδηγὸς διὰ τὴν μυθολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὰ μνημεῖα καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Διογένης Λαέρτιος.—Κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα ἀκμάσας κατέλιπε σύγγραμμα : περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων.

Ἰούλιος Πολυδεύκης (περὶ τὸ 180).—Τούτου σφίζεται τὸ ὀνομαστικόν, εἶδος λεξικοῦ πολὺ καλοῦ.

Δογγίνος (213—273).—Οὗτος ἦτο ἐξ Ἀθηνῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ περὶ ὕψους περιέχει πλείστα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἀρίστων μνημείων τῆς τῶν ἀρχαίων αἰσθητικῆς κριτικῆς.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω προσθετέον καὶ δύο δικήτους ἱατροὺς τῶν χρόνων τούτων, τὸν Ἀρεταῖον καὶ τὸν Γαληνόν, ὧν ἱκανὰ καὶ σπουδαῖα ἔργα σφίζονται.

Ἐν δὲ τῇ μυθιστορήματι, ὅπερ ἔχει τὰς ρίζας ἐν παλαιότεροις χρόνοις εἰς ἔρωτικὰς διηγήσεις καὶ ὅπερ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον ἀπετέλει πολλάνκις θέμα ἐν ταῖς ῥητορικαῖς σχολαῖς μὴ ἔχον τὴν σημερινὴν περίτεχνον πολικὴν, μεταξὺ πολλῶν ἄξιον μναίας εἶναι *Ξενοφῶν* ὁ Ἐφέσιος γράψας κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα Ἐφεσιακά ἢ τὰ κατ' Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην, ὁ *Δόγγος* γράψας μεταξὺ Β'. καὶ Ε'. αἰῶνος ποιμενικὸν μυθιστόρημα τὰ κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην καὶ ὁ ἐξ Ἐφέσεως τῆς Φοινίκης κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα ἀκμάσας *Ἡλιόδωρος*, ὅστις ἔγραψε τὰ Αἰθιοπικὰ ἢ τὰ κατὰ *Θεαγένην* καὶ *Χαρίκλειαν*, ἐν οἷς ὑπέρχει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἰσχυρὰν διατύπωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ζωηρὰν ἐκφράσιν.

Χριστιανοὶ συγγραφεῖς.—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, εὐρύτατα διαδε-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δομένη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἐκρηγίμεινε τὰ μέγιστα πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ· διὰ τοῦτο πλείστα ἔργα ὑπὸ χριστιανῶν ἐγράφησαν ἐν αὐτῇ. Τὰ πρῶτα δ' ἔργα χριστιανικοῦ περιεχομένου ἐν ἑλληνικῇ γλώττῃ πλήν τῆς Κωνίης Διαθήκης εἶναι τὰ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, ὡς Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης καὶ Ἰγνατίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τὰ τῶν ἀπολογητῶν, ὡς Ἰουστίνου, Ταυτοῦ, Ἀθηναγόρου κλπ. Τῆς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β'. αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν Γ'. ἀκμαστότης λαμπρᾶς κατηχητικῆς καὶ θεολογικῆς σχολῆς διασημώτατοι ἐγένοντο Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος Ὀριγῆνης· ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πρώτου οἱ Σιγωματαῖς περιέχουσι πλείστους περιεκτικὰ ἀρχαίων συγγραφέων, ἐκ δὲ τῶν τοῦ δευτέρου τὰ Ἐξασπλᾶ εἶναι λαμπρὰ κριτικὴ τῶν ἱερῶν Γραφῶν.

Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων λογοτεχνίας. — Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ὑφίσταται ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀναφανέντος χριστιανισμοῦ· τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν αὐτῇ, εὐρισκόμενον πρὸ νέου πολιτικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτος καὶ ἀναγκαζόμενον νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς αὐτό, ὑποχωρεῖ βαθμυδὸν καὶ μαραινόμενον βαίνει εἰς τὴν παρακμὴν.

Καὶ ἐνέχουσε μὲν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ἱκανὴν ζωὴν ἡ φιλομουσία Ῥωμαίων τινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς τοῦ Ἀδριανοῦ, τῶν Ἀντωνίνων, τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἄλλων, πολυειδῶς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν προστατευσάντων, ἀλλ' ἡ ἀναγέννησις αὕτη ὑπῆρξε πρόσκαιρος καὶ ἡ παρακμὴ μετ' αὐτὴν ἐξηκολούθησε ταχύτερα.

Καὶ ἡ μὲν ποίησις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ὀλίγη εἶναι καὶ ψυχρὰ καὶ ἐπιτετηθευμένη διὰ τὴν ἑλλειψιν φυσικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ καλόν, ἀσκουμένη πολλάκις ὑπὸ λογίων μὴ ἐχόντων πολλὴν σχέσιν πρὸς αὐτήν. Ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ, οὗ ἡ γλῶσσα ἀπαύστως γίνεται κοινοτέρα καὶ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν ῥωμαϊσμῶν, διακρίνονται ἱκανὰ καὶ σπουδαῖα ἱστορικά ἔργα, οὐκ ὀλίγα δὲ φιλοσοφικά διὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκμῆς τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ῥητορεία κατ' ἀρχὰς στάδιον ἐνεργείας ἔχει τὰς ῥητορικὰς σχολὰς, ὅπως ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, βραδύτερον δὲ συνδυάζεται μετὰ τῆς σοφιστικῆς καὶ εἶναι πλήρης ἐπιτηδεύσεως, ἐπιδεικτικῆς ἐκφράσεως καὶ ἀτόνου μιμήσεως τῶν ἀρχαίων. Ἡ Φιλολογία ἀκολουθεῖ τὰς παραδό-

σαις τῆς ἀλεξάνδρινης περιόδου, αἱ δὲ θετικαὶ ἐπιστῆμαι ἐπιτελοῦσι σπουδαίαν πρόδον.

Καθόλου ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐκλιπόντων τῶν ἐθνικῶν ἰδανικῶν, ἔνεκεν τῆς μεγάλης διαδόσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἀπεράντῳ ρωμαϊκῷ κράτει προσλαμβάνει κοσμοπολιτικὸν χαρακτήρα. παραλαμβάνουσα ἐκ τῶν ἀρχαίων πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προσαρμισθῇ εἰς τοὺς νέους τούτους χρόνους καὶ συγχωνεύουσα αὐτὸ μετὰ τῶν νέων στοιχείων.

Γ) ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ (ἀπὸ τοῦ 330—529 μ. Χ.)

Ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας μετέθηκε τὴν πρωτεύουσάν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἤδη κέντρα ἑλληνικῆς παιδείας προσετέθη καὶ ἡ πόλις αὕτη ἑλληνικωτάτη οὖσα· ἐπιτευχθείσης δὲ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἡσυχίας τινὸς ἐν τῷ κράτει μετὰ τοὺς προηγουμένους ἐσωτερικοὺς κλονισμοὺς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀναλαμβάνουσί πως, ἀλλ' ἂ τὰ σημεῖα τῆς παρακμῆς εἶναι λίαν καταφανῆ.

Ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸ ἔπος, ἐξ ἀναμνήσεων καὶ μιμήσεως τρεφόμενον καὶ χρησιμοποιηθὲν ἐνίοτε καὶ εἰς ἔπαινον αὐτοκρατόρων, ἀναφαίνεται ἀφθονώτερον. Ἐπιστημότεροι δὲ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ, ὧν τὰ ἔπη σφῆζονται, εἶναι Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος γράψας κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα τὰ Μειν' Ὅμηρον, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος καὶ λήγοντα εἰς τὸν ἀπόπλουν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, Νόνιος ὁ Πανοπολίτης ποιήσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ Διονυσιακά, περιέχοντα τὴν γέννησιν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ Διονύσου, καὶ ὁ περὶ τὰ 500 ζήσας Μουσαῖος, οὗ τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λέανδρον εἶναι «τὸ τελευταῖον ῥόδον τοῦ μαρνανθέντος κήπου τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως.» Χριστιανικῆς δ' ὑπαθέσεως ἔπος εἶναι τὰ Ὅμηροκέκρικτα τῆς Εὐδοκίας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, περιλαμβάνοντα ἐν στίχοις ὁμηρικοῖς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Ἡ δὲ λυρικὴ περιωρίσθη εἰς ἐλεγείας, ᾧδὰς καὶ ἐπιγράμματα. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ τὸ δῶμα οὐδὲν σχεδὸν πορήγαγε δι' ἣν αἰτίαν ἐλέχθη ἡδὴ ἐν τοῖς περὶ λογοτεχνίας κατὰ τοὺς ῥωμαίκοὺς χρόνους.

Ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου ἐν μὲν τῇ ἱστορίᾳ διακρίνομεν σπουδαίους συγγραφεῖς τὸν *Εὐδόκιον* (346—414) καὶ τὸν *Ζώσιμον* ζήσαντα κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα· ὁ πρῶτος συνέγραψε συνέχειαν τῆς *Χρονικῆς Ἱστορίας*, ἣται ἐπιτομὴς τῆς γενικῆς ἱστορίας, τοῦ *Δεξιππου*, ἱστορικοῦ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, τῶν ἔργων τοῦ ὁποῖου ἀποσπάσματα μόνον σφίζονται καὶ ἐπέγραψε τὸ ἔργον *ἱστορία ἢ μετὰ Δεξιππον*. ὁ δὲ δευτερός εἶναι συγγραφεὺς τῆς *Νέας ἱστορίας*, πραγματευομένης περὶ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐμορφώθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐν ᾗ διεκρίθησαν πολλοί· τούτων ἀρχαιότατος, ὁ καὶ πατὴρ αὐτῆς ἐπικληθεὶς, εἶναι ὁ *Εὐσέβιος*, οὗτινος ἡ σφιζομένη ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία περιέχει τὴν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ *Λικινίου* (324) ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐμδριβῶς γεγραμμένην· συνέχεια ταύτης ἐγένετο διαδοχικῶς ὑπὸ *Σωκράτους*, *Σωζομενοῦ* καὶ *Θεοδώρητου*. Ἐν δὲ τῇ ῥητορείᾳ, ἐν σχολαῖς ἰδίᾳ ἀσκουμένη ὑπὸ τῶν νέων σοφιστῶν καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ἐν τοῖς προηγουμένοις, διεκρίθησαν πολλοί· τούτων διασημώτατοι, ὧν σφίζονται πολυάριθμα ἔργα, ὑπῆρξαν ὁ *Ἰμέριος*, ὁ *Λιβάνιος*, ὁ *Θεμίστιος* καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *Ἰουλιανὸς ὁ Παρὰβάτης*.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδρύθη ῥητορικὴ σχολὴ ἐν Γάζᾳ, γενομένη ταχέως περιώνυμος. Ἐν τῇ μυθιστορίᾳ διέπρεψεν ὁ μιμητὴς τοῦ *Ἡλιοδώρου* *Ἀχιλλεὺς Τάτιος* γράψας τὰ κατὰ *Λευκίππην* καὶ *Κλειτοφῶντα*. Ἐκ δὲ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γραμματικὴν τινες ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λεξικογραφίαν, ὧν ἄξιός μνηεῖς εἶναι ὁ *Ἡσύχιος* (περὶ τὸ 500) συγγραφεὺς πλουσιωτάτου λεξικοῦ σφιζομένου. Ἐκ δὲ τῶν *Συλλογῶν* διεσώθη ἀπὸ τοῦ Ε'. αἰῶνος τὸ *Ἀνθολόγιον* *Ἰωάννου* τοῦ *Στοβαίου* περιέχον ἠθικὰς γνώμας. Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἣτις εἶναι συνέχεια τῆς ἀμέσως προηγουμένης, ὁ ἀκμάζων νεοπλατωνισμὸς περιπίπτει ἐν τέλει εἰς θεολογικὸν μυστικισμόν· ἐπιφανέστατος νεοπλατωνικὸς τῶν χρόνων τούτων εἶναι ὁ ἐκ *Λυκίας* *Πρόκλος*, ζήσας κατὰ τὸν Ε'. αἰῶνα καὶ καταλιπὼν πολυάριθμα ἔργα.

Οἱ ποιήσεις τῆς ἀκμῆς.—Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας κατοπτρίζεται εἰς τὰ ἔργα τῶν κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἀκμασάντων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὧν διαπρεπέστατοι ἐγένοντο *Ἀθανάσιος ὁ μέγας*, *Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων* καὶ *Κύριλλος ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας*. Ἡ φιλοσοφία ἀποτὸ ἰστίτουτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δρείας. Ἄλλ' ἔκείνοι, οἵτινες μετὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης συνεδύσαν μεγίστην εὐγλωττίαν καὶ ἀνήγγαγον τὸ παρναετικὸν εἶδος τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἁρμῶνος ῥητορείαν εἰς ὀφίστην περιωπὴν, μείναντες ἀνυπερβλήτοι ἰδίᾳ εἰς ταύτην, ὑπερῆσαν Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης· τούτων σφίζονται πλείους *ὁμιλῖαι*, ἧτοι ἐκκλησιαστικαὶ ἐν συνεχεῖ λόγῳ ἐρμηνεύει περικοπῆς τινος τῶν Ἀγίων Γραφῶν, λόγοι καὶ ἐπιστολαί, τοῦ δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ποιήματα. Βαπτισθέντες οἱ πατέρες οὗτοι εἰς τὰ ζωηφόρα νάματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας ἐνίσχυσαν δι' αὐτῆς τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν, μεταχειρισθέντες γλῶσσαν, ἐν ἣ διαλάμπει σεμνότης, γλαφυρότης δύναμις καὶ ὕψος πολλάκις μετ' εἰκότων καὶ παρομοιώσεων λαμπρῶν.

Χαρακτηρισμός τῆς ἀπὸ τοῦ 330—529 ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.—Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκπέμπουσιν ὡχρὰς μόνον ἀναλαμπάς, διότι ὅτε Κωνσταντίνος ὁ Μέγας ἀνεγνώρισεν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους τὸν χριστιανισμόν, ἡ πᾶλη τούτου πρὸς τὸν ἔθνησμόν ἐγένετο βριασιτέρα καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κνεῖμα νικῶμενον κατεβάλλετο ἀπαύστως· καὶ ἡγωνίσθησαν μὲν ἐκλεκτά τινα πνεύματα, ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὴν μοιραίαν κατὰπτωσιν, ἀλλ' αὕτη ἐπήλθεν ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κλείσαντος ἐν εἰσι 529 τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν.

Βραχέως δέ τις ἐπισκοπῶν τὴν λογοτεχνίαν τῶν χρόνων τούτων βλέπει ὅτι ἐν μὲν τῇ ποιήσει μόνον τὸ ἔπος δεικνύει σημεῖά τινα ζωῆς, πλὴν στερεῖται ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ δυνάμεως καὶ εἶναι πλήρης ἐπιτηδεύσεως καὶ ἐπιδεικτικῶν γνώσεων, ἐν δὲ τῇ πεζῇ λόγῳ ὅτι τὰ μὲν ἱστορικὰ ἔργα εἶναι ἀσήμαντα, πλὴν τῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἀναφερομένων, τὰ δὲ φιλοσοφικὰ ἀναμίγνυνται παρὰ πολλοῖς μετὰ χριστιανικῶν δογμάτων καὶ τὰ ῥητορικὰ εἶναι μὲν ἄφθονα, ἀλλ' ἀνήκοντα εἰς τὴν σχολαστικὴν, ἧτοι τὴν ἐν σχολαῖς διδασκομένην καὶ μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἰδίᾳ τῆς διαλεκτικῆς, συνδεδεμένην ῥητορείαν, στεροῦνται δυνάμει, ζωῆς καὶ κάλλους, διακρινόμενων μόνον τῶν ῥητορικῶν λόγων τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων.

Δ'.) ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝ- ΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (529—1453).

Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀρχεῖται νέα περίοδος τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, ἡ Βυζαντινὴ. κέντρον ἔχουσα κύριον τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε, καὶ φέρουσα ἰδιάζοντα τύπον, ἀλλ' ἐπὶ ἐλληνικῆς πάντοτε βάσεως στηριζομένη. Ἡ πορεία αὐτῆς ὑπῆρξε μακροτάτη καὶ ποικιλωτάτη παρακολουθήσασα τὰς διαφόρους περιπετείας τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατὰστασιν τοῦ κράτους κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους. Ἐν τῇ ποίησιν, καὶ μάλιστα ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, διεκρίθησαν πολλοὶ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα, ὧν ὁ ἀναφέρωμεν τοὺς μᾶλλον ἀξιότους λόγῳ μετὰ τῶν ἔργων αὐτῶν.

α'.) Ποίησις.

Διαίρεσις καὶ μέτρα αὐτῆς.—Ἡ βυζαντινὴ ποίησις διακρίνεται εἰς ἐθνικὴν, οὗσαν κυρίως ἐπικὴν καὶ ἐπιγραμμιατικὴν, εἰς ἐκκλησιαστικὴν, οὗσαν κατ' ἐξοχὴν λυρικὴν καὶ εἰς δημώδη, πραγματευομένην ἰδίᾳ μυθικᾶς ἢ ἐθνικᾶς ἱστορίας.

Μέτρα δὲ ἐν μὲν τῇ ἐθνικῇ παρελήφθησαν πολλὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ βᾶσις λαμβάνεται οὐχὶ ἡ βραχυτέρας καὶ ἡ μακρότερας τῶν συλλαβῶν, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ὁ τόνος τῶν λέξεων. Ἐν δὲ τῇ δημώδει ἐπικρατεῖ ὁ λεγόμενος πολιτικὸς στίχος, ὧν δεκαπεντασύλλαβος ἱαμβικός. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ οἱ τρόποι τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ὠνομάσθησαν ἤχοι.

Σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως, ὧν σφίζονται ἔργα, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Γεώργιος Πισίδης.—Ἐπὶ Ἡρακλείου ἀνιμάσας ἔγραψε ποικίλα ποιήματα, ὧν ἐξέχει τὸ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὸ ἀφηγοῦμενον τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Γεώργιος Πισίδης εἶναι ὁ ἀριστος τῶν ἐθνικῶν βυζαντινῶν ποιητῶν.

Ἰγνάτιος ὁ διάκονος (Θ'. αἰὼν) καὶ Θεοδόσιος ὁ διάκονος (Γ' αἰὼν)
Ὁ πρῶτος ἔγραψε ποίημα δραματικὴν μορφήν ἔχον, τοὺς στίχους εἰς τὸν Ἰάδμ, ὁ δὲ δεύτερος ἐποίησε τὴν ἄλωσην τῆς Κρήτης, ἐν ᾗ λαμπρῶς διηγεῖται τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου ταύτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά.

Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων (ΙΑ'. αἰών).—Ἵπληρξεν ἀνὴρ μεγάλης καὶ ποικίλης παιδείας· σφύζονται διάφορα ποιήματα αὐτοῦ.

Θεόδωρος Πρόδρομος (ΙΒ'. αἰών).—Οὗτος, αὐτοκαλούμενος καὶ Πτωχοπρόδρομος διὰ τὴν πενίαν, ὑπῆρξε γονιμώτατος συγγραφεύς, γράψας ποικίλα περὶ ἔργα, ἐν τισι τῶν ὁποίων, διαλογικοῖς οὔσι, μιμνῆται τὸν Λουκιανόν, καὶ πλείστα ποιητικά· τούτων ἐκτενέστατον εἶναι τὰ κατὰ Ῥοδάνθη καὶ Δοσικλέα, ἐν οἷς πρότυπον εἶχε τὰ Αἰθιοπικά τοῦ Ἡλιοδώρου· ἄλλο ποίημα αὐτοῦ εἶναι ἡ Γαλεομνομαχία, δραματικὴ τις παρωδία οὔσα κατὰ μίμησιν τῆς ψευδομηρικῆς Βατραχομνομαχίας, σάτυρά τις κατὰ μακρογενεῖον γέροντος, καὶ ἄλλα τινά. Ὁ Πτωχοπρόδρομος εἶναι μὲν φιλοπαίγμων καὶ σκώπτης ἐν ταῖς ἐπιθέσεσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχύς.

Μανουὴλ Φιλῆς (ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰών).—Γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα ποιήματα εἶναι ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἔκφρασιν, ἀλλὰ χείρων αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνεται, καίτοι ἡ ὑπόθεσις εἶναι χριστιανική, καὶ τὸ κατὰ τὸν ΙΒ'. ἴσως αἰῶνα συντεθὲν δράμα Χριστὸς πάσχων, περιέχον πλείστους στίχους ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῆς Κασσάνδρας τοῦ Λυκόφρονος, προσηρμοσμένους εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ· τὸ δράμα ἦτο προωρισμένον πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον.

Ἐνταῦθα καταλεχτέον καὶ τὰς συλλογὰς ἐπιγραμμάτων εἴτε Ἀνθολογίας· ταυτὶ εἶναι ἡ κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα καταρτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ, ἐξ ἧς κατὰ τὸν ΙΔ' συνέταξε συνοπτικωτέραν ὁ μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης.

Οἱ μᾶλλον ἄξιοι λόγου ποιηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ἧς αἱ ἀρχαὶ εἶναι ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀναφαίνονται μετὰ τοῦ ΣΤ'. καὶ τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποιήσις περιλαμβάνει τοὺς ὕμνους εἴτε τὰ ἐκκλησιαστικά ᾠσματα· ταῦτα κατ' ἀρχὰς εἶχον μορφήν ποιημάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λυρικῆς, μετὰ δὲ ταῦτα ἐγράφοντο μὲν καταλογάδην, ἀλλ' ἐνεῖχον ῥυθμὸν καὶ μέτρον βάσιν ἔχον τὸν τόνον καὶ ἦσαν ποικίλα, διαιρούμενα γενικῶς εἰς εἰρημούς, ἧτοι προτύπους στροφάς, πρὸς ἃς ἄλλαι ῥυθμίζονται, εἰς τροπάρια (=στροφάς ὅλης ᾠδῆς), εἰς κοντάκια (=ᾠσματα περιληπτικά τῶν ἑορτῶν) καὶ εἰς κανόνας (=ἐκτενῆ ᾠσματα περιλαμβάνοντα πολλὰς ᾠδὰς, ὧν πάλιν ἐκάστη περιέχει πλείστας στροφάς).

Ῥωμανὸς (ΣΤ'. αἰών).—Διὰ τοῦτου ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποιήσις εἴτε ὁμνογραφία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Διὰ τὴν εὐρείαν φαντασίαν τὸ βάθος τοῦ αἰσθητικῆς, τὸ ὕψος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν νοημάτων καὶ τὴν πλαστικότητα τοῦ λεκτικοῦ δικαίως ὁ Ῥωμανὸς θεωρεῖται ὁ Πύδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰ κινεῖται.

Σέργιος.—Εἰς τοῦτον, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἑρακλείου ὄντα, ἀποδίδεται ὁ πλήρης ὕψους, χάριτος καὶ ὠραίων μεταφρῶν Ἀκάθιστος ὕμνος.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (650—720).—Οὗτος, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὢν, ἐδοξάσθη διὰ τῆς ποιήσεως τοῦ Μεγάλου Κανόνος.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμάς ὁ Ἱεροσολυμίτης (Η'. αἰών).—Εἰς τὸν πρῶτον, ἐπονομασθέντα Χρυσορροάν διὰ τὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἀποδίδεται καὶ ἡ λαμπρὰ μεταρρύθμισις τῆς Ὀκτωήχου. Ἀμφότεροι διέπρεψαν εἰς τοὺς κανόνας.

Κατὰ τὸν Η' αἰῶνα πρὸς τοῦτοις ἀνεξάνη σχολή τις ὁμνογράφων προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς εἰκονομαχίας καὶ κέντρον ἔχουσα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μανίην τοῦ θερμοῦ προμάχου τῆς εἰκονολατρίας Θεοδώρου Στουδίτου. Οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ εἶναι οἱ μάλloi ἄξιοι μνείας ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης.

Ἡ δὲ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ζήσασα ἐπὶ Θεοφίλου Κασσιανή, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἄξια λόγου βυζαντινὴ ποιήτρια, ἔγραψε ποιήματα πλήρη εὐφυΐας, πρωτοτυπίας καὶ ζωηρᾶς φαντασίας· τούτων ἐξέχει τὸ γνωστότατον ἰδιόμελον αὐτῆς: Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις κλπ.

Τῆς δὲ δημώδους ποιήσεως οἱ ποιηταὶ διακροῦνται εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς γραφικὰς διδακτικὰ ἢ περιστατικὰ ποιήματα, ὧν ἄξιοι λόγου εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ ἐπὶ Μανουὴλ Α'. ἀκμάσας καὶ χρονογράφος συγχρόνως γενόμενος Μιχαὴλ Γλυκᾶς, καὶ εἰς τοὺς ποιήσαντας ἡρωικὰ ἔπη· οὗτοι ἐπραγματεύθησαν μυθολογίας ἢ ἱστορικές ἐθνικάς ὑποθέσεις. Τὰ ποιήματα αὐτῶν, φαλλόμενα ὑπὸ βαρφαφιδῶν περιοδεούντων, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς κύκλους, περιλαμβάνοντας ποιήματα τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· τοιοῦτοι κύκλοι ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὴν τῆς Τραπεζούντος, εἰς τὴν μυστηριώδη κτίσιν τῆς γεφύρας τῆς Ἀρτῆς καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῆς Ὠρίως. Ἀλλὰ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τούτων διὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν σημασίαν κατέχει τὸ ἔπος Διγενῆς Ἀκρίτου καὶ ὁ περὶ αὐτὸ ἀκριτικός

κύκλος. Ὡρως τοῦ γνησίου τούτου ἔπους τῶν Βυζαντινῶν εἶναι ὁ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, τούτου δ' ἐξυμνοῦνται ἐν αὐτῷ αἱ στρατεῖαι, τὰ κατορθώματα καὶ αἱ περιπέτειαι ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς τῶν ἀπίστων κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ἔτερον ἐπικὸν ποίημα εἶναι τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως περιγράφον ἐκτενῶς τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν φραγκικῶν κρατιδίων μετὰ τὸ 1204.

β') Πεδὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι διακροῦνται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονογράφους.

Οἱ μὲν ἱστορικοὶ ἀφηγοῦνται μετ' ἀκριθείας καὶ κριτικῆς ἐρεῦνης σύγχρονα γεγονότα, ἀκολουθοῦντες κατὰ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως καὶ τὴν γλῶσσαν τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἱστορικοὺς καὶ ἀποτεινόμενοι μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους, οἱ δὲ χρονογράφοι διηγοῦνται συνήθως τὴν γενικὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν οὐσίαν τῶν γεγονότων καὶ ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ πολὺ πλῆθος μετὰ δημώδους ἐκφράσεως καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν.

Ἐπισημύτατοι τῶν ἱστορικῶν, ὧν τὰ ἔργα σφύζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Προκόπιος (ΣΤ' αἰών).—Τούτου τὸ ἔργον τῶν καθ' ἑαυτὸν ἱστορικῶν βιβλία ὁκτὼ περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ δ' Ἀνέκδοτα ἢ Ἀπόρρητος ἱστορία εἶναι εἶδος ἀποκρύφου ἱστορίας περὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδοῦρας. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι σαφής, ἔντονος καὶ ἀρχαῖζουσα. Τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔγραψεν ὁ Ἀγαθίας (536—582).

Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάττης.—Τούτου, ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσαντος, αἱ ἱστορίαι θέμα ἔχουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Μαυρικίου (582—602).

Κωνσταντῖνος Ζ'. ὁ Πορφυρογέννητος.—Οὗτος εἶναι ὁ γνωστός λόγιος αὐτοκράτωρ (912—959), οὗτος ἔργα εἶναι ἡ ἱστορικὴ διήγησις περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, αἱ πρὸς τὸν υἱὸν Ῥωμανὸν συμβουλαὶ περὶ διοικήσεως, τὸ περὶ θεμάτων, περιέχον τὴν τε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ στρατιωτικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, καὶ ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, ἐν ἣ ἐκτίθενται τὰ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Βυζαντίου κρατοῦντα ἔθιμα καὶ νόμιμα.

Ἄννα ἡ Κομνηνή.—Αὕτη, οὖσα θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τυχούσα εὐρείας ἑλληνικῆς παιδείας, ἔγραψε τὴν Ἀλεξιάδα, ἐν ἣ ἀφιγείται τὰς πράξεις τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι λαμπρὸν μνημεῖον οὐ μόνον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνα-

γεννήσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τὴν ἀπικιζουσαν χάριν.

Νικηίας Ἀκομινᾶτος ἢ Χωνιάτης (ΙΒ'. αἰών).—Ἡ ἱστορία τοῦτου συνεχίζει τὴν τῆς Ἀννης Κομνηνῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Γεώργιος Ἀκροπολίτης (ΙΓ'. αἰών).—Οὗτος συνεχίζει τὸν προηγούμενον μέχρι τοῦ 1261, συνεχίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη μέχρι τοῦ 1328.

Νικηφόρος Γρηγορᾶς (ΙΔ'. αἰών).—Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία τοῦτου εἶναι συμπλήρωσις καὶ συνέχεια τῆς τοῦ Παχυμέρη περιλαμβάνουσα γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1204—1359.

Λαόνικος Χαλκοκονδύλης (ΙΕ'. αἰών).—Ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν, περιλαμβάνουσαν γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1298—1463 καὶ τοῦτο τὸ ἱεῖδον ἔχουσιν, ὅτι στρέφεται οὐχὶ περὶ τὸ βυζαντικὸν κράτος, ἀλλὰ περὶ τὸ τουρκικὸν καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Δούκας (ΙΕ'. αἰών).—Οὗτος συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἀπὸ τοῦ 1341—1462 συμβεβηκότων, προτάσσων ταύτης σύνοψιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Εἶναι φιλαλήθης, ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ ἐναργής καὶ δραματικὴ.

Γεώργιος Φραντζῆς (ΙΕ'. αἰών).—Συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1258—1478, περιλαβὼν ἐν αὐτῇ τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας.

Τῶν δὲ χρονογράφων, ὧν ἔργα σφύζονται, ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἐξῆς: Ἰωάννης Μαλάλας (ΣΤ'. αἰών).—Εἶναι ὁ πρῶτος διακριθεὶς ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀρχόμενον ἐκ τῆς μυθικῆς ἱστορίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ λήγον ἐν τὰ τελευταῖα ἐτῇ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔχει λατὶκὸν τύπον μετὰ λεκτικοῦ ταπεινοῦ.

Ἰωάννης Ἀπιοχρῆς (Ζ'. αἰών).—Τὸ ἔργον τοῦτου Ἱστορία Χρονικὴ ἀρχεται ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ τελειοῖται εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Φωκά (610).

Γεώργιος ὁ Σύγκελλος (Η'. αἰών).—Ἡ Ἐκλογή χρονογραφίας τοῦτου ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου φθάνει μέχρι Διοκλητιανοῦ (284). Ταύτης συνέχεια εἶναι ἡ τοῦ Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ ἐξηκονομένη μέχρι τοῦ 813. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁμᾶς τις χρονογράφων ἐξικολούθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρι τοῦ 961.

Γεώργιος Κεδρηνὸς (ΙΒ'. αἰών).—Ἡ σύνοψις τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου λήγει εἰς τὴν βασιλείαν Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἰωάννης Σιφυλῖνος (ΙΑ'. αἰών).—Μιμητὴς τῶν ἀρχαίων κατήρτισεν ἐκ τῶν ἱστοριῶν Δίωκος τοῦ Κασσίου ἐπιτομὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας.

Ζωναράς (ΙΒ'. αἰών).—Συνέγραψεν ἐπιτομὴν ἱστοριῶν ἀρχομένην ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ λήγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνεται τῶν ἄλλων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης καὶ τὴν μορφήν.

Εὐστάθιος.—Οὗτος, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶναι εἰς τῶν ἐπισημοτάτων λογίων τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας· τῷ 1175 προσχειρίσθη ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξε δὲ πολυῖστωρ καὶ δεινὸς μύστης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ λαμβρόν εἶναι ἡ ὑπὸ Νορμανδῶν ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔργον παρήγαγον· σφίζεται ἀπὸ τοῦ ΣΤ'. αἰῶνος ἡ χριστιανικὴ τοπογραφία Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων τὸ γεωγραφικὸν λεξικὸν Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἑθνικά*.

Ρητορεία.—Τὴν ῥητορικὴν οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεράπευσαν μετὰ ζήλου, ἀλλ' ἄνευ πρωτοτυπίας. Ἡ ῥητορεία παρ' αὐτοῖς, πλὴν τῆς ἀπὸ τοῦ ἁμδωνος δημιουργηθείσης, ἦτο σχολαστικὴ, ὥπως ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων· οὐκ ὀλίγον δ' ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῇ τὸ πομπῶδες, βαρὺ καὶ ἀσιατικὴν χροίαν ἔχον ὕψος τῆς σχολῆς τῆς Γάξης. Καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἡ ῥητορικὴ ἔλαβε πολλὴν ζῶην καὶ δύναμιν, ἐν γένει δὲ οἱ Βυζαντινοὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο λογοτεχνικὸν εἶδος ἐπλησίασαν τὴν ἀρχαιότητα, ὅσον εἰς τὴν ῥητορικὴν.

Φιλοσοφία.—Ὁ ἐπικρατήσας κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους νεοπλατωνισμὸς κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἐκπνέει ταχέως. Καθόλου δὲ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ πορείᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἐν μὲν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἐφηρμόσθησαν οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας εἰς τὴν δογματικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεκράτησεν ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ ὑπομνήματις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου καὶ μάλιστα τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τῆς ἐκκλησιαστικῆς δὲ ἡ μᾶλλον τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας πατήρ εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Ἰωάννης ὁ Δικμασκηγός· ἀλλὰ μετὰ τοῦτον ἐπέρχεται φιλοσοφικὴ στειρώσις μέχρι τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος, ὅτε ἀναφαίνεται ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς δξυνοίας τοῦ ὁποῦ ἡ φιλοσοφία λαμβάνει νέαν ὠθησιν ἐπιδρῶσα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν θεολογίαν. Τοῦ Ψελλοῦ σφίζοντι ποικιλώτατα ἔργα, ἐν οἷς καὶ ὑπομνήματα εἰς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην.

Φιλολογία. — Ἡ φιλολογία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς στρέφεται περὶ τὴν μελέτην τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, ἤκμασε δὲ κυρίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Κορυφαῖοι ἐν αὐτῇ ἐγένοντο ὁ Φώτιος καὶ ὁ ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ μνημονευθεὶς Εὐσταθίος. Ὁ Φώτιος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 820 καὶ λαμπρῶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας παιδευθεὶς, ἔλαβε διαδοχικῶς μέγιστα ἀξιώματα ἐν τῷ κράτει, τῷ δὲ 857 ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι δείγμα ἀνεξαντλήτων καὶ τεραστίων γνώσεων, μεταξὺ δ' αὐτῶν σπουδαϊστάτα εἶναι ἡ *Βιβλιοθήκη* εἴτε *Μεγίστου βιβλίου* καὶ ἡ *Συναγωγή λέξεων*. τὸ πρῶτον περιέχει ἀποσπάσματα ἀρχαίων ἔργων ἀπολεσθέντων μετὰ τῶν προσηκουσῶν εἰς αὐτὰ παρατηρήσεων καὶ κρίσεις καὶ εἰδήσεις περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραμμάτων· τὸ δὲ δευτερον εἶναι λεξικόν, ὅπερ δὲν διεσώθη πλήρες. Ὁ Φώτιος εἶναι ὁ ὑπατος τῶν λογίων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, κατέχει δὲ καὶ ἐν τῇ βῆτορείᾳ τὴν ὑψίστην βαθμίδα. Τοῦ δ' Εὐσταθίου ἔργα σπουδαῖα εἶναι αἱ *Παραεμβολαὶ* (=σχόλια) εἰς τὴν *Ομήρου Ὀδύσσειαν* καὶ *Ἰλιάδα* καὶ *Πορκεβολαὶ Πινδαρικῶν*. Κατὰ δὲ τὸν 13^{ον} αἰῶνα ἀνακρίνεται καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, πολυμαθέστατος μὲν, ἀλλ' ἄκριτος συγγραφεύς· τὸ ἐκτενέστερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι αἱ *Χηάδες*, περιέχον ἐν πολιτικαῖς στίχοις θέματα μυθολογικά, ἱστορικά καὶ γραμματικὰ.

Ἐν δὲ τῷ αἰῶνι τῶν Παλαιολόγων ἄξιοι λόγου φιλόλογοι, ἀλλ' ὅμως διακρίνοντες τῶν προηγουμένων, ὡς ἐπιδοθέντες εἰς σχολιαστικάς ἐργασίας περὶ τοῦς ἀρχαίους· Ἑλληνας ποιητάς καὶ συγγραφεῖς, ἐγένοντο ὁ Μοσχόπουλος, ὁ Θωμᾶς Μάγιστρος καὶ ὁ Τρικλίνιος· τούτων σφύζονται πολλὰ γραμματικὰ ἔργα καὶ σχόλια ἔχοντα πολλήν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων.

Ἐν δὲ τῇ Λεξικογραφίᾳ διέπρεψεν ὁ κατὰ τὰ μέτα τοῦ 1^{ου} αἰῶνος ζήτας Σουῦδας, οὗτινος σφύζεται λεξικὸν ἐρμηνευτικὸν λέξεων καὶ πραγμάτων.

Χαρακτηρισμὸς τῆς βυζαντινῆς λογιτεχνίας. — Οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς βυζαντινῆς λογιτεχνίας εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραμμάτων διετηρήθησαν ἀπαύστως ἐν αὐτῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῶν νέων χρόνων, διότι τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων οὐδόλως ἐφάνησαν ὡς τι ξένον καὶ ἄβυχον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὡς συνέδη ἐν τῇ λατινικῇ λογιτεχνίᾳ κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἐπεται ὅτι ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν στερεῖται αὐθου-

παρξίας. τοῦναντίον ἔχει πολλήν τοιαύτην, διότι πᾶν ἔ.τι ἐδημιούργησε δὲν εἶναι ἀπλῶς παράρτημα τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἔχει ἰδιόζοντα τύπον, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεχωνεύθησαν μὲν ἑλληνικά, ῥωμαϊκά καὶ χριστιανικά στοιχεῖα, ἀλλὰ κρατοῦν ἐν αὐτῷ παρέρμεινε τὸ ἑλληνικὸν ἐν ἀδιαπτῶ ἑνότητι.

Καὶ καθόλου μὲν ἡ βυζαντινὴ λογοτεχνία ἐμφαίνει παρακμὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ παρὰ τὰς ποικιλίας καὶ περιπετειώδεις αὐτῆς φάσεις ἐπέδειξεν ἱκανὴν ζωὴν καὶ γονιμότητα εἰς διάφορα λογοτεχνικά εἶδη.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλείου ἐκ τῶν ποιητικῶν εἰδῶν ἀκμάζει ἡ ἐθνικὴ καὶ μάλιστα ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις διὰ τοῦ Ῥωμανοῦ, ἐκ δὲ τῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ μὲν ἱστοριογραφία (ἡ μὴ ἐκκλησιαστικὴ) περιλαμβάνει πολλοὺς καὶ ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ἡ δὲ ῥητορικὴ, σχολαστικὴ οὕσα, παρακολουθεῖται καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀμβωνος μετ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας, καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ νεοπλατωνισμός, ὅστις προηγουμένως διέθρεψε τὰς μεγάλας ἐκκλησιαστικὰς διανοίας καὶ οὗ ἡ ἐπίδρασις μεγίστη ἐγένετο καὶ κατὰ τῶν μέσων αἰῶνα, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐδὲν γενναῖον παράγει.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέρχεται ἀποτόμως μέγα κενὸν ἐπὶ δύο αἰῶνας εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα κυρίως τῶν ἐρίδων τῆς εἰκονομαχίας καὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίας ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου· ἀλλ' ἀνιδρυθείσης πάλιν ταύτης ἐπὶ Θεοφίλου νέα καὶ ἰσχυρὰ πνοὴ ἐμφυσᾶται εἰς τὸ ἔθνος, ἰδίᾳ διὰ τοῦ πατριάρχου Φωτίου, δι' οὗ μεγάλως ζωογονοῦνται καὶ εὐρύνονται αἱ σπουδαὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Τῷ αἰῶνι τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ οὐχὶ ἐπὶ πρωτοτυπία, ἀλλ' ἐπὶ ζήλῳ πρὸς ἐρασίμαχτα καὶ συλλογὰς διακρινόμενος Γ'. αἰὼν.

Εἰς δὲ τὸν ΙΑ'. αἰῶνα διὰ τοῦ πολυμαθεστάτου Μιχαὴλ Ψελλοῦ προσδίδεται χαρακτηριστὴ ῥητορικὸς καὶ φιλοσοφικός, προάγεται δ' ἱκανῶς ἡ ἱστορία καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων εἶναι πολλὴ καὶ ἐπιτυχής· ἡ ἐπάνοδος δ' αὕτη πολλῶν συγγραφέων εἰς τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν πηγή· γαγεν ἐν τῷ ἔθνει γλωσσικὴν ἀντίδρασιν, ἐξ ἧς ἐμορφώθη δημώδης γλωσσικὸς τύπος εἰσχωρήσας βαθμὴδὲν εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων αἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα σπουδαὶ λαμβάνουσι μὲν ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν, ἀλλὰ στεροῦνται βράθους· καίτοι δὲ τὸ κράτος ἐχώρει εἰς παρακμὴν, οὐχ ἥττον παρήχθη μέγα πλῆθος συγγραμμάτων καὶ μάλιστα ἱστορικῶν.

Ἐπελθούσης τέλος τῆς ὀσμανικῆς κατακτιήσεως τὰ ἑλληνικά γράμματα ἐρυγθεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου συνετέλεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή. Ὅρισμός τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Σημασία τῆς λογοτεχνίας. Διαίρεσις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς περιόδους. Διαίρεσις τοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς. Σελ. 2—6.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

- Α΄.)* Περὶ ἔπους. § 1. Ἡ πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις. — § 2. Διαμόρφωσις τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους. — § 3. Ἡρωϊκὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν. — § 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους· ἐσωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ. — § 5. Περὶ Ὀμήρου. — § 6. Περὶ κυκλικῶν ἔπων. — § 7. Περὶ διδακτικῶν ἔπων. — § 8. Περὶ Ἡσιόδου. — § 9. Οἱ μετὰ ταῦτα ἐπικοι ποιηταί. — § 10. Περὶ μύθου. Σελ. 7—23.
- Β΄.)* Περὶ λυρικῆς ποιήσεως. § 1. Φύσις ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς. — § 2. Περὶ μουσικῆς. — § 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως. — § 4. Ἐλεγειακοὶ ποιηταί. — § 5. Περὶ ἐπιγράμματος. — § 6. Περὶ ἰαμβικῆς ποιήσεως. — § 7. Ἰαμβικοὶ ποιηταί. — § 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως. — § 9. Μελικοὶ ποιηταί. — § 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως. — 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως. Σελ. 23—34.
- Γ΄.)* Περὶ δράματος. § 1. Φύσις, ἀρχαί, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη τοῦ δράματος. — § 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας. — § 3. Μέρη, ὑποθέσεις καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας. — § 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

—§ 5. Περὶ θεάτρου.—§ 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.—§ 7. Διδασκαλίαι τῶν δραμάτων· ἀγῶνες δραματικοί.—§ 8. Περὶ Αἰσχύλου.—§ 9. Περὶ Σοφοκλέους.—§ 10. Περὶ Εὐριπίδου.—§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.—§ 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας.—§ 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμωδίας ἐν Ἀττικῇ.—§ 14. Περὶ τῆς ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμωδίας.—§ 15. Περὶ Ἀριστοφάνους.—§ 16. Περὶ τῆς μέσης κωμωδίας.—§ 17. Περὶ τῆς νέας κωμωδίας. Σελ. 35—57.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν.

Ἀρχαὶ τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ εἶδη αὐτοῦ.

A.) Ἱστοριογραφία. § 1. Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λογογράφοι.—§ 2. Περὶ Ἡροδότου.—§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.—§ 4. Περὶ Ξενοφῶντος. Σελ. 58—69.

B.) Ῥητορεία. § 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.—§ 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου.—§ 3. Λογογράφοι.—§ 4. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ῥητόρων.—§ 5. Ἀντιφῶν. Ἀνδοκίδης.—§ 6. Λυσίας.—§ 7. Ἰσοκράτης.—§ 8. Ἰσαῖος. Λυκούργος.—§ 9. Αἰσχίνης.—§ 10. Δημοσθένης.—§ 11. Ὑπερείδης. Δείναρχος. Σελ. 69—78.

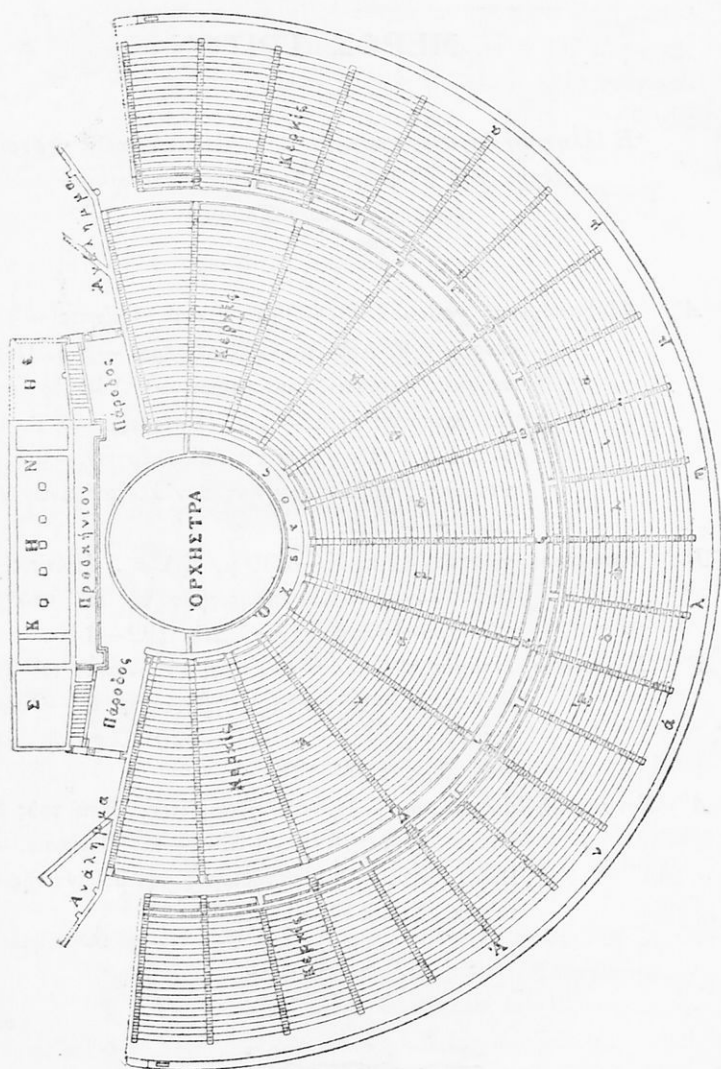
Γ.) Φιλοσοφία. § 1. Ἔργον καὶ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας.—§ 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι.—§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.—§ 4. Οἱ Ἐλεᾶται.—§ 5. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ Εἴ. αἰῶνος.—§ 6. Περὶ σοφιστῶν.—§ 7. Περὶ Σωκράτους.—§ 8. Περὶ Πλάτωνος.—§ 9. Περὶ Ἀριστοτέλους.—§ 10. Συγγραφαὶ ποικίλων ἔργων.—§ 11. Χαρακτηρισμὸς τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Σελ. 69—95.

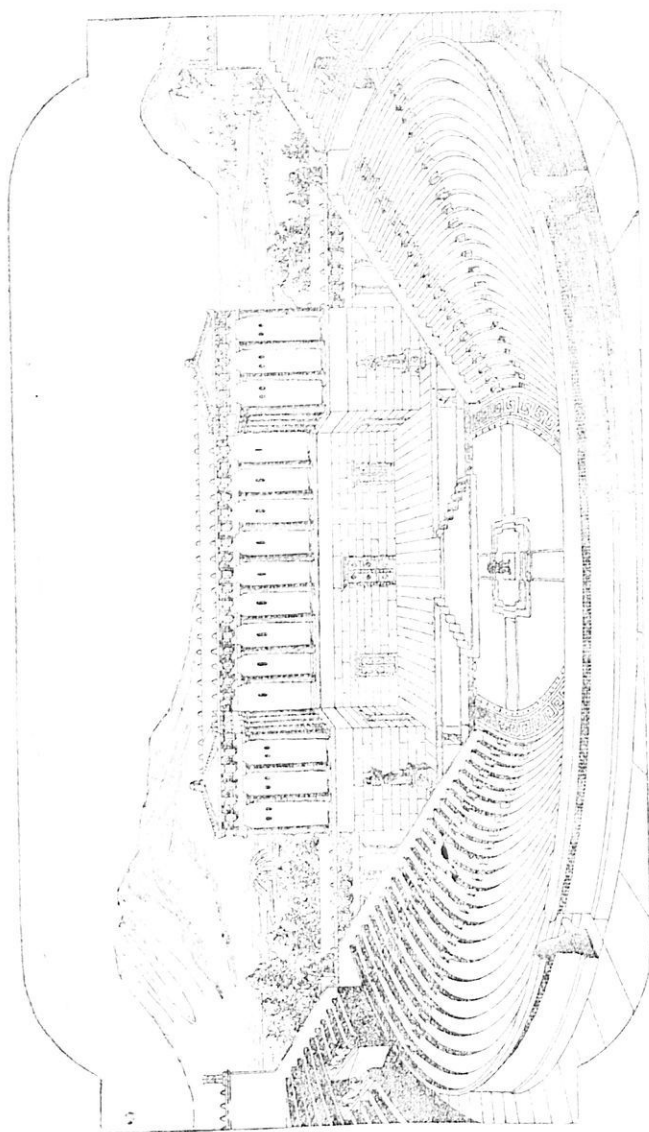
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων
μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

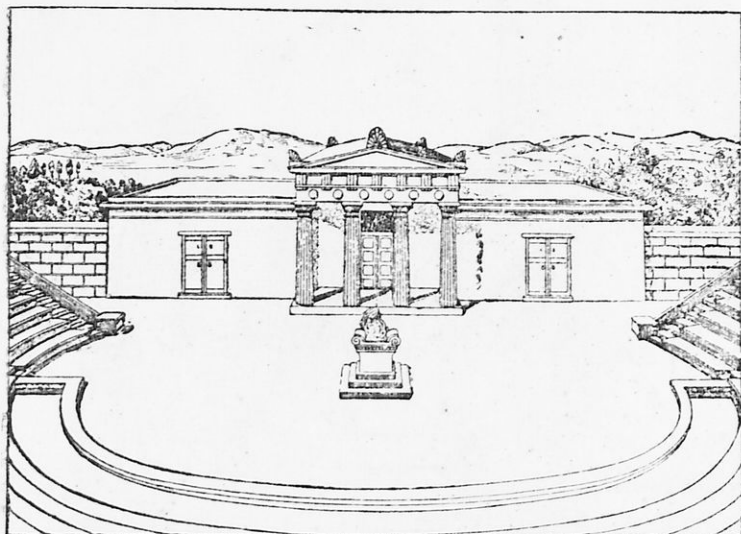
- A'.)** Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι (320—30 π. X.) α'.) Ποίησις. — § 1. Ἑ-
πος. — § 2. Λυρική. — § 3. Δράμα. — § 4. Περὶ βου-
κολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων. — β'.) Πεζοὺς λόγους — §
1. Ἱστοριογραφία. — § 2. Πηγορεία. — § 3. Φιλοσο-
φία. — § 4. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. — § 5. Χαρα-
κτηρισμὸς τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων.
Σελ. 95—102.
- B'.)** Ῥωμαῖκοι χρόνοι (30 π. X.—330 μ. X.) α'.) Ποίησις. — β'.)
Πεζοὺς λόγους. — Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν Ῥωμαῖ-
κῶν χρόνων λογοτεχνίας. Σελ. 102—110.
- Γ'.)** Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ 330 —
529 μ. X. — Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. — Χαρακτη-
ρισμὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 330—529 ἑλληνικῆς λογοτε-
χνίας Σελ. 110—113.
- Δ'.)** Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς βυζαν-
τινοὺς χρόνους (529—1453). — α'.) Ποίησις. — β'.)
Πεζοὺς λόγους. — Χαρακτηρισμὸς τῆς βυζαντινῆς λογο-
τεχνίας. Σελ. 113—120.

Διάγραμμα ἐλληνικοῦ θεάτρου (τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ)

Θέατρον κατὰ τοὺς Ῥωμαῖκούς χρόνους.

Θέατρον κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους

Ἰσταντικὰ προσωπεῖα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ῥωμαϊκά προσωπεῖα

Ὑποκριταὶ κωμικοὶ

Τραγικοὶ ὑποκριταὶ

Τραγικοὶ ὑποκριταὶ

(Ὁ παιδαγωγός, ἡ Μήδεια καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς)
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κιθάρα

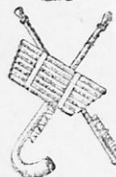
Σεῖστορον

Κύμβαλον

Τύμπανον

Σόουγξ

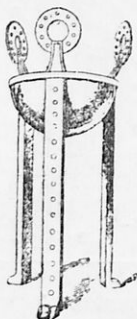
Αὐλοὶ

Ὅργανα μουσικὰ

Ὅργανα μουσικὰ

Τρίγωνον, Κιθάρα, Δύρα

Χορηγικὸς τρίπους

Περίανθος

024000028139

